

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESA, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE
VADĪBZINĀTNES NODAĻA

**NODOKĻU SLOGA IETEKME UZ UZŅĒMĒJDARBĪBAS
FINANSĒŠANAS IESPĒJĀM LATVIJĀ**

Tax burden impact on the business financing opportunities in Latvia

BAKALAURA DARBS

Vadības zinību bakalaura studiju programma

Organizāciju vadības apakšprogramma

Autors: **Laine Rozenberga**

Studenta apliecības Nr.: lr13040

Darba vadītājs: **Dr. sc. administr., asoc. profesors Gundars Bērziņš**

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Mūsdienu uzņēmējdarbības vide ir piesātināta ar visdažādākajiem likumiem un regulējumiem, kuri ir jāņem vērā ik vienam uzņēmējam veidojot un attīstot savu uzņēmumu. Visbūtiskākais no tiem ir valsts nodokļu sistēma, kura ne tikai pilda savu fiskālo funkciju, bet ietver arī regulējošo un sociālo. Šobrīd nodokļu sistēmu Latvijā varētu raksturot kā nestabilu, jo tas mainās salīdzinoši bieži. Pareizi izstrādāta nodokļu politika ir sociāli atbildīgs ekonomisks jautājums, kas var ietekmēt ekonomisko izaugsmi, radīt labvēlīgāku uzņēmējdarbības vidi un veicināt kapitālieguldījumus biznesā, savukārt nepareizi izstrādāta nodokļu politika un pārlietu liels nodokļu slogs, var kavēt uzņēmēju vēlmi attīstīt savus uzņēmumus un piesaistīt finansējumu to attīstībai. Autores ieteikums problēmas risināšanai samazināt darba nodokļus, vienlaikus kompensējot to radītos ienākumus budžetā ar īpašuma nodokļa sloga paplašināšanos. Tas varētu veicināt sociālo vienlīdzību valstī un godīgu nodokļu politiku. Šī bakalaura darba mērķis ir, pamatojoties uz teorijā un nodokļu sloga ietekmes uz uzņēmumu finansēšanas iespējām Latvijā analizē iegūtajām atziņām, kā arī Latvijas lauksaimniecības nozares uzņēmēju aptaujas rezultātiem, analizēt nodokļu sloga ietekmi uz lauksaimniecības nozares uzņēmēju vēlmi piesaistīt finansējumu, kā arī lielākos šķēršļus tā piesaistei un sniegt priekšlikumus nodokļu sistēmas uzlabošanai.

Darba apjoms ir 90 lpp., tajā ir 14 attēli, 27 tabulas un 3 pielikumi, kā arī izmantotās literatūras sarakstā ir 80 nosaukumi.

Atslēgasvārdi: nodokļi, finansējums, lauksaimniecība, nodokļu slogs, uzņēmēji.

ANNOTATION

Today's business environment it is saturated with various laws and regulations, which must be taken into account by every businessman when creating and developing their company. Most important of them is the national tax system, which not only fulfills its fiscal function, but also includes regulatory and social function. Currently, Latvian tax system could be described as unstable because it changes quite often. Properly designed tax policy is a socially responsible economic matter that can affect the economic growth by creating a more favorable business environment and encourage capital investment in the business. However, badly designed tax policies and excessive tax burden may hinder entrepreneurs developing their businesses and raising funds for their development. The author's suggestion for the problems solution is to reduce the labor taxes, while increasing the revenue in the budget by increasing the property tax. It would promote social equality in the country and a fair tax policy. The aim of this bachelor's work is to analyze the tax burden impact on the agricultural sector entrepreneurs to attract financing, as well as to identify the major obstacles in attraction of the financing and to present proposals for the tax system improvement. The research is based on the theory, analysis of the acquired knowledge of the tax burden impact on business financing options in Latvia, as well as the Latvian agricultural sector business survey results.

The volume of work is 95 p., it contains 14 figures, 27 tables and 3 attachments, as well as the references of the 80 titles.

Keywords: taxes, financing, agriculture, the tax burden on entrepreneurs.

SATURS

IEVADS	5
1. NODOKĻU UN NODEVU SISTĒMA LATVIJĀ.....	8
1.1. Nodokļu būtība, sistēma un funkcijas.....	8
1.2. Nodokļu veidi, iedalījums un tos reglamentējošie likumi.	11
1.3. Būtiskākie lauksaimniecības uzņēmumu nodokļi.....	14
1.3.1. Pievienotās vērtības nodoklis	14
1.3.2. Uzņēmumu ienākuma nodoklis	19
1.3.3. Darba nodokļi	22
1.3.3. Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	30
1.3.4. Citi nodokļi.....	37
1.3.4.1. Dabas resursu nodoklis.....	37
1.3.4.2. Mikrouzņēmumu nodoklis.....	38
1.3.4.3. Nekustamā īpašuma nodoklis	40
1.3.4.4. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis.....	41
1.3.4.5. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis.....	42
2. UZŅĒMUMU FINANSĒŠANA, FINANSĒŠANAS VEIDI.....	43
2.1. Finansēšanas būtība	43
2.2. Iekšējā finansēšana	43
2.3. Ārējā finansēšana.....	44
2.4. Galvenie lauksaimniecības uzņēmumu finansēšanas avoti	48
2.4.1. Komercbanku kredīti	48
2.4.2. Specifiskie banku finansēšanas veidi	53
2.5. Attīstības finanšu institūcijas ALTUM atbalsta programmas	56
2.5.1. ALTUM piedāvātās atbalsta programmas lauksaimniekiem.....	56
2.6. Lauksaimniecības uzņēmumu atbalsts Strukturālo fondu ietvaros.....	58
2.7. ES un valsts atbalsta maksājumi lauksaimniekiem.....	60
3. LAUKSAIMNIECĪBAS UZŅĒMUMU APTAUJAS DATU ANALĪZE	64
3.1. Aptaujas metodoloģija.....	64
3.2. Lauksaimniecības uzņēmēju aptaujā iegūto datu analīze.....	65
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	81
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	83
PIELIKUMI.....	89

IEVADS

Ikvienam uzņēmumam, uzsākot savu saimniecisko darbību, ir jārēķinās ar valsts noteikto nodokļu politiku, un tās ietekmi uz uzņēmējdarbības attīstību.

Nodokļu politikas ekonomiskie aspekti raksturo nodokļu sistēmu un arī kopējo fiskālo situāciju, investīciju klimatu un uzņēmējdarbības vidi kopumā, kas ļauj uzņēmējam plānot izdevīgumu darboties konkrētajos apstākļos. Nodokļu politika ir tiešais instruments, kā valsts var regulēt budžeta ieņēmumu apjomus, kā arī viens no tiem instrumentiem, ar kuru palīdzību valsts var vai nu stimulēt vai nu bremsēt nozares, nosakot īpašus noteikumus kādai konkrētai nodokļu maksātāju kategorijai. Ar nodokļiem, nodokļu atvieglojumiem un subsīdijām, valsts virza vienotas prasības ekonomikas vadīšanas efektivitātes nodrošināšanai, stimulē izvirzīto mērķu sasniegšanu un uzņēmumu ienākuma racionālu izmantošanu. Viena no nodokļu politikas īstenošanas problēmām ir pareiza nodokļu maksātāju izvēle, sadalot nodokļu slogu starp fiziskām un juridiskām personām. Izvēles izdarīšanai ir nepieciešams analizēt gan reālo situāciju valstī, gan pasaules pieredzi un praksi. Nodokļu sloga palielināšana uzņēmumiem, negatīvi ietekmē komercdarbību un investīciju aktivitāti, jo lieli nodokļi nomāc ražošanu, atņemot uzņēmumiem apgrozāmos līdzekļus un līdzekļus investīcijām.

Viena no ražošanas nozarēm, kura visvairāk tiek stimulēta ar nodokļu politikas starpniecību Latvijā ir lauksaimniecība. Nozares attīstības stimulēšana izpaužas, kā dažādi nodokļu atvieglojumi un valsts subsīdijas.

Lauksaimniecības nozare sevī iekļauj trīs relatīvi dažādus darbības virzienus – lauksaimniecību, mežsaimniecību un zvejniecību, kas savā starpā nav pārāk cieši saistīti. Latvijas gadījumā tieši mežsaimniecība un mežizstrāde veido lielāko daļu no kopējā nozares apgrozījuma. Parasti, lauksaimniecības augstais īpatsvars kādas tautsaimniecības ekonomiskajā struktūrā mūsdienās liecina par to, ka šī tautsaimniecība, iespējams, nav pieskaitāma pie augsti attīstītajām, jo parasti lauksaimniecība iekļauj sevī salīdzinoši zemas pievienotās vērtības aktivitātes (salīdzinot ar citām nozarēm). Latvijā šis īpatsvars ir nedaudz augstāks nekā vidēji pasaulē. Tas saistīts galvenokārt ar augsto mežizstrādes īpatsvaru. Kopš neatkarības atgūšanas lauksaimniecības nozares īpatsvars visai konstanti samazinājās, atspoguļojot jau minēto ienākumu elastības efektu. Lauksaimniecības nozares pievienotās vērtības īpatsvars Latvijas iekšzemes kopproduktā (IKP) pēdējos gados svārstās ap 1.6-1.8%. Tas nozīmē, ka lauksaimniecības nozarei ir daudz lielāka nozīme darba tirgū un reģionālajā aspektā nekā kopējā tautsaimniecības pievienotajā vērtībā. Analizējot nozares komersantu bilanču rādītājus - komersantu pašu kapitāla attiecība pret kopējiem pasīviem, % ir redzams, ka visu trīs apakš

nozaru rādītāji ir augstāki par vidējiem tautsaimniecības rādītājiem, tas nozīmē, ka nozare ir spējīga gan pelnīt, gan veikt jaunas investīcijas, kā finansējumu izmantojot pašu kapitālu.

Runājot par investīcijām – lauksaimniecības nozare kopš 2008. gada veido 4.8% no kopējām ne finanšu investīcijām tautsaimniecībā. Tomēr pēdējos divos gados nozares investīciju īpatsvars pieaudzis līdz 6% - acīmredzami labie lauksaimniecības (01) un mežsaimniecības (02) rādītāji liek investēt turpmākajā darbības paplašināšanā un produktivitātes celšanā. [44]

Lauksaimniecības nozari ļoti ietekmē politiskā un ekonomiskā situācija pasaulē, tāpēc var uzskatīt, ka šī nozare ir nenoturīga pret apkārtējiem notikumiem. Tomēr, neskatoties uz to, tieši šī nozare katru gadu spēj palielināt eksportu un ienest papildus līdzekļus valsts budžetā. Lai arī lauksaimniecību var uzskatīt par riskantu darbības sfēru, jo tā ir 100% atkarīga no meteoroloģiskajiem apstākļiem, to var uzskatīt par ienesīgu tiem, kas šajā nozarē darbojas un pateicoties Eiropas Savienības atbalstam pēdējo gadu laikā, tā arī ir spējusi ieinteresēt ar vien vairāk uzņēmēju darboties tieši šajā sektorā.

Šī bakalaura darba ietvaros ir tikusi pētīta nodokļu sloga ietekmes problēma uz uzņēmējdarbības finansēšanas iespējām Latvijā, pētījumam par pamatu ņemot vienu uzņēmējdarbības nozari –lauksaimniecību.

Bakalaura darba mērķis ir, analizēt Latvijas nodokļu politikas teorētiskos aspektus, lauksaimniecības uzņēmumu visbiežāk maksātos nodokļu veidus, to sloga ietekmi uz uzņēmējdarbības attīstību un uzņēmumu finansēšanas iespējām. Pamatojoties uz teorijas, kā arī uzņēmēju aptaujā par nodokļu sloga ietekmi uz finansējuma piesaisti, iegūtajiem aptaujas rezultātiem, analizēt,

- ar kādām problēmām un šķēršļiem saskaras lauksaimniecības nozares uzņēmēji, veicot finansējuma piesaisti investīcijām,
- kā šo procesu ietekmē Latvijas nodokļu politika un nodokļu slogs.
- kādai jābūt valsts nodokļu politikai, lai tā sekmētu uzņēmējdarbības attīstību un, padarītu Latvijas uzņēmējdarbību konkurētspējīgāku Eiropas Savienībā un visa pasaulē.

Lai pilnvērtīgi sasniegtu bakalaura darba mērķi ir tikuši izvirzīti šādi uzdevumi:
Pamatojoties uz literatūras avotiem, analizēt nodokļu un uzņēmumu finansēšanas teorētiskos aspektus, iekļaujot to būtību, veidus, un ietekmējošos faktoros;

1. Analizēt nodokļu un finansēšanas īpatnības tieši lauksaimniecības nozarē.
2. Analizēt nodokļu sloga ietekmi uz lauksaimniecības nozares uzņēmumu finansēšanas iespējām;

3. Izstrādāt lauksaimniecības nozares uzņēmēju aptaujas anketu ,atbilstoši bakalaura darba tematam, analizēt iegūtos datus, kā arī izstrādāt secinājumus pamatojoties uz iegūto informāciju;
4. Izstrādāt priekšlikumus Latvijas uzņēmējdarbības vides uzlabošanai, nodokļu sistēmas pilnveidošanai , nodokļu sloga ietekmes mazināšanai.

Atbilstoši darbam izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem veidota bakalaura darba struktūra. Bakalaura darbs sastāv no trim pamatdaļām, ievada, secinājumu, priekšlikumu, kā arī pielikuma daļas. Pirmkārt, tiks izskatīti Latvijas nodokļu un nodevu sistēmas teorētiskie aspekti, tādejādi noskaidrojot nodokļu būtību, sistēmu, funkcijas, veidus. Sīkāk tiks apskatīti būtiskākie lauksaimniecības nozares uzņēmēju maksāto nodokļu veidi, pētot to sloga ietekmi uz lauksaimniecības uzņēmumiem. Sekojoši, tiks aprakstīti šobrīd aktuālie, lauksaimniecības uzņēmumu finansējuma piesaistes veidi un to iegūšanas iespējas. Visbeidzot, tiks apkopota un analizēta informācija, iegūta no darba autora veidotās finansēšanas iespēju un nodokļu sloga ietekmes aptaujas. Turklāt, tiks izstrādāti arī secinājumi un priekšlikumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai, nodokļu sistēmas pilnveidošanai, nodokļu sloga ietekmes mazināšanai. Kopumā, pirmā nodaļā ir sadalīta četrās apakšnodaļās, otrā nodaļa – septiņās, bet trešā – divās apakšnodaļās.

Turpinot, bakalaura darbā ir izmantotas šādas pētniecības metodes: literatūras referatīvā analīze, salīdzināšana un apkopošana, statistiskā analīze, kā arī aptaujas.

Darbā izklāstītais pētījuma periods:

1. Darba autores aptaujas tika veiktas no 10.04.2017. līdz 19.05.2016.
2. Latvijas nodokļu un finansējuma piesaistes analīze tika veikta laika posmā no 2014. līdz 2017. gadam
3. Literatūras un avotu grupas uzskatījums:
  1. Zinātniskā literatūra;
  2. Interneta resursi;
  3. Autores veiktās aptaujas rezultāti;

1. NODOKĻU UN NODEVU SISTĒMA LATVIJĀ

1.1. Nodokļu būtība, sistēma un funkcijas

Nodokļi ir neatņemama ikvienas valsts sastāvdaļa. Nodokļi ir valdības būtiskākais līdzeklis, ar kuru palīdzību tiek nodrošināti budžeta ieņēmumi.

Apskatot literatūru, parasti terminu “nodoklis” zinātnieki definē kā obligātu bezatlīdzības maksājumu, kurš netiek piemērots kā sods vai kompensācija. [15, 25]

Saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām”, kurš spēkā stājās 02.02.1995., nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts periodisks vai vienreizējs maksājums valsts budžeta vai pašvaldību budžetu (pamatbudžeta vai speciālā budžeta) ieņēmumu nodrošināšanai un valsts funkciju un pašvaldību funkciju finansēšanai. Nodokļu samaksa neparedz atlīdzinājumu nodokļa maksātājam tiešā veidā. Minētais termins piemērojams arī valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām, kā arī muitas nodoklim un citiem līdzvērtīgiem maksājumiem, kuri noteikti tieši piemērojamos Eiropas Savienības normatīvajos aktos par muitas lietām. [1]

Likums nosaka vispārējos nodokļu un nodevu sistēmas piemērošanas principus, kā arī nodokļu un nodevu veidus, nodokļu un nodevu noteikšanas kārtību, nodokļu un nodevu maksātāju tiesības, pienākumus un atbildību; nodokļu maksātāju reģistrācijas kārtību, nodokļu un nodevas administrācijas tiesības, pienākumus un atbildību, nodokļu un nodevu iekasēšanu un piedziņu, atbildību par nodokļu likumu pārkāpšanu, nodokļu un nodevu jautājumos pieņemto lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtību.

Šobrīd spēkā esošā nodevu un nodokļu sistēma balstās uz nodokļu reformas galarezultātā pieņemtajiem nodokļu likumiem (pieņemti 1995.gadā), kas līdz šim brīdim ir arī būtiski grozīti, kā arī pieņemti no jauna. Lai palielinātu ekonomisko attīstību, šīs reformas pieņemšanas rezultātā būtisks uzsvars tika likts uz patēriņa aplikšanu ar nodokļiem, ar mērķi stimulēt investīciju un uzkrājumu pieaugumu valstī. [19, 14]

Nodokļu sistēma ir neatkarīgas valsts pastāvēšanas nosacījums, tādēļ nodokļu politikai ir visciešākais sakars gan ar politisko, gan ekonomisko situāciju. Nodokļu politika Latvijā pilda savu fiskālo funkciju – piepilda valsts kasi ar naudas līdzekļiem, bet bez fiskālās funkcijas pastāv vēl divas citas funkcijas – regulējošā un sociālā. Regulējošā funkcija- sabalansē nodokļu maksātāju un valsts intereses, aktivizē vai bremzē nodokļu maksātāju darbību, kā arī regulē

attiecības starp dažādām maksātāju grupām. Sociālā funkcija- ar nodokļu palīdzību tiek veikta ienākumu pārdale starp dažādām sociālām grupām.

Ekonomikas teorijā nodokļu sistēmai izvirzītas vairākas prasības:

- Tai jābūt vienkārši administrējamai un pārvaldīšana nedrīkst prasīt lielas izmaksas
- Jābūt ekonomiski izdevīgai un efektīvai
- Jābūt diferencētai pieejai nodokļu likmju piemērošanai
- Objektivitāte, jābūt vienlīdzīgai attieksmei pret visiem nodokļu maksātājiem
- Elastība, jāspēj pielāgoties dažādu ekonomisko apstākļu izmaiņām [15, 25]

“Laba nodokļu sistēma ir izaugsmi veicinoša, starptautiski konkurētspējīga, nesekmē izvairīšanos no nodokļiem, nodrošina adekvātus ieņēmumus valsts budžetā un sabiedrībā tiek uzskatīta par taisnīgu,” teikts, “Latvijas Konkurētspējas Ziņojums: Nodokļu pētījums” kopsavilkumā.

Nodokļu un nodevu sistēmu veido:

- 1) valsts nodokļi, ar kuriem apliekamos objektus un kuru likmi nosaka Saeima;
- 2) valsts nodevas, kuras tiek uzliktas saskaņā ar šo likumu, citiem likumiem un Ministru kabineta noteikumiem;
- 3) pašvaldību nodevas, kuras tiek uzliktas saskaņā ar šo likumu un vietējo pašvaldību saistošiem noteikumiem;
- 4) tieši piemērojamos Eiropas Savienības normatīvajos aktos noteiktie nodokļi.[1]

Latvijā ir sastopami divu veidu nodokļi – tiešie nodokļi, kas ir nodokļi, kur ar nodokli apliekamais objekts pieder vai ir attiecināms un pašu nodokļa maksātāju un netiešie nodokļi, kas ir nodokļu veids, kurā apliekamais objekts ir prece vai pakalpojums. Tiešajos nodokļos ietilpst iedzīvotāju ienākuma nodoklis, uzņēmuma ienākuma nodoklis, nekustamā īpašuma nodoklis, valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, izložu un azartspēļu nodoklis un dabas resursu nodoklis, tur pretī netiešajos nodokļos ietilpst pievienotās vērtības nodoklis, akcīzes nodoklis, muitas nodoklis, vieglo automobiļu un motociklu nodoklis, kā arī elektroenerģijas nodoklis.

Valsts nodeva ir obligāts maksājums valsts budžetā (pamatbudžetā vai speciālajā budžetā) vai likumā "Par nodokļiem un nodevām" noteiktajos gadījumos pašvaldību budžetā kā atlīdzība par nodrošinājumu, ko valsts institūcijas devušas uzņēmējdarbībai, vai par sniegtajiem pakalpojumiem, kā arī likumos paredzētiem speciāliem mērķiem (ceļu, ostu un sakaru sistēmu uzturēšanai un attīstībai, iedzīvotāju un dabas ekoloģiskajai aizsargāšanai, teritorijas labiekārtošanai un citiem mērķiem).

Valsts nodevas tiek uzliktas saskaņā ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem, un šobrīd Latvijā ir noteikti 56 valsts nodevu veidi. [34]

Nodokļi visbiežāk tiek izmantoti ar mērķi radīt noteiktu uzņēmējdarbības vidi. Šajā ziņā viens no būtiskākajiem uzņēmējdarbības mērķiem ir konkurences veicināšana uzņēmumu starpā. [15, 10]

Nodokļiem ir būtiska loma, lai palielinātos investīciju apjoms, kā piemēram, ar ienākumu nodokli netiek aplikta reinvestējamā peļņa, kas stimulē uzņēmumu ekonomisko attīstību un izaugsmi.

Reģionālajā (strukturālajā) politikā nodokļi tiek izmantoti kā atbalsta instruments konkrētiem reģioniem vai darbības nozarēm. Visbiežāk šādas nodokļu priekšrocības tiek ieviestas subsīdiju veidā, ar mērķi iespaidot saimniecību struktūru un tādejādi resursus novirzot noteiktos virzienos. [15, 10]

Nodokļi tiek izmantoti arī, kā kaitīgo darbību aizkavētāji. Piemēram, akcīzes nodoklis ir uzlikts alkoholam un cigaretēm, lai atturētu iedzīvotājus no to lietošanas.

Nodokļu politika ir instruments, ar kura palīdzību var ietekmēt valsts ekonomiku un stimulēt vai bremsēt kādas nozares (tautsaimniecības sektora) attīstību, ietekmēt kādas valsts teritorijas attīstības tempus, noteikt īpašus nosacījumus kādai noteiktai nodokļu maksātāju kategorijai. Šādu lēmumu pieņemšana parasti izkropļo konkurences apstākļus valstī un ne vienmēr sasniedz sākotnējo mērķi, ne vienmēr labumus gūst nodokļu maksātājs, uz kuru konkrētais atvieglojums vērsts. Tādēļ ļoti būtiski, ieviešot kādu īpašu režīmu nodokļu piemērošanas jomā kādai konkrētai maksātāju kategorijai, izvērtēt labumu, ko gūst nodokļu maksātājs, valsts budžets un kā tiek ietekmēti citi ekonomiskie rādītāji. [7]

Nodokļu maksāšana vai nemaksāšana atspoguļojas valsts ekonomikā, tirgus aktivitātēs, budžetā un sociālajā sfērā. Nodokļi pilda dažādas, ļoti būtiskas funkcijas, ar mērķi nodrošināt ienākumus nacionālā budžeta vajadzībām, kā arī uzlabot un veicināt uzņēmējdarbības vidi Latvijā. Ir izveidoti dažādi regulējoši instrumenti, ar kuru palīdzību ir iespējams virzīt un

atbalstīt kādu konkrētu uzņēmējdarbības nozari, vai tieši pretēji- mazināt tā apjomu kādā reģionā ar subsīdiju palīdzību. Gūtie ieņēmumi no nodokļiem ir galvenais nacionālā budžeta ieņēmumu avots un tas pilda budžeta ieņēmumu veidošanas funkciju. Nodokļi pieder pie valsts ekonomiskās politikas saimnieciskā mehānisma netiešajiem instrumentiem un pilda arī citas, ne mazāk būtiskas funkcijas. Kā vienu no funkcijām var minēt eksporta funkciju un iekšējā tirgus aizsardzības funkciju, ar kuru palīdzību ir iespējams veicināt, vai ierobežot ārējo tirdzniecību.

Nosakot nodokļu politikas galvenos un noteicošos principus, valdībai ir jāpievērš uzmanība kapitāla tirgu ietekmējošiem faktoriem. Ir jānosaka nodokļu likmju optimālais samērs, kas nebremzē ekonomiku, nodrošina naudas summu iekasēšanu valsts noteiktām finansiālām vajadzībām, bet arī veido tādu uzņēmējdarbības vidi, no kura ieguvējs ir gan valsts budžets, gan uzņēmēji. Situācijās, kad valdība nosaka pārāk augstus nodokļu procentu likmes, tad nodokļu ieņēmumi samazinās. Šī samazinājuma iemesli varētu būt patēriņa samazinājums un kā rezultātā, arī ražošanas apjoma samazinājums, un ar vien biežākas situācijas, kad tiek novērots ēnu ekonomikas īpatsvara pieaugums. Ir skaidrs, ka ikviens uzņēmējs cenšas pēc iespējas samazināt izdevumus un izdevumi nodokļu maksājumiem nav izņēmums. Ja uzņēmējam ir jāmaksā no saviem ieņēmumiem vairāk, viņš ir spiests meklēt risinājumus to optimizēšanai. Nodokļu paaugstināšana uzņēmumiem un tajos strādājošiem ne vienmēr nodrošina būtisku papildu fiskālo efektu, bet bieži vien samazina jau tā nepietiekamo uzņēmējdarbības aktivitāti. Nodokļu sloga palielināšana parasti stimulē privātā kapitāla un konkurētspējīgākā darbaspēka aizplūšanu un samazina valsts pievilcīgumu ārvalstu tiešajām investīcijām.

1.2. Nodokļu veidi, iedalījums un tos reglamentējošie likumi.

Latvijas Republikas Saeima 1995.gada 2.februārī pieņēma likumu "Par nodokļiem un nodevām", kurš stājās spēkā 1995.gada 1.aprīlī. Šis likums attiecas uz visiem nodokļiem un nodevām, ja konkrētā nodokļa likums neparēd citu, konkrētā nodokļa vai nodevas specifikai atbilstošu kārtību, kura nedrīkst būt pretrunā ar šo likumu. Muitas nodokļa noteikšanas kārtību, iekasēšanu un sankciju piemērošanu reglamentē arī Muitas likums un citi muitas lietās noteikto kārtību reglamentējoši normatīvie akti. [35] Latvijā ir noteikti 15 nodokļi, kurus uzliek saskaņā ar konkrētā nodokļa likumu. To uzskaitījums un tos reglamējošie likumi doti 1.1. tabulā.

Nodokļi un tos reglamentējošie likumi (autora veidots)

Nr. p.k.	Nodoklis	Likums
1.	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	“Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”
2.	Uzņēmumu ienākuma nodoklis	“Par uzņēmumu ienākuma nodokli”
3.	Nekustamā īpašuma nodoklis	“Par nekustamā īpašuma nodokli”
4.	Pievienotās vērtības nodoklis	“Par pievienotās vērtības nodokli”
5.	Akcīzes nodoklis	“Par akcīzes nodokli”
6.	Muitas nodoklis	Muitas likums un citi muitas lietās noteikto kārtību reglamentējošie normatīvie akti
7.	Dabas resursu nodoklis	“Par dabas resursu nodokli”
8.	Izložu un azartspēļu nodoklis	“Izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”
9.	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	“Par valsts sociālo apdrošināšanu”
10.	Elektroenerģijas nodoklis	“Elektroenerģijas nodokļa likums”
11.	Mikrouzņēmumu nodoklis	“Mikrouzņēmumu nodokļa likums”
12.	Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis	“Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums”
13.	Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis	“Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums”
14.	Subsidētās elektroenerģijas nodoklis	“Subsidētās elektroenerģijas nodokļa likums”
15.	Solidaritātes nodoklis	“Solidaritātes nodokļa likums”

Latvijas Republikas nodokļu ieņēmumus var klasificēt atbilstoši ekonomiskajām funkciju sadalījumam.

Kapitāla nodokļi. Tajos ietilpst:

- uzņēmumu ienākuma nodoklis;
- nekustamā īpašuma nodoklis;

- izložu un azartspēļu nodoklis;
- pašnodarbināto sociālās apdrošināšanas iemaksas;
- iedzīvotāju ienākuma nodoklis,

Darba nodokļi. Tajos ietilpst:

- sociālās apdrošināšanas iemaksas
- iedzīvotāju ienākuma nodoklis (nomaksāts no darba samaksas un pensijām);

Patēriņa nodokļi. Tajos ietilpst:

- akcīzes nodoklis;
- PVN;
- vieglo automobiļu un motociklu nodoklis;
- dabas resursu nodoklis;
- elektroenerģijas nodoklis.

Nodokļu ieņēmumu sadalījums atbilstoši ekonomikas funkcijām atspoguļo noteiktās nodokļu grupas īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos, ko samaksā iegādājoties preces un pakalpojumus (patēriņa nodokļi), ko samaksā nodarbinātais no darba samaksas (darba nodokļi) un ko samaksā no iegūtās peļņas (kapitāla nodokļi). Latvijā lielākais īpatsvars kopējos nodokļos 2016.gadā bija patēriņa nodokļiem, kas 2016. gada budžetā tika plānoti 38,5% no kopējiem nodokļiem. Darba nodokļu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos ir mazāks nekā patēriņa nodokļu īpatsvars. 2016.gada budžetā darba nodokļi bija 32,4% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem, kas norāda uz to, ka salīdzinoši lielu daļu no kopējiem nodokļu ieņēmumiem samaksā gan patērētāji, gan uzņēmumi, iegādājoties preces un pakalpojumus. Vismazākais īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos bija kapitāla nodokļiem, kas liecina par to, ka Latvijā iegūtajai peļņai ir salīdzinoši neliels nodokļu slogs. [45]

No iepriekšminētā ir iespējams secināt, ka uzņēmumus visvairāk ietekmējošie ir kapitāla un darba nodokļi. Lielais darba nodokļu īpatsvars varētu būt iemesls ēnu ekonomikas pieaugumam. Darbojoties ārpus oficiālās ekonomikas ir iespējams ietaupīt uz nodokļu un obligāto sociālās apdrošināšanas iemaksu rēķina. Tāpat var izvairīties no nodokļu un nodarbinātības normatīvo aktu prasību ievērošanas. Jo lielāks ir nodokļu slogs un administratīvais slogs, jo lielāka motivācija darboties ēnu ekonomikā. Krīzes apstākļos šī motivācija parasti palielinās.

1.3. Būtiskākie lauksaimniecības uzņēmumu nodokļi.

Balstoties uz aptaujas anketas datiem, šajā nodaļā tiks apskatīti lauksaimniecības nozares uzņēmumu visbiežāk maksātie nodokļi. Nodokļu piemērošanas nosacījumi ir ļoti plaši, tāpēc darbā tiks apskatīti tikai svarīgākie nodokļu veidi un nodokļu nosacījumi, kuri attiecas tieši uz lauksaimniecības nozares uzņēmumiem. Viens no visbiežāk maksātajiem nodokļiem ir Pievienotās vērtības nodoklis..

1.3.1. Pievienotās vērtības nodoklis

Pievienotās vērtības nodoklis (PVN) ir patēriņa nodoklis, kas tiek iekļauts preces vai pakalpojuma cenā, un to samaksā preces vai pakalpojuma gala patērētājs. PVN standart likme Latvijā ir 21 procents, taču atsevišķām preču un pakalpojumu grupām ir noteikta arī samazinātā PVN likme. [31]

Pievienotās vērtības nodoklis pēc savas ekonomiskās būtības pilnībā atbilst dokumenta ("Pamatnostādnes nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā" apstiprinātas ar Ministru kabineta 2003.gada 10.jūnija rīkojumu Nr.380,) 2.daļā minētajiem nodokļu uzlikšanas pamatprincipiem un ir uzskatāms par universālu netiešo patēriņa nodokli. Šī nodokļa universālums izpaužas apstākļi, ka nodoklis tiek piemērots visam patēriņam, t.i., visām precēm un pakalpojumiem, izņemot ļoti ierobežotu skaitu likumā noteiktu atbrīvojumu. Pievienotās vērtības nodoklis tiek uzskatīts par nodokli, kas neskar uzņēmumu, jo netiek piemērots uzņēmējdarbības veikšanas procesā. Nodokļa piederību netiešo nodokļu grupai nosaka tā netiešā maksāšanas kārtība, jo nodoklis reāli tiek samaksāts kā preces vai pakalpojuma cenas palielinājums, kamēr tiešie nodokļi pilnībā tiek attiecināti uz pašu ražotāju vai piegādātāju un tiešā veidā cenu neiespaido. [3]

PVN maksā tikai tās personas, kas veic saimniecisko darbību. Tā ir jebkura sistemātiska, patstāvīga darbība par atlīdzību, tai skaitā jebkuru ražotāju, tirgotāju vai pakalpojumu sniedzēju darbība, lauksaimnieciska darbība. [36]

PVN nodoklis tiek maksāts, ja tiek pildītas kādas no zemāk uzskaitītajām darbībām:

1. Preču piegāde par atlīdzību
2. Pakalpojumu sniegšana par atlīdzību
3. Preču eksports
4. Preču imports

5. Preču piegāde ES teritorijā, kā arī nodokļa maksātāja preču pārvadāšana no Latvijas uz citu ES dalībvalsti šī nodokļa maksātāja uzņēmējdarbības nodrošināšanai citā ES dalībvalstī
6. Preču iegāde Eiropas Savienības (ES) teritorijā, arī nodokļa maksātāja preču pārvietošana no citas ES dalībvalsts uz iekšzemi šīs personas uzņēmējdarbības nodrošināšanai iekšzemē
7. Neregistrēta nodokļa maksātāja vai personas, kas nav nodokļa maksātājs, veiktā jaunu transportlīdzekļu iegāde ES teritorijā
8. Neregulāri veiktas jaunu transportlīdzekļu piegādes uz citu ES dalībvalsti
9. Pakalpojumu saņemšana (Saskaņā ar pievienotās vērtības nodokļa likuma 88. un 89.pantu). [31]

Preču piegāde par atlīdzību ir reģistrēta nodokļa maksātāja saimnieciskajā darbībā izmantojamo aktīvu daļu nodošana bez atlīdzības savām (vai sava personāla) privātajām vajadzībām vai šo aktīvu daļu izmantošana citiem mērķiem, nevis savas saimnieciskās darbības vajadzībām, ja priekšnodoklis par attiecīgajām precēm vai to sastāvdaļām bijis pilnīgi vai daļēji atskaitīts.

Pakalpojumu sniegšana par atlīdzību ir reģistrēta nodokļa maksātāja:

1) saimnieciskās darbības aktīvu daļu lietošana savām (vai sava personāla) privātajām vajadzībām vai to izmantošana citiem mērķiem, nevis savas saimnieciskās darbības vajadzībām, ja priekšnodoklis par šo aktīvu daļu bijis pilnīgi vai daļēji atskaitīts;

2) pakalpojumu sniegšana bez atlīdzības savām (vai sava personāla) privātajām vajadzībām vai citiem mērķiem, nevis savas saimnieciskās darbības vajadzībām. [37]

Pirms nodokļa maksātājs sāk veikt ar nodokli apliekamos darījumus vai iekšzemē saņemt tādus pakalpojumus, kuru sniegšanas vietu nosaka saskaņā ar likuma 19. panta pirmo daļu, tas reģistrējas Valsts ieņēmumu dienesta PVN maksātāju reģistrā. Nodokļa maksātājam ar nodokli apliekamu darījumu veikšanai ir tiesības reģistrēties PVN maksātāju reģistrā uz noteiktu laika periodu, kuru tas norāda reģistrācijas iesniegumā. [38]

Lai gan PVN ir maksājams visā ES, katra dalībvalsts pēc saviem ieskatiem nosaka šā nodokļa likmes. PVN standart likme Latvijā ir 21 procents, bet var tikt piemērota PVN samazinātā likme 12% apmērā, kā arī PVN 0% likme. Spēkā esošās PVN nodokļa likmes laika periodā no 2014.-2017.gadam ir norādītas tabulā pielikumā Nr.1.

Agrāk bija definēti ienākumu veidi, uz kuriem pievienotās vērtības nodoklis neattiecas, piemēram, ziedojumi, valsts dotācijas, , dividendes u.c. Pašlaik ne likumā, ne Ministru kabineta 2013. gada 3. janvāra Noteikumos Nr.17 "Pievienotās vērtības nodokļa likuma normu piemērošanas kārtība un atsevišķas prasības pievienotās vērtības nodokļa maksāšanai un administrēšanai" tas vairs nav rakstīts.

Tādēļ darījums ir jāizvērtē pēc tā, vai tas uzskatāms par preču piegādi vai pakalpojuma sniegšanu par atlīdzību. Tas attiecas uz preču, materiālu, pakalpojumu, pamatlīdzekļu lietošanu uzņēmuma darbinieku privātām vajadzībām, ieskaitot zemnieku saimniecībās, kur paši patērē daļu izaudzētā. Gadījumos, ja par šo preču vai pakalpojumu iegādi atskaitīts priekšnodoklis, personai, kura savām vajadzībām lietojusi uzņēmuma pamatlīdzekli vai precī, izraksta rēķinu pašizmaksas vērtībā. Piemēram, ja zemnieks iepircis sēklas, atskaitījis priekšnodokli, novācis ražu un daļu izlietojis pats, par šo daudzumu izraksta rēķinu, samaksā PVN kā par jebkuru darījumu un norāda to PVN deklarācijā. [40]

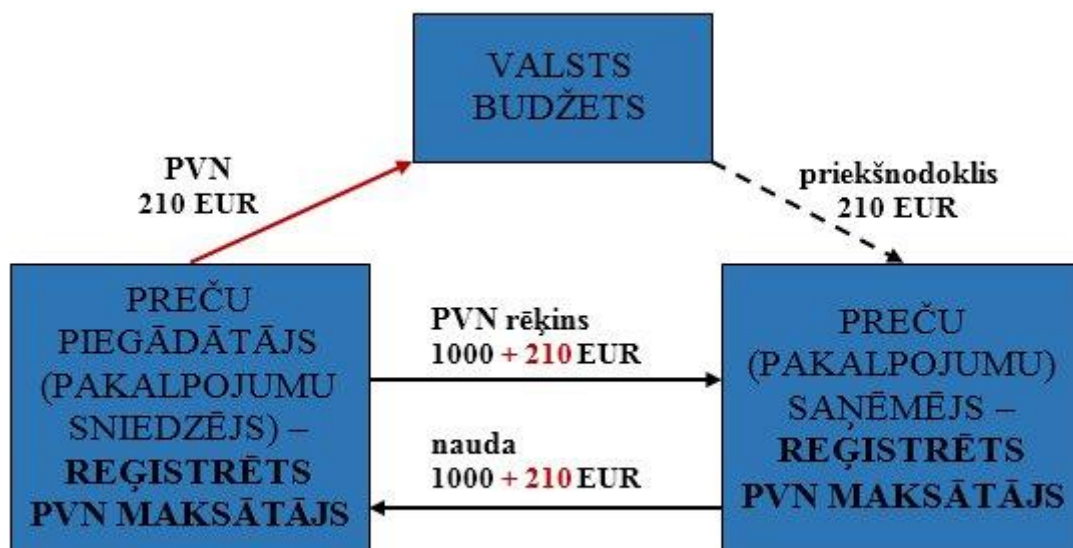
Šādu gadījumu sauc par pašpatēriņu, taču jaunajā likumā šis jēdziens vairs nav definēts. Darījums, kas likumā Par pievienotās vērtības nodokli tika noteikts kā pašpatēriņš, PVN likumā ir pielīdzināts preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai par atlīdzību un tādējādi ir uzskatāms par ar pievienotās vērtības nodokli (PVN) apliekamu darījumu.

Pievienotās vērtības nodokļa (PVN) summa, ir jāiemaksā budžetā tajā mēnesī, kad ir saņemtas preces un rēķins, importējot preces vai norēķinoties par pakalpojumiem. Priekšnodoklis ir tā PVN daļa, ko uzņēmums samaksā, iegādājoties preces vai pakalpojumus un kas ir iekļauts pirkuma cenā. Atskaitāmais priekšnodoklis ir tā PVN daļa, ko drīkst atskaitīt no budžetā maksājamās PVN summas taksācijas mēnesī. Nodokļa iekasēšana notiek apliekamajai personai iemaksājot valsts budžetā PVN par sniegtajiem pakalpojumiem un piegādātajām precēm, atskaitot citām apliekamajām personām samaksāto PVN par iegādātajām precēm un pakalpojumiem. Tādējādi PVN sistēma ir neitrāla, neskatoties uz to, cik ķēdes posmu preču piegādē vai pakalpojumu sniegšanā ir iesaistīti.

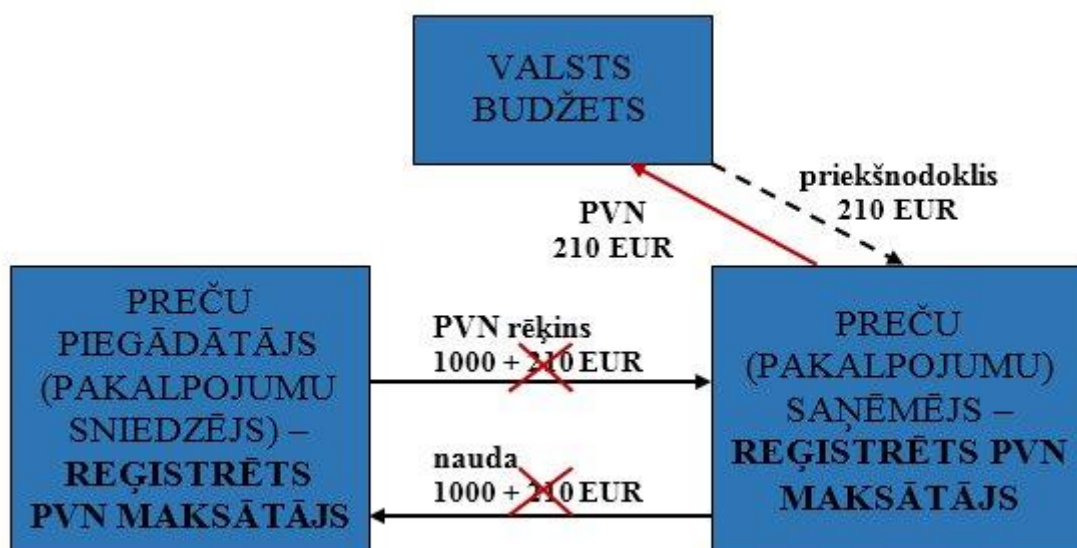
Pievienotās vērtības nodokļa likumā noteikta gan vispārīgā, gan PVN „reversā” (apgrieztā) maksāšanas kārtība darījumiem, kas veikti starp reģistrētiem nodokļa maksātājiem iekšzemē. PVN „reversā” (apgrieztā) maksāšanas kārtība piemērojama Pievienotās vērtības nodokļa likumā noteiktām preču vai pakalpojumu kategorijām, ja preču piegādātājs (pakalpojumu sniedzējs) un preču (pakalpojumu) saņēmējs ir reģistrēti PVN maksātāji un darījums veikts iekšzemē. [41]

Attiecībā uz lauksaimniecības uzņēmumiem, tā tiek piemērota graudaugu un tehnisko kultūru (tostarp eļļas augu sēkļu) piegādei, tai skaitā šo preču maisījumu (ko neizmainītā stāvoklī parasti neizmanto gala patēriņam) piegādei (Pievienotās vērtības nodokļa likuma 143.2 pants) – spēkā no 2016.gada 1.jūlija.

Vispārīgā PVN piemērošanas kārtība (shēma Nr.1)

1.1.att. PVN "reversā" (apgrieztā) maksāšanas kārtība [41]

1.2.att. PVN "reversā" (apgrieztā) maksāšanas kārtība [41]

Jau gadu gadiem Latvijas biznesa vidi un Valsts ieņēmumu dienesta (VID) attieksmi pret jebkuru uzņēmumu vistiešākajā veidā negatīvi ietekmē PVN izkrāpšanas gadījumi. Cīnoties ar sekām, dažām nozarēm ir ieviests reversais PVN. Lauksaimniecības nozarē minētā PVN maksāšanas kārtība tika ieviesta, jo pastāvēja priekšnodokļa atskaitīšanas risks, galvenokārt, gadījumos, kad graudi tika iegādāti no starpniekiem un zemniekiem. Pēc PVN apgrieztās maksāšanas kārtības ieviešanas nozarē varētu samazināties krāpniecības gadījumi, pamatojot ar to, ka tad krāpnieki vairs nesaņem PVN, līdz ar to zūd iemesls, kāpēc tiem darboties šajā nozarē. Rezultātā sagaidāms, ka varētu uzlaboties situācija nozarē kopumā – biznesa vide attīrītos no krāpniekiem, kā arī uzlabotos naudas plūsma.

Pievienotās vērtības nodokļa priekšrocība ir tā, ka šis nodoklis ir viegli iekasējams un administrējams (to mēdz dēvēt par neredzamo nodokli), kā arī pastāv uzskats, ka šis nodoklis tik daudz neietekmē (nebremzē) uzņēmējdarbības attīstību. Turpretī kā lielāko nepilnību var uzskatīt to, ka tas sociāli netaisnīgs nodoklis (reduktīvs). To var skaidrot ar to, ka nodokļu slogs trūcīgajiem iedzīvotājiem ir lielāks kā finansiāli nodrošinātākiem iedzīvotājiem. [3, 59]

No PVN likmju samazināšanas parasti tiek sagaidīts cenu samazinājums (vismaz daļēji apmērā) un patēriņa kāpums (arī vismaz daļēji apmērā). Kā pastarpināti efekti tiek minēti arī ražošanas apjoma palielināšanās (pieņemot, ka daļēji patēriņa pieaugumu nodrošina vietējo ražotāju produkcija), nodarbinātības palielināšanās (ko stimulē ražošanas apjoma pieaugums); iedzīvotāju labklājības uzlabošanās un sociālās nevienlīdzības samazināšanās (ko izraisa pirkspējas palielināšanās, īpaši, ja PVN likmju samazinājums, skar preces, kurām ir augsts īpatsvars maznodrošināto iedzīvotāju pārtikas grozā) un ekonomiskā izaugsme (ko veicina ražošanas apjomu kāpums). [43]

No VID mājaslapā pieejamās statistikas datiem skaidri redzams, ka PVN ieņēmumi 2016.gadā, salīdzinot ar 2015.gadu, palielinājušies par 115,32 miljoniem eiro jeb 6,1%. Tai pat laikā šāds pieaugums nenodrošināja ieņēmumu plāna izpildi un panākts pretēji kopējās darbības vērtības samazinājumam. Šāds rezultāts panākts, jo samazinājušās PVN priekšnodokļa atmaksas. Līdz 2015. gada rudenim VID regulāri atmaksāja atpakaļ 1/3 no iekasētā. 2016.gadā šī proporcija bija 1/4. To sekmējusi reversās PVN maksāšanas kārtības ieviešana vairākās tautsaimniecības nozarēs. Jau gadu gadiem Latvijas biznesa vidi vistiešākajā veidā negatīvi ietekmē pievienotās PVN izkrāpšanas problēma. PVN krāpnieki, PVN par pārdotajām precēm vai sniegtajiem pakalpojumiem budžetā nenomaksā. Dēļ nenomaksātā PVN valsts ir dilemmas priekšā, iekasēt PVN no vainīgās personas, vai padarīt uzņēmumu, kurš

iegādājies preci vai pakalpojumu par «līdzdalībnieku» PVN izkrāpšanā, un iekasēt neiekasēto PVN no viņa. Parasti vieglāk ir vērsties pret uzņēmumu, kurš iegādājies preci vai pakalpojumu, jo parasti tas ir strādājošs uzņēmums. Vienkāršāk sakot, tas nozīmē, ka no viņa ir vieglāk zaudētās PVN summas iekasēt, jo uzņēmums, kurā PVN ir pazudis, parasti ir «tukšs». Kā secināms, no iepriekšminētā ,kaut gan PVN tiek uzskatīts par viegli iekasējamu un administratējamu nodokli uzņēmējiem tas var sagādāt lielas galvassāpes negodīgu darījumu partneru dēļ. Lai no tiem izvairītos, uzņēmējam ir vēlams veikt darījumu partneru riska analīzi, tādejādi būtiski samazinot risku iekrist PVN izkrāpēju lamatās. Kā liels mīnuss reversās PVN maksāšanas kārtības ieviešanā lauksaimniekiem ir vērtējama uzkrātā PVN priekšnodokļa atmaksas kārtība. Ja priekšnodokļa summa taksācijas periodā ir mazāka par 1500 EUR ,tā netiek atmaksāta mēneša laikā ,bet uzkrāta un atmaksāta gada beigās. Minētais nosacījums apgrūtina nelielo uzņēmumu darbību ,jo tie ir spiesti kreditēt valsti uz savu apgrozāmo līdzekļu rēķina.

1.3.2.Uzņēmumu ienākuma nodoklis

Viens no lielākajiem nodokļa īpatsvaram budžetā ir uzņēmumu ienākuma nodoklis. Kaut arī populārākais un izplatītākais ir iedzīvotāju ienākumu nodoklis maksātāju skaita ziņā, tas nes daudz mazāku ieņēmumu budžetā no katra maksātāja kā uzņēmumu ienākuma nodoklis. Likums, kas reglamentē šo nodokli „Par uzņēmuma ienākuma nodokli” tika pieņemts un stājās spēkā 1995. gadā.

Nodokļa objekts ir uzņēmumu gada pārskata peļņas vai zaudējumu aprēķinā uzrādītais peļņas vai zaudējumu apjoms, kas ir koriģēts atbilstoši likumam "Par uzņēmumu ienākuma nodokli". Attiecībā uz rezidentiem ar nodokli apliekamais objekts ir taksācijas periodā Latvijā un ārvalstīs gūtais apliekamais ienākums. Nodoklis ir 15 procenti no šā apliekamā ienākuma.[30]

Uzņēmuma ienākumu nodokļa maksātāji ir:

1. iekšzemes uzņēmumi (komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības), kas veic uzņēmējdarbību, kā arī reliģiskās un sabiedriskās organizācijas un no pašvaldību vai valsts budžeta finansētas institūcijas, kas gūst ienākumus no saimnieciskās darbības (rezidenti) un šos ieņēmumus neatspoguļo valsts vai pašvaldību budžetos;
2. ārvalstu fiziskās personas, uzņēmējsabiedrības vai uzņēmumi (nerezidenti);

3. nerezidenti pastāvīgās pārstāvniecībās. [19, 35]

Uzņēmuma ienākuma nodokli nemaksā:

1. valsts uzņēmumi, no valsts vai pašvaldību budžeta finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti attiecīgi valsts budžetā vai pašvaldību budžetos;
2. privātie pensiju fondi
3. arodbiedrības, nodibinājumi, biedrības, reliģiskās organizācijas un politiskās partijas
4. individuālie uzņēmumi un fiziskas personas (arī zvejnieku un zemnieku sabiedrības), kuri maksā iedzīvotāju ienākuma nodokli [19, 35]

Kopš 2014. gada Latvijā uzņēmumu ienākuma nodokļa likme ir 15%, taču, likumā ir paredzēti vismaz 20 šī nodokļa atvieglojumu un vairākus no tiem var piemērot vienlaicīgi. Ar uzņēmumu ienākuma nodokli tiek aplikta peļņa vai zaudējumi, kuri noteikti atbilstoši nodokļa maksātāja finanšu grāmatvedības datiem un kuri tiek koriģēti saskaņā ar likuma “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” normām. [31].Lauksaimniecības uzņēmumiem, kuru lauksaimnieciskā darbība ietver - augkopību, lopkopību, iekšējo ūdeņu zivsaimniecību un dārzkopību, kā arī koku stādu audzēšanu, truškopību, putnkopību, biškopību un zvērkopību, tiek piemērotas sekojošas uzņēmuma ienākuma nodokļa atlaides.

1. Nodokli samazina par nodokļa atlaides summu nodokļa maksātājam, kurš veic lauksaimniecisko darbību. Nodokļa maksātājs ir tiesīgs piemērot šo atlaidi, ja :lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība ir deklarēta un apstiprināta vienotā platību maksājuma saņemšanai saskaņā ar normatīvajiem aktiem par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu lauksaimniecībai tiešā atbalsta shēmas ietvaros; vai nodokļa maksātājs vienlaikus ar uzņēmumu ienākuma nodokļa deklarāciju iesniedz VID pašvaldības izsniegtu izziņu par zemes platību, kas faktiski tiek izmantota lauksaimniecības produkcijas ražošanai. Atlaides summu aprēķina, lauksaimniecībā izmantojamās zemes plāna hektārus reizinot ar 14,23 (t.i., atlaide par 1 hektāru ir 14,23 euro). [44]

2. Līdz 2017.taksācijas gadam aplikamo ienākumu samazina par subsīdijām, kuras nodokļa maksātājs saņem kā valsts atbalstu lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalstu lauksaimniecībai un lauku attīstībai. Samazinot aplikamo ienākumu par subsīdijām, nodokļa maksātājs uzņēmumu ienākuma nodokļa taksācijas gada deklarācijā norāda summu atbilstoši peļņas vai zaudējumu aprēķinā iekļautajai subsīdiju summai.

3. Apliedamo ienākumu, aizpildot nodokļa deklarāciju, samazina par nekustamā īpašuma nodokļa summu, ja šīs summas neuzrāda nodokļa maksātāja izmaksās, sastādot peļņas vai zaudējumu aprēķinu.

4. Nodokļa maksātāji, kas veic lauksaimniecisko darbību un 90 procentus perioda ienākumu gūst no pašražotās lauksaimnieciskās produkcijas un lauksaimniecisko pakalpojumu realizācijas, nodokļa avansa maksājumus izdara labprātīgi.

UIN tiek izmantots, lai regulētu investīciju apjomu, attīstītu mazo biznesu, kā arī piesaistītu ārvalstu kapitālu, piešķirot atlaides un nosakot nodokļu likmes. UIN ir svarīgs ekonomikas regulēšanas instruments, kā rezultātā vai nu paaugstinās vai samazinās uzņēmēju interese par ražošanas attīstību vai pakalpojumu sniegšanu konkrētajā valstī. UIN atvieglojumi ir arī spēcīgs instruments uzņēmējdarbības konkurētspējas nodrošināšanai, tirgus nepilnību labošanai, jaunu investīciju piesaistei, kā arī dažādu sociālo un ekonomisko mērķu sasniegšanai. Nominālo UIN likmju salīdzināšana nedod priekšstatu par reālo nodokļu slogu un ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi, tām jāizmanto efektīvās likmes. Viena no iespējām, kā izrēķināt efektīvo likmi ir attiecināt aprēķināto UIN pret peļņu pirms nodokļiem. [42]

Pašlaik Latvijā ir izveidojusies ļoti sarežģīta UIN sistēma, kas neveicina investīciju pieaugumu. UIN sistēmai ir raksturīga pieeja ar likumu aizliegt peļņas vai zaudējumu aprēķina izdevumos iekļaut izmaksas, kas tieši neattiecas uz saimnieciskajiem izdevumiem. Izdevumus, kurus neatzīst par saimnieciskas darbības (ražošanas) izdevumiem, neatbrīvo no peļņas nodokļa. Par tiem tad ir jāmaksā uzņēmuma ienākuma nodoklis (UIN). Uzņēmumiem, kuri ir strādājuši ar peļņu, papildus UIN vēl arī ir jāmaksā UIN avansa maksājums, nemaz nezinot, vai peļņa nākamajā gadā vispār būs. Šādā veidā uzņēmēji ir spiesti piespiedu kārtā kreditēt valsti, nodrošinot tai vienmērīgus un sabalansētus valsts budžeta ieņēmumus. Likuma normas neparedz nodokļa atlaides uzņēmumu ienākuma nodokļa pakāpeniskai (avansa) iemaksai valsts budžetā, bet pastāv iespēja taksācijas periodā vairākkārt veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa avansa maksājumu apmēra pārskatīšanu (ar pieļaujamo kļūdas iespēju 20% apmērā no taksācijas periodam aprēķinātās uzņēmumu ienākuma nodokļa summas). Lauksaimniecības nozares uzņēmēji nodokļa avansa maksājumus var izdarīt labprātīgi.

Tai pašā laikā patreizējā uzņēmumu ienākuma nodokļa likumdošana satur virkni priekšrocību, kas ir būtiskas uzņēmējiem, tādas kā: paātrinātais nolietojums nodokļu vajadzībām, 1,5 koeficients investīcijām jaunos pamatlīdzekļos, pamatlīdzekļu aizstāšanas atlaide, speciālo ekonomisko zonu atlaide, atlaides lauksaimniecības uzņēmumiem u.c.

Budžetā maksājamo uzņēmuma ienākuma nodokli nosaka no deklarācijā aprēķinātā nodokļa atskaitot nodokļa atlaides un taksācijas gada laikā izdarītos nodokļa avansa maksājumus. Ieņēmumi no UIN patlaban 100 % apjomā nonāk valsts pamatbudžetā

1.3.3.Darba nodokļi

Latvijas Republikas Finanšu ministrija informatīvajā ziņojumā “Iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumi” definē divus jēdzienus: darbaspēka nodokļi un darba nodokļi. Saskaņā ar ziņojuma autoru definīcijām, darbaspēka nodokļi ir nodokļu un maksājumu kopums, kurā ietilpst darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodoklis, ņemot vērā neapliekamo minimumu un nodokļa atvieglojumus par apgādībā esošām personām. Savukārt, darba nodokļi ir nodokļu un maksājumu kopums, kurā ietilpst gan darba devēja, gan darba ņēmēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodoklis, ņemot vērā neapliekamo minimumu un nodokļa atvieglojumus par apgādībā esošām personām.

1.3.3.1.Iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (turpmāk — nodoklis) ir nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no:

- algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem;
- nodokļa par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā nodokļa no kapitāla pieauguma;
- patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu;
- mikrouzņēmumu nodokļa daļas atbilstoši Mikrouzņēmumu nodokļa likumam;
- sezonas laukstrādnieku ienākuma nodokļa. [5]

Nodokļa likmes un to piemērošanas bāze norādīta 1.2. tabulā. [46]

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes [46]

Likme	Nodokļa bāze
23 % -vispārējā gadījumā (arī ienākumiem no fiziskās personas saimnieciskās darbības);	<p>1) ienākumi, kas gūti, pamatojoties uz darba attiecībām;</p> <p>2) ienākumi no saimnieciskās darbības;</p> <p>3) citi ienākumi saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 3.pantu.</p>
<p>10%- ienākumam no kapitāla (dividendes, procenti, ienākums no dzīvības apdrošināšanas līgumiem, ienākums no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas, ienākums no mūža pensijas apdrošināšanas līgumiem, ienākums no finanšu instrumentu individuālas pārvaldīšanas):</p> <p>- saimnieciskās darbības ieņēmumiem, ja ir izmantotas tiesības neregistrēt saimniecisko darbību, par ko ir paziņots VID</p> <p>- kokmateriālu un augoša meža atsavināšanas ienākumam;</p>	<p>1) kopējais gūtais ienākums;</p> <p>2) gūtais ienākums no kura atskaitīts nekustamā īpašuma nodoklis;</p> <p>3) gūtais ienākums, no kura atskaita ar meža atjaunošanu saistītos izdevumus.</p>
15 % kapitāla pieaugumam – ienākumam no kapitāla aktīvu pārdošanas: 1) nekustamā īpašuma (ieskaitot nekustamā īpašuma iegūšanas tiesības); 2) akciju, kapitāla daļu, paju, ieguldījumu personālsabiedrībā un citu finanšu instrumentu; 3) ieguldījumu fondu apliecību un citu pārvedami vērtspapīru; 4) parāda instrumentu (parādzīmju, noguldījumu sertifikātu, komercsabiedrību emitētu īstermiņa	No kapitāla aktīva atsavināšanas cenas atņemot iegādes vērtību un kapitāla aktīvā veikto ieguldījumu vērtību kapitāla aktīva turēšanas laikā

parāda instrumentu) un citu naudas instrumentu, kas tiek tirgoti naudas tirgos;5) uzņēmuma Komerclikuma izpratnē;6) intelektuālā īpašuma objektu;7) ieguldījumu zelta un citu dārgmetālu, darījumu objektu valūtas tirdzniecības biržā vai preču biržā.	
22 % papildu likme ienākumam pielīdzināmam aizdevumam, ja aizdevuma izsniegšanas dienā aizdevuma ņēmējs ir aizdevēja darbinieks, valdes vai padomes loceklis	1) ienākumi, kas gūti, pamatojoties uz darba attiecībām; 2) ienākumi no saimnieciskās darbības; 3) citi ienākumi saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 3.pantu.

Budžetā maksājamais nodoklis tiek rēķināts no apliekamiem ienākumiem. Tomēr apliekamo ienākumu summu var samazināt, atskaitot:

- neapliekamo minimumu,
- atvieglojumus,
- attaisnotos izdevumus.

Ar 2016.gadu tiek ieviests gada diferencētais neapliekamais minimums. Tas nozīmē, ka turpmāk tiks piemērots nevis vienāds neapliekamais minimums visiem, bet gada neapliekamais minimums būs atkarīgs no nodokļa maksātāja gada ienākumu apmēra. Mazo algu saņēmējiem nodokļa atlaides būs lielākas. Nosakot gada diferencētā neapliekamā minimuma apmēru, ņems vērā ne tikai algu, bet arī citus nodokļa maksātāja ienākumus. Tātad, ja nodokļa maksātājs gadā būs saņēmis ne tikai algu, bet arī, piemēram, dividendes, guvis ienākumu no zemes vai īpašuma pārdošanas, saņēmis autoratlīdzību, tad visus šos ienākumus ņems vērā diferencētā neapliekamā minimuma aprēķināšanai.

Gada diferencētā neapliekamā minimuma aprēķināšanai MK 2016.gada 5.janvāra noteikumos Nr.1 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai" ir noteikti vairāki lielumi katram gadam līdz 2020.gadam.2016.gadā, nodokļa maksātājam ienākuma gūšanas vietā, kur iesniegta algas

nodokļa grāmatiņa, tika piemērots spēkā esošais mēneša neapliekamais minimums (75 eiro), kas noteikumos ir definēts kā minimālais mēneša neapliekamais minimums. Nākamajos gados šis ikmēneša neapliekamais minimums pakāpeniski samazināsies: 2017.gadā - 60 eiro, 2018.gadā - 40 eiro, 2019.gadā - 20 eiro, 2020.gadā - 0 eiro. Pārējie lielumi pakāpeniski pieaugs. [47]

Tabula 1.3.

Diferencētais neapliekamais minimums no 2016.gada [47]

	Maksimālais gada neapliekamais minimums	Gada apliekamā ienākuma apmērs, līdz kuram piemēro maksimālo gada neapliekamo minimumu	Gada apliekamā ienākuma apmērs, virs kura piemēro tikai minimālo gada neapliekamo minimumu
2016. gads	1200 eiro	4560 eiro	12 000 eiro
2017. gads	1380 eiro	4800 eiro	13 200 eiro
2018. gads	1560 eiro	5040 eiro	14 400 eiro
2019. gads	1740 eiro	5280 eiro	16 200 eiro
no 2020. gada	1920 eiro	5520 eiro	18 000 eiro

Rezultātā – jo lielāks ir nodokļa maksātāja gada apliekamo ienākumu apmērs, jo mazāks diferencētais neapliekamais minimums tiek piemērots. Šo gada diferencēto neapliekamo minimumu aprēķina un piemēro reizi gadā, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju. Sākot ar 2017.gadu, mēneša minimālais neapliekamais minimums pakāpeniski tiek samazināts, līdz 2020.gadā mēneša neapliekamais minimums vairs netiks piemērots. Savukārt gada apliekamā ienākuma apmērs, virs kura piemēro tikai minimālo gada neapliekamo minimumu, pakāpeniski tiek palielināts, 2020.gadā sasniedzot 18 000 eiro. Tādējādi no 2020.gada nodokļu maksātājam, kura gada apliekamo ienākumu kopējais apmērs pārsniegs 18 000 eiro, neapliekamo minimumu vairs nepiemēros. [47]

Tabulā nr. 1.4. parādīti reālie neto darba ienākumi, laika posmam no 2015-2021.gadam, ja bruto darba ir 380 EUR un nav apgādājamo, bet 1.5. tabulā ja bruto alga ir 1000 EUR un nav apgādājamo.

Tabula 1.4.

**Reālie neto darba ienākumi, laika posmam no 2015-2021.gadam, ja bruto darba ir 380
EUR un nav apgādājamo [48]**

Gads	Piemērotais neapliekamais minimums (NM), EUR/mēn.	Ikmēneša neto alga ("uz rokas"), EUR**	Mēnešalgas izmaiņas pret iepriekšējo gadu, EUR	Piemērojamais neapliekamais minimums (NM), EUR	Atgūstamā summa, iesniedzot deklarāciju par iepriekšējo gadu	Reālie neto gada ienākumi, ja atgūts iepriekšējā gada NM, EUR
2015	75	279.13	-	75.00	-	3 349.52
2016	75	279.13	0.00	100.00	0.00	3 349.52
2017	60	275.68	-3.45	115.00	69.00	3 377.12
2018	40	271.08	-4.60	130.00	151.80	3 404.72
2019	20	266.48	-4.60	145.00	248.40	3 446.12
2020	0	261.88	-4.60	160.00	345.00	3 487.52
2021	0	261.88	0.00	160.00	441.60	3 584.12

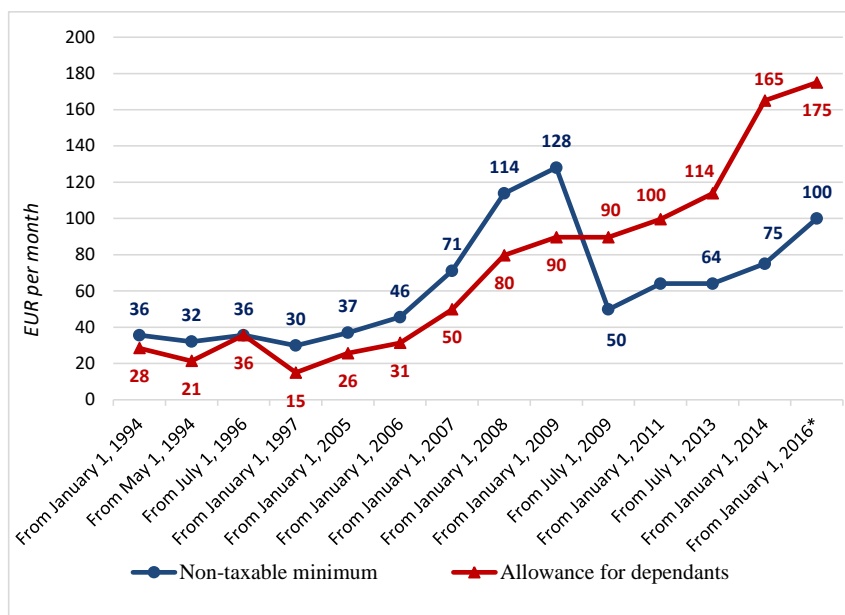
Reālie neto darba ienākumi ,laika posmam no 2015-2021.gadam,ja bruto darba ir 1000 EUR un nav apgādājamo [48]

Gads	Piemērotais neapliekamais minimums (NM), EUR/mēn	Ikmēneša neto alga ("uz rokas"), EUR**	Mēnešalgas izmaiņas pret iepriekšējo gadu, EUR	Piemērojamais neapliekamais minimums (NM), EUR	Atgūstamā summa, iesniedzot deklarāciju par iepriekšējo gadu	Reālie neto gada ienākumi, ja atgūts iepriekšējā gada NM, EUR
2015	75	706.40	-	75.00	-	8 476.80
2016	75	706.40	0.00	75.00	0.00	8 476.80
2017	60	702.95	-3.45	67.86	0.00	8 435.40
2018	40	698.35	-4.60	63.08	21.69	8 401.89
2019	20	693.75	-4.60	68.08	63.69	8 388.69
2020	0	689.15	-4.60	76.92	132.69	8 402.49
2021	0	689.15	0.00	76.92	212.31	8 482.11

Kā redzams no abu tabulu datiem ,piemērojot mazāku neapliekamo minimumu ,sākot ar 2017.gadu ikmēneša neto alga samazinās ,gan mazākas algas ,gan lielākās algas saņēmējiem. Pozitīvi vērtējams ,tas ka mazākās algas saņēmējam atgūstamā summa ,iesniedzot gada deklarāciju ir gandrīz uz pusi lielāka nekā lielākās algas saņēmējam, negatīvi vērtējams ,ka summa ir atgūstama tikai gada beigās, tas nozīmē ,ka darba ņēmēji tāpat ,kā uzņēmēji ir spiesti kreditēt valsti. Mazākās algas gadījumā 2021.gadā šī summa sastāda 168% no ikmēneša neto algas, kas mazas algas saņēmējam ir ļoti liela summa.

Ar 2015.gada 30.novembra grozījumiem likumā no 2016.gada 1.janvāra ir sašaurināts to personu loks, par kurām nodokļa maksātājs ir tiesīgs piemērot atvieglojumu kā par apgādībā esošām personām. Turpmāk atvieglojumu nevarēs piemērot par nestrādājošu laulāto, par nestrādājošiem vecākiem un vecvecākiem, kā arī par personu, kuras labā pēc tiesas sprieduma no maksātāja tiek piedzīta uzturņa (alimenti). [48]

Neapliekamā minimuma un atvieglojumu par apgādībā esošām personām izmaiņas no 1994-2016 gadam attēlotas attēlā nr. 1.3.

1.3.att. Neapliekamā minimum izmaiņas 1994.-2016.g [49]

Kā redzams no attēla datiem nodokļa atvieglojums par apgādājamiem 2016.gadā bija – 175 eiro. Sākot ar 1997.gadu tam ir tendence pieaugt ,ko nevar teikt par neapliekamo minimumu. Nodokļa atvieglojuma pieauguma tendence vērtējama, kā pozitīva ,jo uzlabo ģimeņu ar bērniem finansiālo stāvokli.

Attaisnotie izdevumi. Iesniedzot gada ienākumu deklarāciju, nodokļu maksātājs var atgūt pārmaksāto nodokli par attaisnotajiem izdevumiem ārstniecībai un izglītībai. Attaisnoto izdevumu summu nosaka Ministru kabinets, no 2016.gada tā ir 215 eiro. No šādas summas, iesniedzot deklarāciju, kā pārmaksāto nodokli var atgūt 23% (iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes apmērs), tas ir, 49,45 eiro. Tieši tādu pašu summu 215 EUR attaisnotajos izdevumos par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem var iekļaut vecāki par vienu bērnu . Summām, kas ziedošanas vai dāvinājuma veidā nodotas Latvijas Republikā reģistrētai politiskajai partijai vai politisko partiju apvienībai arī ir noteikta gada ierobežojošā norma, 215 eiro gadā. Vēl viena jauna attaisnoto izdevumu norma ir saistīta ar solidaritātes nodokli, ko piemēros gada atalgojuma daļai virs valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu (VSAOI) griestiem. 2016.gadā no algas virs 48 600 eiro jāmaksā solidaritātes nodoklis VSAOI apmērā - 34,09 procenti, 23,59 % maksā darba devējs un 10,50% – darba ņēmējs. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likums tagad paredz, ka darbinieki, kuru algota darba ienākumi pārsniedz obligāto

iemaksu maksimālo objektu, attaisnotajos izdevumos varēs iekļaut izdevumus, kas radušies, nomaksājot solidaritātes nodokli, no ienākumiem ieturēto uz darbinieku attiecināmo solidaritātes nodokļa daļu (10,50%).

Ar nodokli neapliekamo ienākumu veidi un atvieglojumi lauksaimniecībā ir sekojoši-lauksaimniecības nozarē strādājošas fiziskās personas gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar nodokli netiek aplikti šādi ienākumu veidi:

- ienākumi no nodokļa maksātāja lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas, kā arī no sēņošanas, ogošanas, savvaļas ārstniecības augu un ziedu vākšanas vai nemedījamās sugas indivīda – parka vīngliemezis (*Helix pomatia*) – ieguves, ja tie nepārsniedz 3000 euro gadā.
- Ar nodokli neapliekamie ienākumi ietver arī valsts atbalsta vai Eiropas Savienības atbalsta lauksaimniecībai un lauku attīstībai ietvaros saņemtus maksājumus. No aplikšanas ar nodokli atbrīvo 2013., 2014., 2015., 2016., 2017. un 2018.gadā saņemtās summas (pilnā apmērā), kas izmaksātas kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai. [33]

Bez tam ir jāņem vērā, ka maksātāji (lauksaimnieki), kas kārtu grāmatvedības uzskaiti vienkāršā ieraksta sistēmā, valsts atbalsta lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsta lauksaimniecībai un lauku attīstībai summas, kuras atbilstoši atbalsta nosacījumiem piešķirtas, lai kompensētu pamatlīdzekļa iegādes izdevumus, saimnieciskās darbības ieņēmumos iekļauj pakāpeniski vairāku taksācijas gadu laikā atbilstoši attiecīgajā taksācijas gadā nodokļa aprēķināšanas vajadzībām noteiktajai attiecīgā pamatlīdzekļa nolietojuma vērtībai. Ja saņemtā valsts atbalsta lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsta lauksaimniecībai un lauku attīstībai summa daļēji sedz pamatlīdzekļa iegādes vai izveidošanas izmaksas, to iekļauj attiecīgo pārskata gadu ieņēmumos atbilstoši tām šā pamatlīdzekļa kārtējā gada nolietojuma un vērtības norakstījumu summu daļām, kuras attiecas uz saņemto valsts atbalstu lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalstu lauksaimniecībai un lauku attīstībai. [5]

Vēl papildus atvieglojums lauksaimniecības uzņēmumiem ir iespēja nodarbināt fiziskas personas lauksaimniecības darbu veikšanai, periodā no 1.aprīļa līdz 30.novembrim, maksājot sezonas laukstrādnieka ienākuma nodokli, kuram ir samazināta ienākuma nodokļa likme. Lai fiziskā persona atbilstu sezonas laukstrādnieka nosacījumiem, tam jāatbilst sekojošiem nosacījumiem.

- ir nodarbināta lauksaimniecības sezonas darbos ne vairāk kā 65 kalendāra dienas pie viena vai vairākiem lauksaimniekiem kopā;
- fiziskās personas ienākums, kas gūts pie viena vai vairākiem lauksaimniekiem kopā, nepārsniedz 3000 euro;
- fiziskai personai četru mēnešu periodā pirms lauksaimniecības sezonas darbu uzsākšanas lauksaimnieka labā ar šo pašu ienākuma izmaksātāju (lauksaimnieku) nav bijušas darba tiesiskās attiecības vai nav bijis noslēgts uzņēmuma līgums.

Sezonas laukstrādnieku ienākums ir ienākums, ko darba ņēmējs gūst periodā no 1.aprīļa līdz 30.novembrim, veicot sezonas darbus augļkoku, ogulāju un dārzeņu sējā vai stādīšanā, sējumu un stādījumu kopšanā, ražas novākšanā, augļu, ogu un dārzeņu šķīrošanā (turpmāk – lauksaimniecības sezonas darbi) pie darba devēja, kurš atbilst sezonas laukstrādnieku ienākuma izmaksātājam. [51] Sezonas laukstrādnieku ienākuma nodokļa likme ir 15 procenti, bet ne mazāka kā 0,70 euro katrā nodarbināšanas dienā.

1.3.3.Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (obligātās iemaksas) ir ar likumu noteikts obligāts maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. Sociālā apdrošināšana ir valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa. Personām, kuras veic sociālās apdrošināšanas iemaksas no saviem darba ienākumiem, ir tiesības saņemt attiecīgus sociālās apdrošināšanas pakalpojumus, kurus izmaksā atkarībā no viņu veiktajām sociālajām iemaksām – jo lielāki bijuši ienākumi, no kuriem veiktas iemaksas, jo attiecīgi lielāks arī pabalsta, pensijas vai atlīdzības apmērs. [31]

Darba ņēmēja un darba devēja obligāto iemaksu objekts sevī ietver algotā darbā aprēķinātos ienākumus, no kuriem tiek ieturēts neatskaitot neapliekamo minimumu, iedzīvotāju ienākuma nodokli, attaisnotos izdevumus un nodokļu atvieglojumus, par kuriem nodokļu maksātājam ir tiesības samazināt apliekamo ienākumu.

Valsts sociālās apdrošināšanas veidi:

- valsts pensiju apdrošināšana;
- sociālā apdrošināšana bezdarba gadījumam;

- sociālā apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām;
- invaliditātes apdrošināšana;
- maternitātes un slimības apdrošināšana;
- vecāku apdrošināšana [19, 46]

Dažādi sociālās apdrošināšanas veidi nozīmē arī to, ka VSAOI likmes dažādām maksātāju grupām ir atšķirīgas – 1.6. tabulā apkopotas 2017. gadā spēkā esošās VSAOI likmes, atkarībā no apliekamās personas statusa.

Tabula 1.6.

Atsevišķas VSAOI likmes 2017. gadā, atkarībā no apliekamās personas statusa [52]

Personas statuss	Darba ņēmēja likme, %	Darba devēja likme, %	Kopējā likme, %
Vispārējā gadījumā	10,50	23,59	34,09
Darbinieks, kam ir tiesības saņemt valsts vecuma pensiju	9,16	20,57	29,73
Izdienas pensiju saņēmējs vai invalīds	9,72	21,85	31,57
Pašnodarbinātais	-	-	31,13
Pašnodarbinātais pensionārs	-	-	29,25

Kā redzams no tabulas datiem, ir nodarbinātie, kam iemaksu likme ir atšķirīga, mazāka nekā darba ņēmēja vispārējās apdrošināšanas gadījumā – strādājošajiem pensijas vecuma cilvēkiem, izdienas pensijas saņēmējiem, pašnodarbinātajiem u.c. Atšķirības ir tāpēc, ka šīs un vēl vairākas nodarbināto grupas nav obligāti apdrošināmas un neveic iemaksas visiem riska gadījumiem, piemēram, pašnodarbinātie nav apdrošināti bezdarbam un pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām, jo par darba vides drošību ir atbildīgs cilvēks pats. Pašnodarbinātie ir pakļauti pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības, kā arī vecāku apdrošināšanai. Savukārt darba ņēmēji, kuri sasnieguši vecumu, kas

dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju vai kuriem ir piešķirta valsts vecuma pensija (tai skaitā priekšlaicīgi), netiek apdrošināti pret bezdarbu un invaliditāti.

Latvijā VSAOI iemaksas grāmatvediski ir sadalītas: 23.59% ir darba devēja un 10.5% skaitās darbaņēmēja iemaksas. Darbaspēka nodokļu slogu veido gan darba devēja, gan darbaņēmēju samaksātie sociālie nodokļi. Darba devējus interese kopējās darbaspēka izmaksās, ieskaitot visus nodokļus kas par darbinieku jāmaksā valstij, gan ienākuma nodokli, gan sociālas apdrošināšanas iemaksas. Savukārt darbiniekus vairāk interesē cik viņi saņems uz rokas. Starpība ir darbaspēka nodokļu slogs, ko varam izteikt kā procentu no darba devēja izmaksām. Šī ir ļoti vienkārša Ekonomikas sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) metodoloģija. Formālais VSAOI sadalījums darba devēja un darbaņēmēja iemaksās neietekmē divus galvenos lielumus – darba devēja izmaksas par darbinieku, un darbinieka algu uz rokas. Pārnest VSAOI iemaksas no darbaņēmēja uz darba devēja pēc būtības nozīmē vienkārši “pārlikt slogu” no vienas kabatas otrajā. Vienīgais labums no tādas “pārlikšanas” ir Finanšu ministrijai, jo tā ļauj FM pieturēties pie retorikas, ka darba devēja nodokļu slogs Latvijā nav liels, taču tas nekādā veidā nerisina kopējo nodokļa sloga problēmu. [52]

Darbaspēka nodokļu samazināšana daudzus gadus ir viens no aktuālākajiem Latvijas nodokļu politikas jautājumiem. Nodokļu sloga samazināšanas nepieciešamību kā vienu no prioritārajiem nodokļu politikas elementiem Latvijā uzsver uzņēmēju organizācijas, un arī valdības pieņemtie lēmumi kaut arī ne vienmēr prognozējami, tomēr kopumā konsekventi virzās darbaspēka nodokļu sloga samazināšanas virzienā. [28]

Tabulā 1.7. attēlota strādājošo mēneša vidējā darba alga Latvijā 2016.gadā atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes datiem.

Tabula 1.7.

Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa 2016.gadā (euro; % pret iepriekšējo periodu) [53]

			Bruto	Neto
PAVISAM	Euro	2016	859	631
Sabiedriskajā sektorā	Euro	2016	886	640
Privātajā sektorā	Euro	2016	845	627
T.sk. mežsaimniecībā, lauksaimniecībā	Euro	2016	748	557

Latvijā ir regresīvs kopējais nodokļu slogs. Salīdzinot iedzīvotāju darba algas 2016. gadā, nodokļu likmes no vidējās valsts algas (859 eiro) sociālais nodoklis (Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas) bija 34,09% (darba devēja iemaksas – 23,59% un darba ņēmēja iemaksas 10,50 %); iedzīvotāju ienākumu nodoklis bija 23%; nepaliekamais minimums 75 eiro mēnesī, par katru apgādībā esošu personu –175 eiro mēnesī. No tā var secināt, ka Latvijā no darba algas (uz papīra) 859 euro kopējā darba izmaksu summa 1062 euro, lai saņemtu uz rokas 609,23 euro valstij nodokļos jāsamaksā 452,77 euro. Tādējādi nodokļu slogs ir 42,63%, kas ir otrs augstākais no šādas summas Eiropas Savienībā.

Minimālās darba algas pelnītājs Latvijā saņem vismazāk, salīdzinājumā ar līdzvērtīgas algas saņēmēju Baltijas kaimiņvalstīs - pelnot 380 eiro, bez reģistrētiem apgādājamiem pēc nodokļu nomaksas Igaunijā un Lietuvā strādājošo maciņos vidēji nokļūst par 15% vairāk naudas. Strādāt un saņemt zemākus ienākumus visizdevīgāk kļuvis Lietuvā - pamatā, pateicoties Baltijā lielākajam ar ienākuma nodokli nepaliekamajam minimumam un atvieglojumam par apgādājamo. Tikai scenārijā ar diviem reģistrētiem apgādājamiem 380 eiro lielas algas saņēmējs Igaunijā pelna vairāk. [53]

Pašnodarbinātā obligāto iemaksu objekts ir brīvi izraudzīti ienākumi no pakalpojumu sniegšanas, preču ražošanas, radošās un profesionālās darbības, darbu izpildes, un citi ienākumi no saimnieciskās darbības, izņemot ienākumu, kuru fiziskā persona gūst no zemnieku (zvejnieku) saimniecības, personīgajā palīgsaimniecībā vai piemājas saimniecībā pašas saražotās produkcijas, sava nekustamā īpašuma, autortiesībām un blakustiesībām. Šādu izvēli persona var izdarīt tikai vienu reizi par pārskata ceturksnī. Obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru un tā noteikšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. [31]

VSAOI regulējošo normatīvo dokumentu izpratnē zemnieku saimniecības īpašnieks ir pašnodarbinātais, ja pats veic šīs zemnieku saimniecības vadības funkciju. Savukārt, par pašnodarbināto personu zemnieka saimniecības īpašnieks netiek uzskatīts gadījumos, ja:

- viņa uzņēmumā ir iecelts pārvaldnieks, un īpašnieks nenodarbojas ar uzņēmuma vadību;
- īpašnieks veic uzņēmuma vadības funkcijas, bet nav darba attiecībās ar šo uzņēmumu un ir sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram ir piešķirta valsts vecuma pensija priekšlaicīgi;

- Īpašnieks veic uzņēmuma vadības funkcijas, bet nav darba attiecībās ar šo uzņēmumu un ir I vai II grupas invalīds.

Tāpat gadījumos, kad zemnieku saimniecības īpašnieks pats vada savu saimniecību, bet ir pensionārs vai I/ II grupas invalīds, viņš nav uzskatāms par pašnodarbināto personu un viņam VSAOI maksājumi nav jāveic.

Obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru gadam pašnodarbinātajiem nosaka divpadsmit Ministru kabineta noteikto minimālo mēneša darba algu apmērā. 2017.gadā Ministru kabineta noteiktā minimālā mēneša darba alga ir 380 euro, tādējādi pašnodarbinātajiem obligāto iemaksu objekta minimālais apmērs 2017.gadam ir 4560 euro (380 euro x 12 mēneši). Savukārt obligāto iemaksu objekta minimālais apmērs mēnesim ir 380 euro. Pašnodarbinātie obligāto iemaksu objekta noteikšanas vajadzībām ienākumu, no kura veicamas obligātās iemaksas, nosaka kā konkrētā mēneša saimnieciskās darbības ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpību. Pašnodarbinātai personai VOSAI obligāti ir jāmaksā vienu reizi ceturksnī, taču tikai par tiem mēnešiem, kuros ienākumi sasnieguši minimālo algu jeb vismaz 380 eiro mēnesī. Tāpat, ja pašnodarbinātas personas ienākumi kādu mēnesi ir bijuši mazāki par 380 eiro, sociālais nodoklis par šo mēnesi nav jāmaksā, savukārt, ja ienākumi bijuši lielāki, pašnodarbinātais var brīvi izvēlēties maksāt nodokli no 380 eiro vai lielākas summas. No tā mēneša, kad pašnodarbinātā gada ienākumi sasniedz obligāto iemaksu objekta gada minimālo apmēru, obligātās iemaksas veic par visiem turpmākajiem mēnešiem, vismaz no 380 euro, līdz kalendāra gada beigām vai pašnodarbinātā statusa zaudēšanai (obligātās iemaksas veic arī par tiem mēnešiem, kuros ir bijuši zaudējumi vai kuros nav ienākumu, vai arī mēneša ienākumi ir mazāki nekā obligāto iemaksu objekts mēnesim). Ja ir maksāts sociālais nodoklis, arī pašnodarbinātajiem pienākas visas valsts nodrošinātās sociālās garantijas kā jebkuram citam nodokļu maksātājam. Savukārt uzkrājums pensijai veidojas atkarībā no tā, cik lielas sociālās iemaksas pašnodarbinātais katru ceturksni ir veicis.

VSAOI aprēķināšanas piemērs ir atspoguļots 2. tabulā. Šajā gadījumā janvārī un februārī pašnodarbinātās personas mēneša ienākumi nerasniedza minimālās darba algas līmeni (380 EUR) un līdz ar to VSAOI nav jāveic. Martā un aprīlī ienākumi no saimnieciskās darbības pārsniedza minimālās darba algas līmeni un līdz ar to VSAOI ir jāveic. Maijā un jūlijā ienākumi atkal ir zem minimālās darba algas līmeņa, tāpēc VSAOI nav jāveic, bet jūnijā un augustā pārsniedz minimālās algas līmeni un līdz ar to VSAOI ir jāveic. Septembrī kopējie gada

ienākumi ir sasnieguši 4580 EUR un līdz ar to, sākot ar šo mēnesi, VSAOI ir jāveic katru mēnesi, pat ja mēneša ienākumi ir mazāki par minimālo darba algu.

Tabula 1.8.

Ar VSAOI apliekamās bāzes noteikšana 2017. gadā [54]

Mēnesis	<i>Ienākumi mēnesī (euro) pēc saimnieciskās darbības ieņēmumu un izdevumu uzskaites žurnāla datiem</i>	<i>Saimnieciskās darbības ienākumi (euro), skaitot no gada sākuma</i>	<i>Obligāto iemaksu objekta minimālais apmērā (euro), no kura jāveic iemaksas</i>
I	120	120	0
II	100	220	0
III	380	600	380
IV	380	980	380
V	-10	970	0
VI	600	1570	380
VII	170	1740	0
VIII	840	2580	380
IX	2000	4580	380
X	-100	4480	380
XI	0	4480	380
XII	80	4560	380

Savā jaunākajā sagatavotajā ziņojumā par nodokļu situāciju pasaulē Pasaules Bankas grupa un auditorkompānija PricewaterhouseCoopers (PwC) secina, ka kopējā nodokļu likme uzņēmumiem Latvijā (35,9%) joprojām ir zemākā Baltijas valstīs (Igaunijā – 49,4% un Lietuvā – 42,6%). Kopumā zemākā likme Eiropas Savienības (ES) un Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas (EBTA) reģionā ir Horvātijā (20%), bet augstākā – Francijā (62,7%). Latvijas kopējo nodokļu likme ir 27. vietā pasaulē un 12. vietā ES/EBTA reģionā.[1] Tātad ziņojums parāda, ka kopējā nodokļu likme uzņēmējiem Latvijā ir zemāka nekā Lietuvā un Igaunijā. [55]

Atsaucoties uz jaunāko Pasaules Bankas grupas un PricewaterhouseCoopers (PwC) sagatavoto ziņojumu par nodokļu situāciju pasaulē, plašsaziņas līdzekļos parādījās viedoklis, ka nav reāla pamata uzņēmēju pārmēģinājumiem par nodokļu slogu Latvijā. Šajā paziņojumā ietverts apgalvojums, ka Latvijā ir zemākā darbaspēka nodokļu likme (26.6%) starp Baltijas

valstīm (Lietuvā – 35.2%, Igaunijā – 39%). Ziņojums balstīts uz Pasaules Bankas izstrādātu metodoloģiju, kuras nosacījumi tiek vienādi piemēroti nodokļu sistēmas salīdzināšanai 189 pasaules valstīs, bet neņem vērā dažas specifiskas atšķirības, kas attiecas uz Baltijas valstīm. Tāpēc būtu nepieciešams iedziļināties konkrētā ziņojuma metodoloģijā. Pirmkārt, pētījuma rezultāti nav tieši salīdzināmi, jo rezultātos nav ietverti uz darba ņēmēju attiecināmie nodokļi, kuri Baltijas valstīs ir ļoti atšķirīgi. Latvijā uz darba ņēmēju attiecināmie nodokļi (VSOAI darba ņēmēja daļa un IIN) ir augstāki, salīdzinot ar kaimiņvalstīm. Otrkārt, darbaspēka nodokļu likmes parasti tiek izmantotas nodokļu aprēķināšanai no noteiktas algas. Savukārt pētījuma rezultātos uzrādītais jēdziens 'darbaspēka likmes' ir ar pavisam citu nozīmi. Pētījuma rezultātos uzrādītās likmes ir novērtētas procentos pret nosacīto peļņu, kas, savukārt, aprēķināta uz noteikta biznesa modeļa pieņēmumiem.[56]

Saskaņā ar pētījuma metodoloģiju, no visiem darbaspēka nodokļiem tiek ņemti vērā tikai tie, kurus formāli jāmaksā darba devējam. Igaunijā sociālā nodokļa likme (VSAOI) ir 33% un to pilnā apmērā apmaksā darba devējs. Bet Latvijā šī nodokļa samaksa grāmatvediski ir sadalīta: 23.5% ir darba devēja un 10.5% skaitās darba ņēmēja iemaksas. Bet PWC/PB pētījumā tiek uzskatīts, ka sociālais nodoklis Igaunijā ir 33%, bet Latvijā tikai 23.5%! Realitātē, protams, darbaspēka nodokļu slogu veido gan darba devēja, gan darba ņēmēju samaksātie sociālie nodokļi. [52]

Šāds nodokļu slogs veido lielu ienākumu nevienlīdzību un tas ik gadus pieaug kā to rāda GINI koeficienta analīze. Latvijā tas joprojām ir viens no augstākajiem rādītājiem ES – 34,5.(CSB,2015.gada rādītāji). GINI koeficients raksturo ienākumu nevienlīdzību. Tas variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t. i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība. [57]

Lai risinātu ienākumu nevienlīdzības problēmu būtu nepieciešams veidot progresīvo nodokļu sistēmu. Progresīvās likmes būtība atbilst ekonomista Ādama Smita maksātspējas principam, kas norāda, ka katram iedzīvotājam jānes tik liels nodokļu slogs, kādu tas var nest – tādējādi slodze starp maksātājiem tiek sadalīta atbilstoši nodokļu bāzes lielumam, jo lielāka bāze, jo augstāka likme. Valstis (piemēram, Zviedrija), kurās ir progresīvā nodokļa sistēma, atbalsta un aizsargā mazturīgos slāņus, un balstās uz taisnīguma principiem. Progresīvās likmes arī tiek izmantotas, lai zināmā mērā ierobežotu lielražošanas attīstību un lielkapitāla rašanos valstī, ja tas nav vēlams. Ieviešot progresīvā nodokļa sistēmu, mājsaimniecības vairāk tērētu, nevis maksātu nodokļos, iedzīvotājiem parādītos brīvie naudas līdzekļi, ko ieguldīt investīciju

kredītos, tādejādi valdības ienākumu daļa palielinātos, kā rezultātā varētu palielināt arī izdevumu daļu. Progresīvās nodokļu sistēmas rezultāts varētu būt ievērojams IKP pieaugums valstī, koncentrējoties uz nodokļu politikas maiņu, nevis katra rādītāja attīstību atsevišķi.

Ne tikai progresīvās nodokļu sistēmas ieviešana, bet arī darbaspēka nodokļu sloga samazināšana sekmētu Latvijas uzņēmēju konkurētspējas palielināšanās, jo atšķirībā no patēriņa nodokļiem, darbaspēka nodokļus maksā tikai vietējie (ne ārvalstu) uzņēmēji – attiecīgi nodokļu slogam samazinoties, uzlabosies arī vietējo preču konkurētspēja. Ņemot vērā, ka darbaspēka nodokļu kopējais slogs (kas pamatā veidojas no valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokļa) ir ļoti augsts, tas veicina nelegālo nodarbinātību, jo izvairīšanās no šiem nodokļiem ļauj uzņēmējiem būtiski samazināt izmaksas. Līdz ar to darbaspēka nodokļu sloga samazināšana var arī palielināt uzņēmēju motivāciju legalizēt savu darbību.

1.3.4.Citi nodokļi.

Tālāk tiks apskatīti tie lauksaimnieku maksātie nodokļi, kuru apjoms un nodokļu slogs ir mazāks nekā iepriekš uzskaitītajiem. Minēto nodokļu maksāšanas biežums ir, vai nu vienreiz ceturksnī, vai vienreiz gadā.

1.3.4.1.Dabas resursu nodoklis

Dabas resursu mērķis ir:

- veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu
- ierobežot vides piesārņošanu
- samazināt vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju
- veicināt jaunu, vidi saudzējošu tehnoloģiju ieviešanu
- attīstīt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību
- finansiāli nodrošināt vides aizsardzības pasākumus [25, 380]

Ar dabas resursu nodokli tiek aplūkts:

- dabas resursus;
- zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanu;
- atkritumu apglabāšanu un piesārņojošu vielu emisiju vidē;
- emitēto siltumnīcefekta gāzu apjomu, kas nav ietverts nodoto emisijas kvotu skaitā;
- videi kaitīgas preces;

- iepakojumu un vienreiz lietojamus galda traukus un piederumus;
- radioaktīvās vielas;
- ogles;
- koksu un lignītu;
- transportlīdzekļus;
- ugunošanas ierīces u.c.[31]

Nodokļus neiekasē no personām, kuras ar savu darbību nodrošina vides aizsardzības normatīvajos aktos noteikto videi kaitīgu preču atkritumu reģenerācijas normu izpildi, kā arī piemēro videi kaitīgu preču atkritumu apsaimniekošanas sistēmu un ir noslēgts līgums ar Vides ministriju par šīs sistēmas darbību. [33]

Saskaņā ar grozījumiem Dabas resursu nodokļa likumā (DRN likums), kas stājās spēkā 01.01.2017., paaugstinātas dabas resursu nodokļa (DRN) likmes vairākiem nodokļa objektiem, kā arī ieviests jauns DRN objekts-ūdens resursu lietošana elektroenerģijas ražošanai arī tajās hidroelektrostacijās, kuru hidromezģla kopējā uzstādītā jauda ir lielāka par 2 megavatiem. Mainīta arī spēkā esošā proporcija DRN ieņēmumu par oglekļa dioksīda CO2 emisiju pārdales procesā, nosakot, ka 60% nodokļa ieņēmumu ieskaitāmi valsts pamatbudžetā, bet 40% apmērā - tās pašvaldības vides aizsardzības speciālajā budžetā, kuras teritorijā tiek veikta attiecīgā darbība.

1.3.4.2. Mikrouzņēmumu nodoklis

Mikrouzņēmums — individuālais komersants, individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība, kā arī fiziskā persona, kas reģistrēta Valsts ieņēmumu dienestā kā saimnieciskās darbības veicējs, vai sabiedrība ar ierobežotu atbildību. [2]

Mikrouzņēmumu nodoklis ir vienots nodokļa maksājums, kas ietver šādus nodokļus:

- valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, iedzīvotāju ienākuma nodokli, uzņēmējdarbības riska valsts nodevu par mikrouzņēmuma darbiniekiem;
- uzņēmumu ienākuma nodokli, ja mikrouzņēmums atbilst uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāja pazīmēm;
- mikrouzņēmuma īpašnieka iedzīvotāju ienākuma nodokli par mikrouzņēmuma saimnieciskās darbības ieņēmumu daļu. [31]

Tiesības izvēlēties maksāt mikrouzņēmumu nodokli ir, ja ir atbilstība šādiem kritērijiem:

- saimnieciskās darbības ieņēmumi – apgrozījums – kalendāra gadā nepārsniedz 100 000 *euro*;
- sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieki ir tikai fiziskās personas;
- sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes locekļi ir tikai mikrouzņēmuma darbinieki;
- mikrouzņēmuma darbinieku skaits jebkurā brīdī ir ne lielāks par pieciem (darbinieku skaitā neiekļauj prombūtnē esošus vai no darba atstādinātus darbiniekus);
- mikrouzņēmuma darbinieka ienākums nepārsniedz 720 *euro* mēnesī;
- nodokļa maksātājs (fiziskā vai juridiskā persona) nav personālsabiedrības biedrs. [31]

Tabula 1.9.

Nodokļu likmes mikrouzņēmumu nodoklim [32]

Apraksts	Likmes 2014.gadā	Likmes 2015.gadā	Likmes 2016.gadā	Likmes 2017 gadā
Apgrozījums līdz 7000 EUR	9%	9%	9%	12%
Apgrozījums 7000,01 EUR - 100 000 EUR	9%	9%	9%	15%
Apgrozījums virs 100 000 EUR	20%	20%	20%	20%
Ja nav apgrozījuma vai tas mazāks par 50 EUR	50 EUR	50 EUR	50 EUR	50 EUR
Ja darbinieku skaits pārsniedz 5	2% par katru darbinieku virs 5	2% par katru darbinieku virs 5	2% par katru darbinieku virs 5	2% par katru darbinieku virs 5
Ja darbinieka ienākums pārsniedz 720 EUR	20% no ienākuma pārsnieguma	20% no ienākuma pārsnieguma	20% no ienākuma pārsnieguma	20% no ienākuma pārsnieguma

Mikrouzņēmuma nodoklis ir ļoti neizdevīgs lauksaimniecības uzņēmumiem ,jo ar nodokli tiek aplikti pilnīgi visi uzņēmuma ienākumi ,ne tikai ienākumi no ražošanas ,bet arī no subsīdijām un ES struktūrfondu finansējuma piesaistes gūtie ienākumi.

1.3.4.3. Nekustamā īpašuma nodoklis

Nekustamā īpašuma nodokli maksā Latvijas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas un uz līguma vai citādas vienošanās pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kuru īpašumā, tiesiskajā valdījumā vai likumā noteiktajos gadījumos lietošanā ir nekustamais īpašums. [31].

Par nekustamā īpašuma nodokļa reformas sākumu var uzskatīt 1998.gada 1.janvāri, kad stājās spēkā likums “Par nekustamā īpašuma nodokli”, paredzot pārejas noteikumus likuma pakāpeniskai ieviešanai līdz 2000.gadam.

Likuma mērķis ir nodrošināt maksimāli vienkāršu un taisnīgu nekustamā īpašuma aplikšanu ar nodokli, ievērojot neitralitātes principu, t.i., zemu nodokļa likmi, plašu nodokļa maksātāju loku un minimālus nodokļa atvieglojumus. Līdztekus tam likuma mērķis ir nodrošināt stabilus un prognozējamus pašvaldību budžetu ieņēmumus no šī nodokļa. Nekustamā īpašuma nodoklis ir vienīgais nodoklis, no kura visi ieņēmumi tiek ieskaitīti pašvaldību budžetos, tādēļ likums paredz pašvaldībām tiesības piešķirt atsevišķām nodokļa maksātāju kategorijām nodokļa atvieglojumus līdz pat 90 procentiem no aprēķinātās nodokļa summas. Tas dod pašvaldībām iespēju gan sniegt palīdzību maznodrošinātajiem iedzīvotājiem, gan stimulēt uzņēmējdarbības attīstību savā teritorijā. Ar 2000.gada 1.janvāri arī nodokļa administrēšanas funkcijas pilnībā ir nodotas pašvaldību kompetencē. [6]

Nekustamā īpašuma nodokļa bāze ir nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība, kas pie vienotas nodokļa likmes ļauj nodrošināt nodokļa uzlikšanas taisnīguma principu. Nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību nosaka, pamatojoties uz nekustamā īpašuma tirgus vērtību, un nekustamā īpašuma nodokļa apmērs ir tieši proporcionāls tās vērtībai. Tātad vērtīgāku nekustamo īpašumu īpašnieki maksā lielāku nekustamā īpašuma nodokli.

Lauksaimniekiem saistoši ir grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli” 3. pantā, kas nosaka, ka, lai nodrošinātu samērīgu nodokļa sloga pieaugumu, zemes vienībām (to daļām), kuras atrodas administratīvajās teritorijās ārpus pilsētām un kuru platība pārsniedz 3 hektārus, un vismaz viens no noteiktajiem lietošanas mērķiem ir no lietošanas mērķu grupas “Lauksaimniecības zeme”, “Mežsaimniecības zeme un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kurās saimnieciskā darbība ir aizliegta ar normatīvo aktu” vai “Ūdens objektu zeme”, nekustamā īpašuma nodokli līdz 2025. taksācijas gadam aprēķina no speciālās vērtības, ko nosaka īpaši nodokļa aprēķinam. Speciālā vērtība ir noteikta, pamatojoties uz lauku zemes kadastrālo vērtību. Taksācijas gada lauku zemes speciālās vērtības pieaugums gadā nepārsniedz

10 procentus no iepriekšējam taksācijas gadam noteiktās lauku zemes speciālās vērtības. Speciālo vērtību nosaka Valsts zemes dienests ārpus Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmas, izmantojot Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā reģistrēto lauku zemes kadastrālo vērtību.

1.3.4.4. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis

Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli maksā (veicot ikgadējo tehnisko apskati) ikviens persona, kuras īpašumā, turējumā vai valdījumā Latvijā ir reģistrēts vai tiek reģistrēts transportlīdzeklis vai kuras īpašumā, turējumā vai valdījumā esošajam transportlīdzeklim Latvijā tiek izsniegtas tranzīta numura zīmes. [31]

No šā gada tika atcelts vieglo automobiļu un motociklu nodoklis, taču vienlaikus palielinātas transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likmes. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likmes palielinātas, ņemot vērā patēriņa cenu indeksa izmaiņas, kā arī nepieciešamību kompensēt vieglo automobiļu un motociklu nodokļa atcelšanu. Vienlaikus paredzēts jaunākiem spēkratiem transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likmes diferencēt pēc oglekļa dioksīda (CO₂) izmešu apmēra. Jaunie nosacījumi attiecas uz tām automašīnām, kas no šā gada 1.janvāra ir reģistrētas Latvijā un to izlaiduma gads ir 2009. un jaunāks. Savukārt transportlīdzekļiem, kas izgatavoti pirms 2009.gada, CO₂ likmes nepiemēro, un auto īpašnieki turpinās maksāt transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli pēc līdzšinējās kārtības.

Automašīnām ar CO₂ izmešiem līdz 50 gramiem uz kilometru nodoklis nebūs jāmaksā, auto ar izmešiem no 51 līdz 95 gramiem uz kilometru nodokļa likme būs 12 eiro, ar izmešiem no 96 līdz 115 gramiem uz kilometru – 48 eiro, ar izmešiem no 116 līdz 130 gramiem uz kilometru – 84 eiro, ar izmešiem no 131 līdz 155 gramiem uz kilometru – 120 eiro, ar izmešiem no 156 līdz 175 gramiem uz kilometru – 144 eiro, bet ar izmešiem no 176 līdz 200 gramiem uz kilometru – 168 eiro. Automašīnām ar CO₂ izmešiem no 201 līdz 250 gramiem uz kilometru nodeva būs 264 eiro, ar izmešiem no 251 līdz 300 gramiem uz kilometru – 408 eiro, ar izmešiem no 301 līdz 350 gramiem uz kilometru – 552 eiro, bet ar izmešiem virs 350 gramiem uz kilometru – 756 eiro. Gadījumā, ja ražotājs automašīnai nav norādījis CO₂ izmešu daudzumu, nodoklis jāmaksā pēc līdzšinējās kārtības, proti, summējot automašīnas jaudu, motora tilpumu un pilnu masu.

Papildus transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likmei no šā gada tiek noteikta likme 300 eiro apmērā tiem vieglajiem automobiļiem, kuriem motora tilpums ir lielāks par 3500 kubikcentimetru (cm³). Izmaiņas arī paredz, ka par transportlīdzekļiem, ar kuriem fiziskā vai

juridiskā persona, kas iekļauta Lauku atbalsta dienesta maksājumu saņēmēju datubāzē, veic kravas pašpārvadājumus, transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli maksā 25% apmērā.

1.3.4.5. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis

Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli maksā par nodokļa maksātāja īpašumā vai turējumā esošu, uz darba līguma pamata lietotu vai arī no personas, kura nav komersants, ārvalsts komersanta filiāle vai zemnieku saimniecība, patapinātu:

- vieglo transportlīdzekli, kurš pēc savas konstrukcijas un iekšējā aprīkojuma ir paredzēts pasažieru un to bagāžas pārvadāšanai, kurā sēdvietu skaits, neskaitot vadītāja vietu, nepārsniedz astoņas sēdvietas un kurš ir reģistrēts kā vieglais, vieglais pasažieru vai vieglais plašlietojuma automobilis;
- kravas automobili ar pilnu masu līdz 3000 kilogramiem, kas ir reģistrēts kā kravas furgons un kam ir vairāk nekā trīs sēdvietas (ieskaitot vadītāja sēdvietu). [31]

Ja nodokļa maksātājs, apstrādā īpašumā, pastāvīgā lietošanā vai nomā esošu lauksaimniecībā izmantojamo zemi un kārtējā gada 1.janvārī ir apstiprināta vienotā platību maksājuma saņemšanai Lauku atbalsta dienestā, var tikt atbrīvots no uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa maksāšanas, ievērojot šādus nosacījumus.

- Ja personas īpašumā vai turējumā ir reģistrēts viens transportlīdzeklis, atvieglojumu par to piemēro, ja ieņēmumi no lauksaimnieciskās ražošanas pēdējā iesniegtajā uzņēmuma gada pārskatā vai pēdējā iesniegtajā gada ienākumu deklarācijā ir vismaz 5000 eiro.
- Savukārt, ja personas īpašumā vai turējumā ir reģistrēti vairāki transportlīdzekļi, par pirmo atvieglojumu iesniegtajā gada ienākumu deklarācijā ir vismaz 5000 eiro, un par katru nākamo transportlīdzekli atvieglojumu piemēro par katriem 70 000 eiro ieņēmumiem no lauksaimnieciskās ražošanas.

2. UZŅĒMUMU FINANSĒŠANA, FINANSĒŠANAS VEIDI

2.1. Finansēšanas būtība

Mūsdienās ar terminu finanses saprot naudas attiecību sistēmu, ko raksturo naudas līdzekļu fondu veidošana un izlietošana.

Finanses (lat. val. *financia*- ienākums, līdzekļi) ir visu naudas līdzekļu kopums, kas pieder valstij, uzņēmumam, jebkurai fiziskai un juridiskai personai. [17,4]

Lai nodarbotos ar uzņēmējdarbību, ir nepieciešams kapitāla nodrošinājums naudas vai mantas veidā, ko sauc par *finansēšanu*. *Finansēšana* ir visi pasākumi, kas nepieciešami uzņēmuma nodrošināšanai ar naudas līdzekļiem. Tā ir naudas līdzekļu iegūšanas un izlietošanas process.

Finansēšanas avoti var būt uzņēmuma paša līdzekļi (iekšējā finansēšana) un uzņēmuma piesaistītie līdzekļi aizņēmuma vai kredīta veidā (ārējā finansēšana).

2.2. Iekšējā finansēšana

Iekšējās finansēšanas resursi no sākuma atrodas uzņēmuma pārvaldē, tos nevajag piesaistīt un tie rodas uzņēmuma saimnieciskās darbības rezultātā.

Galvenie iekšējās finansēšanas veidi ir uzņēmuma ienākumi, amortizācijas atskaitījumi un peļņa. Uzņēmuma ienākumus veido ienākumi, ko uzņēmums naudas veidā saņem no preču realizācijas, pakalpojumu sniegšanas vai aktīvu pārdošanas. Šos ieņēmumus uzņēmums var tērēt kārtējā ražošanas vai tirdzniecības cikla nodrošināšanai - pirkt materiālus produkcijas ražošanai, preces tālākai pārdošanai, apmaksāt cilvēku darbu, īri, komunālos pakalpojumus, citas izmaksas. Amortizācijas atskaitījumi arī tiek saņemti naudā ieņēmumu summās, jo tie veido pašizmaksas daļu - pārdodot preces par cenu, kas ir vienāda ar pašizmaksas un peļņas summu, uzņēmums saņem naudā arī amortizācijas atskaitījumu summu. Tomēr, amortizācijas atskaitījumi ir cita veida finansēšanas resurss. Tas ir tāpēc, ka uzņēmumam amortizācijas atskaitījumi nav uzreiz jāinvestē, lai turpinātu savu saimniecisku darbību, jo pamatlīdzekļi, kuriem aprēķina amortizāciju nav jāpērk katru gadu, tātad amortizācijas atskaitījumi paliek uzņēmumā rīcībā uz relatīvi ilgu laiku (parasti ilgāk par gadu). Neto peļņa, kas ir aprēķināta peļņas vai zaudējumu aprēķinā, tiek atspoguļota bilancē pašu kapitāla sadaļā, palielinot īpašnieku investīcijas biznesā vai samazinot tās, ja uzņēmuma saimnieciskās darbības rezultāts ir zaudējumi. Uzņēmuma rīcībā paliekošās peļņas tērēšanas virzieni un apjomi atrodas uzņēmuma kompetencē. Tīrās peļņas sadalīšana ir viens no uzņēmuma plānošanas virzieniem,

ar tās sadalīšanu tiek domāta peļņas izmantošana uzņēmumā tā darbības apjoma palielināšanai. Sadalīta tiek uzņēmuma bilances peļņa. Iekšējā finansēšana no paša uzņēmuma peļņas var būt vai nu no nesadalītās peļņas (iekšējā pašfinansēšana), vai arī no ilgtermiņa peļņas atskaitījumiem, piemēram, pensiju mērķiem (rezerves fondā).

Iekšējai finansēšanai (pašfinansēšanai), salīdzinot ar citiem finansēšanas veidiem, ir šādas **priekšrocības**:

- Nerodas finansēšanas izdevumi;
- Nav noteikts finansēšanas termiņš;
- Rodas iespēja pirms termiņa atdot kredītu un samazināt procentus par to;
- Pašu kapitāla augšana notiek progresīvi;
- Uz papildu pašu kapitāla rēķina paaugstinās uzņēmuma drošība un kredītspēja.

Pie **trūkumiem** var pieskaitīt šādas iespējas:

- Faktiskās peļņas slēpšana;
- Papildu kapitāla radīšana uz patērētāju rēķina;

Neuzticības radīšana akcionāriem pret uzņēmuma vadību.

2.3. Ārējā finansēšana

Ar ārējo finansēšanu mēs saprotam pašu kapitālu ienākšanu uzņēmumā no ārpus **Ārējā finansēšana** notiek tajos gadījumos, kad uzņēmumā no ārpus ienāk papildu līdzekļi, turklāt ir vienalga, vai šie līdzekļi ienāk no konkrētā brīdī esošiem dibinātājiem jeb dalībniekiem, vai no jauniem dalībniekiem (ārējā pašfinansēšana), vai arī no uzņēmuma piesaistītiem līdzekļiem (aizņēmumiem), vai kredītu veidā. *Ārējās finansēšanas resursus* uzņēmums piesaista no fiziskām vai juridiskām personām savai darbībai.

Ārējā finansēšana uzņēmumā var tikt veikta ar četriem galvenajiem paņēmieniem.

1. Pašu dibinātāju kapitāla iemaksas uzņēmumā,

2. Privāta investora piesaiste,
3. Ar aizņemtā kapitāla piesaistīšanu kredītu vai aizņēmumu veidā,
4. Ar pirmo triju paņēmienienu kombinēšanu.

Pašu dibinātāju kapitāla iemaksas, jeb dalības finansēšana izpaužas tādā veidā, ka uzņēmums piesaista sev nepieciešamos resursus apmaiņā pret tā kapitāla daļām. Pamatkapitāla palielināšana notiek sekojoši:

- Esošajiem vai jaunajiem dalībniekiem, izdarot ieguldījumus sabiedrības pamatkapitālā (viņi par to saņem jaunas daļas).
- Palielinot esošo daļu nominālvērtību (pamatkapitālā daļēji vai pilnīgi ieskaitot pozitīvo starpību starp pašu kapitālu un pamatkapitālu).
- Jaunas daļas iegūstot par cenu, kas pārsniedz daļas nominālvērtību (starpība netiek ieskaitīta pamatkapitālā).
- Palielinot mantisko ieguldījumu, ja tāds ir paredzēts

Dalības finansēšana ir viens no dārgākajiem finansēšanas paņēmieniem, jo īpašnieki par savām kapitāla daļām grib saņemt dividendes. Šīs finansēšanas rezultātā var mainīties varas struktūra uzņēmumā, ja ir jauni daļu īpašnieki. Pie daļu finansēšanas plusiem jāpiemin tas, ka palielinās pašu kapitāls un pašu kapitāla īpatsvars kopējā kapitālā, kas palielina uzņēmuma kredītpēju. Šo finansēšanas paņēmienienu izdevīgi izmantot, ja ir iespējas ar šiem piesaistītajiem līdzekļiem paaugstināt uzņēmuma rentabilitāti.

Privātā investora piesaiste ne vienmēr ir vienkārši īstenojams pasākums. Galvenie šķēršļi — iespējamais risks, kas jāuzņemas investoram, finansējot biznesu, kā arī darījuma likviditāte, t.i., cik vienkārši un ātri investors var atgūt savus ieguldījumus. Tomēr, lai arī privātā investora piesaistīšana uzņēmuma līdzekļu iegūšanai var aizņemt ilgu laiku, procentu likme, ja tāda tiek noteikta, parasti būs zemāka nekā no bankas ņemtam kredītam.[58]

Investora piesaistes mīnusi-sarežģītas attiecības un saistības ar investoru. Ja investors darbojas uzņēmumā var būt gadījumi, kad rodas slēpta kontrole pār uzņēmumu, līdz ar to katrs investors vēlēšies kontrolēt uzņēmumu tā, lai tas nestu vislielāko labumu tieši viņam. No šādiem sarežģījumiem var izvairīties, izmantojot kādu citu no turpmāk aprakstītajiem finansējuma veidiem.

Trešais veids ir kredītu vai aizņēmumu piesaistīšana, ko var iegūt bankā. Banka nodod kredīta ņēmējam zināmu naudas summu, ticot, ka tā vēlāk tiks atmaksāta. Kredīts tiek izmaksāts

veselā summā vai pa daļām un, termiņam beidzoties, tas ir jāatmaksā. Tā kā kredīta devējs uz noteiktu laika posmu atstāj savu kapitālu kredīta ņēmēja ziņā, par to viņš saņem procentus.

Latvijas bankas piedāvā dažādus kredītus, ņemot vērā klienta darbības nozares specifiku un vajadzības: Bankas kredītam ir dažādu aizdevumu formas un veidi, kurus var klasificēt pēc vairākām pazīmēm:

- 1) pēc kredīta izmantošanas veidiem un mērķiem:
  - kredīti ražošanas mērķiem – pamata un apgrozāmā kapitāla finansēšana;
  - investīciju kredīti – celtniecības finansēšana, mašīnu un inventāra iegāde;
  - kredīti apgrozāmo līdzekļu finansēšanai – preču iegāde, nodokļu apmaksa, darba algas finansēšana;
  - kredīti sezonas izdevumiem;
- 2) pēc kredīta atmaksas periodu ilguma:
  - īstermiņa kredīti ar atmaksāšanas laiku līdz vienam gadam;
  - ilgtermiņa kredīti ar atmaksāšanas laiku ilgāku par vienu gadu.[59]

Kredīta veidā iegūtais kapitāls dod papildu iespēju tā saņēmējam palielināt savu peļņu, jo rodas iespēja paplašināt ražošanu un uzlabot preču kvalitāti, tādējādi nodrošinot konkrētā uzņēmuma produkcijai augstāku konkurētspēju tirgū. Kredīta lielums apgrozāmo līdzekļu paplašināšanai pat ar pārējiem vienādiem nosacījumiem spēj paplašināt ražošanu un pakalpojumus. Taču, ņemot vērā, ka par kredītu vai aizņēmumu ir jāmaksā ikmēneša procenti, šis finansējuma avots ir dārgāks nekā citi iepriekšminētie. Turklāt pastāv iespēja, ka banka vēlēšies pārbaudīt kā uzņēmums darbojas, tas nozīmē regulāru atskaišu iesniegšanu bankā. Ja banka nebūs apmierināta ar uzņēmuma darbību, var rasties problēmas starp uzņēmuma vadību un aizdevējiem, piemēram, jautājumā par augstākas procentu piemērošanu esošajam aizdevumam.

Bez jau minētajiem ir arī vēl viens uzņēmuma finansēšanas veids - tas ir visu iepriekš minēto veidu apvienojums. Šādā gadījumā aizdevēji un investori sadala risku vienmērīgi, t.i., daļu riska uzņemas paši uzņēmuma dibinātāji, daļu — investors un banka. Šādi vajadzīgā summa tiek sadalīta vairākos finanšu avotos, līdz ar to no katra avota nāk mazāk līdzekļu. [58]

Kopumā lētākais finansēšanas veids ir pašu dibinātāju ieguldījums, nākamais ir privāto investoru piesaiste, dārgākais — kredīts. Šāds dalījums veidojas, jo pašiem dibinātājiem nav jāmaksā ne dividendes, ne procenti, un laiks un resursi, lai iegūtu finansējumu, nav liels. Kredīta vai aizdevuma finansēšana ir dārgāka, jo, pat ja finansējuma iegūšanas process var neaizņemt ilgu laiku, darbības laikā ir jāmaksā procenti, kas dažkārt var būt visnotaļ augsti.

Pašu un aizņemtā kapitāla salīdzinājums [60]

Pazīmes	Pašu kapitāls	Aizņemtais kapitāls
Atbildība	Nes atbildību par garantētajām saistībām, vismaz iemaksāto daļu vērtībā	Nenes atbildību par uzņēmuma garantētajām saistībām, bankrota gadījumā apmierina kreditorus no konkursa masas
Kapitāla efektivitāte	Atkarībā no dotā uzņēmuma peļņas vai zaudējuma	Jāmaksā pēc noteiktas procentu likmes neatkarīgi no uzņēmuma darba rezultātiem
Kapitāla īpašnieka tiesības uz īpašumu uzņēmuma likvidācijas gadījumā	Tiesības atbilstoši iemaksātajai kapitāla daļai	Kredīta apmērā
Kapitāla atdošanas termiņš	Nav noteikts	Noteikts līgumā
Nodokļu saistības	Peļņa apliekama ar ienākuma nodokli	Kredītu procentu summas (kā izmaksa) samazina ar nodokli apliekamo daļu

Finansējuma veidu salīdzinājums [58]

Finansējuma veidi	Plusi	Mīnusi
Pašu dibinātāju līdzekļu izmantošana	Vienkārši piesaistīt, nezūd kontrole, nav saistību, lēts un ātrs. Pazemināts finansiālās stabilitātes un bankrota risks. Augsta kapitāla atdeve	Ierobežotas piesaistīšanas iespējas Ierobežoti attīstības un peļņas tempi Netiek izmantota pašu kapitāla rentabilitātes palielināšanas iespēja, neizmantojot aizņemto kapitālu
Privātais investors	Iespēja piesaistīt kapitālu, ja nav kreditēšanas iespēju Lēts un ar augstu kapitālu atdevi Nav vajadzīga ķīla	Ilgs un grūts privāta investora atrašanas process Var būt augstas procentu likmes Mazinās dibinātāju kontrole

	Jāgatavo mazāk dokumentu un apstiprinājums iegūstams īsākā laika nekā bankā	Uzņēmumā
Kredīts vai aizdevums	Nezūd uzņēmuma kontrole Nodokļu summas samazināšana, jo tiek maksāti procenti Zemākas procentu likmes nodokļu dēļ	Jāgatavo daudz dokumentu Laikietilpīgs process Ir nepieciešama ķīla Ir jāmaksā procenti
Dažādu finansējuma avotu apvienojums	Tiek diversificēti aizdevēju riski Iespēja iegūt lielāku finansējumu Nodokļu summas samazināšana, jo tiek maksāti procenti	Procenti par aizņēmumu Ir nepieciešama ķīla Pastāv kreditoru / akcionāru / uzņēmēju sadarbības problēmas Mazinās dibinātāju kontrole Uzņēmumā

2.4. Galvenie lauksaimniecības uzņēmumu finansēšanas avoti

2.4.1. Komerbanku kredīti

Kredīts ir brīvo naudas līdzekļu kustība, ko bankas vai uzņēmumi piešķir kredītaņēmējam uz noteiktu laiku par noteiktu atlīdzību.

Vārds "kredīts" cēlies no latīņu valodas credere- ticēt, uzticēties. Kredīta devējs kredītaņēmējam atvēr lietošanas tiesības uz noteiktu naudas summu (finanšu kredīts), bet kredītaņēmējs uzņemas saistības šo naudas summu pēc noteikta laika atmaksāt.[17]

Uzņēmumi, meklējot papildu naudas līdzekļus sava biznesa attīstīšanai, parasti vēršas pie bankas. Atkarībā no uzņēmuma vajadzībām, tiek definēts aizdevuma mērķis un plānotais atmaksas termiņš. Ja uzņēmumam nepieciešami apgrozāmie līdzekļi, tad parasti tiek izsniegts īstermiņa kredīts ar atmaksas termiņu līdz 1 gadam. Ja plānots veikt ieguldījumus pamatlīdzekļos un nekustamajā īpašumā, tad tiek prasīts ilgtermiņa aizdevums ar termiņu līdz 10 gadiem.

Aizdevuma mērķi parasti ir šādi:

1. Apgrozāmo līdzekļu kreditēšana- krājumu palielināšanas vai debitoru parādu finansēšanas darījumi. Apgrozāmo līdzekļu kreditēšanas darījumi ir īstermiņa. Pie

kreditētiem, kuru mērķis ir apgrozāmo līdzekļu kreditēšana pieskaita faktoringu, overdraftu, kredītlīniju utt.

2. Investīcijas pamatlīdzekļos- aizdevumi pamatlīdzekļu (nekustamais īpašums, iekārtas utt.) iegādei, celtniecības, remonta, rekonstrukcijas darbu veikšanai. Piemēram, pie kreditētiem ar šādu mērķi pieskaita hipotekāro aizdevumu, līzingu, forfaitingu.[16,9]

Pasaulē visizplatītākie uzņēmējdarbības ilgtermiņa kreditēšanā ir hipotekārie kredīti un ķīlu zīmes, kuras var arī izpārdot, mainot kreditoru, bet nemainot kredīta nosacījumus. Plānojot kredīta piesaisti, jāapzinās arī tas, ka banka piešķirs kredītu vidēji apmēram 70% apjomā no ķīlas vērtības.[23,110]

Ir iespējami šādi kredīta veidi:

1. aizdevums(kredīts) ir atlīdzības darījums, kurā banka uz rakstveida līguma pamata nodod klientam naudu vai citas lietas un kurš klientam rada tiesības rīkoties ar tām un pienākumu noteiktā laikā un kārtībā atdot bankai naudu vai citas lietas;
2. overdrafts ir brīvi izmantojams, noteikts kredītlimits bez atmaksas grafika, bet ar izmantošanas termiņu līdz 12 mēnešiem, vai arī iepriekš saskaņota kredītlīnija jeb aizņēmuma tiesības, kuras klients var izmantot, izdarot maksājumus vai izmaksas no sava norēķinu konta;
3. fiksēta termiņa kredītlīnija ir kredītlīnija ar termiņu no 3 līdz 12 mēnešiem. Kredītlīnija ir izmaksājama pa daļām, un katra izmaksājamā daļa var būt ar 1,3, vai 6 mēnešu termiņu, nepārsniedzot kredītlīnijas gala termiņu.
4. termiņaizdevumi tiek izsniegti uz noteiktu laika periodu, un tie ir atmaksājami vairākās vienlīdzīgās daļās vai viss aizdevums ir jānomaksā termiņa beigu datumā.[22,48]

No minēto kredītu veidiem īstermiņa kredīti, kas domāti apgrozāmo līdzekļu finansēšanai ir overdrafts un kredītlīnija. Kredītlīnijas var būt atsaucamas un neatsaucamas. *Atsaucamās kredītlīnijas* gadījumā komercbanka var jebkurā brīdī pārtraukt kredīta izsniegšanu vai pieprasīt tūlītēju kredīta dzēšanu. *Neatsaucamā kredītlīnija* nedod komercbankai tiesības vienpusēji pārtraukt līguma izpildi.

Kredītlīnija var būt atjaunojama un neatjaunojama. *Neatjaunojamā kredītlīnija*-kreditēšanas limits tiek noteikts kā izsniedzamo kredītresursu kopsomma, kuru aizņēmējs uz līgumā atrunātie noteikumiem un līgumā atrunātajās summās pieprasa no bankas. Banka var noteikt arī vienreizējas izsniegšanas limitu. Pēc līgumā atrunātās summas izsniegšanas aizņēmējam kreditēšana tiek pārtraukta. *Atjaunojamā kredītlīnija*- kreditēšanas limits tiek

noteikts kā izsniedzamo kredītresursu kopsumma. Pēc daļēji vai pilnīgi atmaksātas kredīta summas aizņēmējs var limita ietvaros atkārtoti saņemt naudas līdzekļus. [16,16]

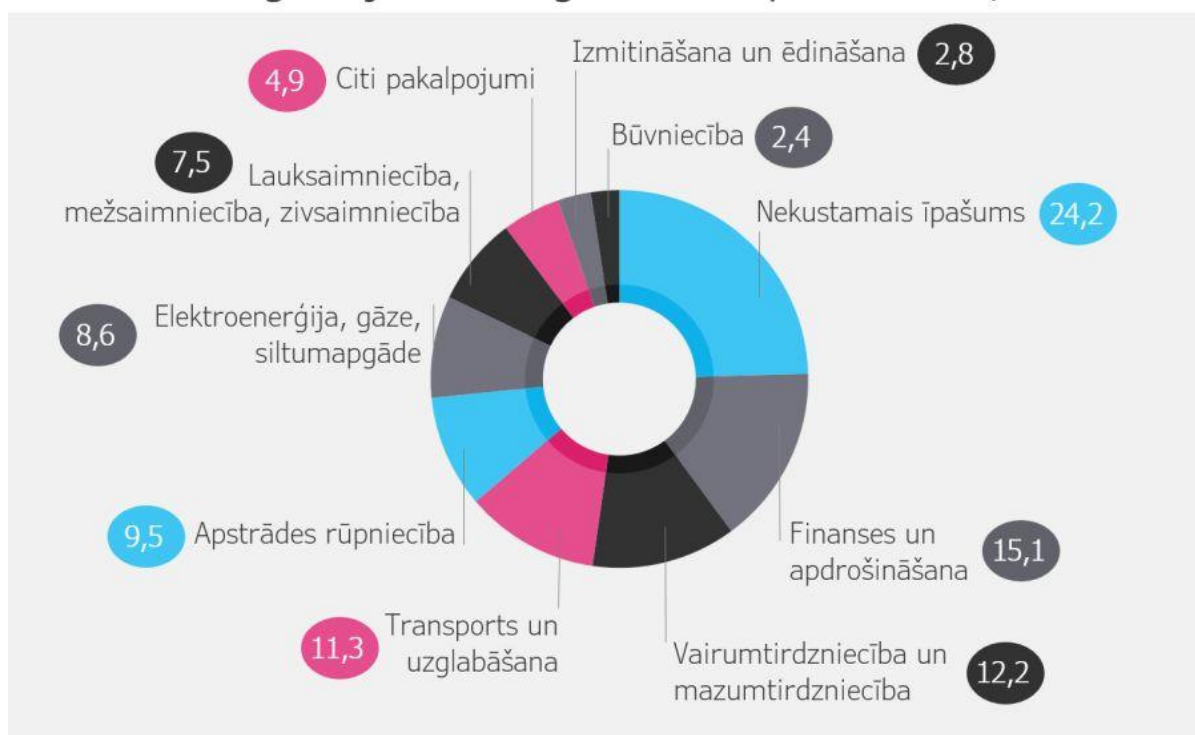
2.3. Tabula

Aizdevumu veidu raksturīgāko īpašību analīze (autora veidots)

Īpašības	Overdrafts	Kredītlīnija
Summa	Konta debeta atlikums nedrīkst pārsniegt noteiktu robežu, par kādu panākta vienošanās ar banku.	Parāda lielums var svārstīties ,atkarībā no reālās vajadzības, bet kredīta atlikums nedrīkst pārsniegt līgumā atrunāto limitu.
Procentu likme	Par konta pārsniegumu jāmaksā %, procentu likme parasti ir paaugstināta, % tiek aprēķināti katru dienu, atskaitīti reizi mēnesī.	% maksā tikai par reāli izmantojamo aizņēmumu, par neizmantoto limitu, iekasē maksu par limitu, kas ir mazāka nekā kredītprocenti.
Atmaksāšana	Nav aizdevuma atmaksas grafika, bet līgumā atrunāti datumi, kad aizdevumam jābūt atmaksātam.	Nav noteikta atmaksas grafika. Pamatsummas atmaksa notiek pēc klienta rīkojuma saņemšanas.
Nodrošinājums	Nav nepieciešams.	Tiek prasīts nodrošinājums, banka var pieprasīt turēt kontā atlikumu 10-20% robežās
Izdevīgums	Iespēja sabalansēt maksājumus, aizņemoties nelielas summas, bez nodrošinājuma, ātra naudas līdzekļu saņemšana.	Uzņēmumiem tiek uzlabota bilances struktūra.

Attēlā nr. 2.1. attēlotais 2016.gadā izsniegto kredītu sadalījums pa nozarēm. Kā redzams no attēla datiem vislielākais izsniegto kredītu īpatsvars ir nekustama īpašuma nozarei, tai seko finanses un apdrošināšana. Lauksaimniecības nozare ar 7,5% ir 7 vietā. Nozarēm ,kas reāli neko neražo -nekustamā īpašuma ,finanšu un apdrošināšanas ,vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarēm ir izsniegti vairāk nekā puse no visu izsniegto kredītu kopsummas ,respektīvi 51,5% ,tas nozīmē ,ka bankas daudz labvēlīgāk kredītē minētās nozares ,nekā ražošanu.

2016. gadā jaunizsniegtie kredīti pa nozarēm, %

2.1.Att. Izsniegtie kredīti pa nozarēm (autora veidots)

Pēc katra kalendārā ceturkšņa beigām Kredītu reģistra dalībnieki reģistrā iekļauj ziņas par spēkā esošo saistību atlikumu kalendārā ceturkšņa beigās. 2016. gada 4. ceturkšņa beigās reģistrā bija iekļautas ziņas par 1.16 milj. spēkā esošo saistību, kuru kopējais atlikums bija 19.9 miljrd. eiro. Salīdzinājumā ar 2016. gada 3. ceturkšņa beigām 2016. gada 4. ceturkšņa beigās dalībnieku spēkā esošo saistību atlikuma apjoms samazinājās par 609.2 milj. eiro jeb 3.0%. (sk. 2.4. tabulu).

2.4. Tabula

Saistību atlikums 2016. gada 4. ceturkšņa beigās [50]

Saistību veidi	Saistību atlikuma apjoms (milj. eiro)	Saistību atlikuma struktūra (%)	Saistību ceturkšņa (milj. eiro)	atlikuma pārmaiņas
Kredīts mājokļa iegādei	5 209.5	26.2	-10.0	
Komerckredīts	3 844.1	19.3	-34.6	

Saistību veidi	Saistību atlikuma apjoms (milj. eiro)	Saistību atlikuma struktūra (%)	Saistību ceturkšņa (milj. eiro)	atlikuma pārmaiņas
Kredīts nekustamā īpašuma iegādei	3 466.4	17.4	-58.0	
Pārējie kredīti	2 298.1	11.6	-59.6	
Industriālais kredīts	2 064.2	10.4	-89.0	
Finanšu līzings	1 210.7	6.1	+7.8	
Patēriņa kredīts	579.4	2.9	+24.4	
Pārējās saistības	554.9	2.8	-335.5	
Norēķinu karšu kredīts	188.3	0.9	-4.7	
Operatīvais līzings	179.0	0.9	+4.7	
Faktorings	157.3	0.8	-10.4	
Reverserepo darījums	134.6	0.7	-44.3	
Vekselis	0.0	0.0	0	
Kopā	19.9	100.0	-609.2	

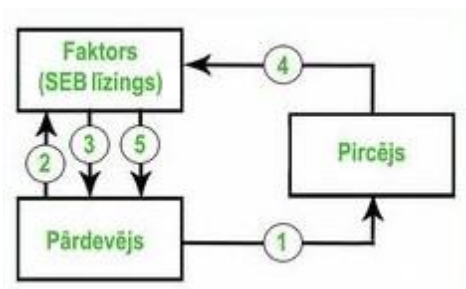
No kopējā saistību atlikuma (19.9 mljrd. eiro) 9.9 mljrd. eiro (49.7%) ir juridisko personu rezidentu saistības, 7.0 mljrd. eiro (35.0%) – fizisko personu rezidentu saistības, 2.6 mljrd. eiro (13.1%) – juridisko personu nerezidentu saistības un 0.4 mljrd. eiro (2.2%) – fizisko personu nerezidentu saistības. Tautsaimniecības nozaru dalījumā lielākais saistību atlikums bija kredītiem juridiskajām personām, kuras darbojas nekustamo īpašumu nozarē (26.2%), vairumtirdzniecībā, izņemot automobiļu un motociklu tirdzniecību (6.3%), un nodarbojas ar finanšu pakalpojumu darbībām, izņemot apdrošināšanu un pensiju uzkrāšanu (5.6%). [50]

Kā redzams no kredītu reģistra datiem starp saistību veidiem uzņēmumiem 1.vietā ir komerckredīti ,kuriem seko industriālie kredīti un līzings. Līzingu saistību apjomam ,atšķirībā no kredītu saistību apjoma ir tieksme pieaugt.

2.4.2. Specifiskie banku finansēšanas veidi

Finansējot klientus, komercbankas ir elastīgas, un piedāvā ne tikai klasiskos aizdevumus, kā overdrafts vai hipotekārais kredīts, bet arī specifiskus finansēšanas veidus, kā līzings, faktoringu u.c. Banka var šo pakalpojumus piedāvāt pati, vai caur nodibinātu speciālu meitasuzņēmumu, piemēram, līzingsabiedrību. [16,12]

Faktoringu ir pakalpojums, kas radīts uzņēmumu naudas plūsmas uzlabošanai ir kura pamatā ir naudas prasījuma (debitora parāda) nodošana faktoringa uzņēmumam, saņemot tūlītēju apmaksu. Faktoringu ietver sevī debitoru parādu finansēšanu, administrēšanu un naudas prasījuma tiesību pārņemšanu no pircējiem, kā arī riska samazināšanu rēķinu neapmaksāšanas gadījumā. Pircējs, kurš var atrasties gan Latvijā, gan ārvalstīs, norēķinās ar faktoru, pienākot samaksas termiņam. Kā kļūda faktoringa gadījumā kalpo pats debitoru parāds, jeb līdzekļi, kas jāsaņem no pircēja. Parasti papildus kļūda nav vajadzīga, tomēr atsevišķos gadījumos faktors var pieprasīt papildu kļūdu: komercķīlu uz aizņēmējam piederošo kustamo mantu vai kapitāla daļām, fizisku personu un citu uzņēmumu galvojumus.

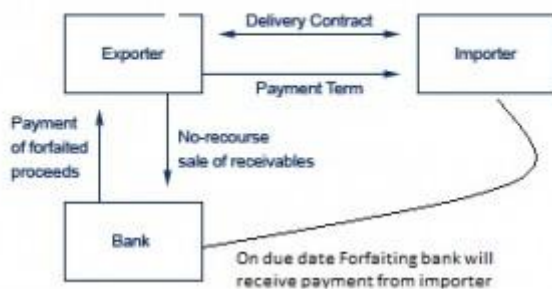
2.2.Att. Faktoringa shēma [62]

1. Pārdevējs pārdod precis vai sniedz pakalpojumus noteiktam Pircējam.
2. Pircējam izrakstītā rēķina kopija tiek iesniegta Faktoram.
3. Faktors apmaksā Pārdevējam rēķinu 80-90% apmērā no rēķina summas.
4. Pircējs pārskaita rēķina summu Faktoram 100% apmērā pēc noteiktā apmaksas termiņa.
5. Faktors samaksā Pārdevējam atlikušos 10-20% no rēķina summas.

Faktoringa uzņēmums var pārņemt gan jau eksistējošus, gan nākotnē paredzamos pircēju parādus. Faktors izvērtē, vai faktoringa avansa izmaksas brīdī pircēju parādiem nebūs iestājies (kavēts) dzēšanas termiņš. Faktors pārņem tikai tādus pircēju parādus, kuriem nav iestājies dzēšanas termiņš.

Forfaitings ir ilgtermiņa vai vidēja termiņa starptautisko darījumu kreditēšanas forma, kas paredz debitoru parādu apliecināša dokumenta pārdošanu bankai ar diskontu bez tiesībām vērst

regresa prasības pret piegādātāju. Kā debitoru parādu apliecinošie dokumenti biežāk kalpo pircēja bankā atvēlēti pārvedu vekseli(tratas). Forfaitingu var izmantot divu veidu darījumos :tirajos finanšu darījumos(pamatā ir finanšu vekselu diskonts) un preču eksporta darījumos (pamatā ir preču vekselu diskonts). Finanšu vekselis ir vekselis, kas emitēts ar nolūku uzkrāt līdzekļus ,kurus aizņēmējs turpmāk varēs izmantot pēc saviem uzskatiem .Preču vekselis tiek emitēts preču eksporta –importa gadījumā.[16]

2.3.Att. Forfaitinga shēma. [63]

Līzings ir uzņēmējdarbības veids, kas vērsts uz laiku brīvo vai piesaistīto līdzekļu investēšanā mantā, kuru iegādājas fiziskām vai juridiskām personām pēc viņu lūguma, viņu interesēs un saskaņā ar līgumu nodod šīm personām lietošanā uz noteiktu laiku. Līzings ir finanšu pakalpojums, jeb savstarpējā vienošanās, kurā līzings devējs (banka vai līzings uzņēmums), uz noteiktu laiku, nodod līzings ņēmējam tiesības izmantot līzings objektu (automašīnu, vai citu preci) apmaiņā pret lūgumā noteiktajiem maksājumiem, kas ietver preces pamatsummas noseģšanu, kā arī procentu maksājumus līzings devējam. Būtībā tas nozīmē, ka līzings ir kreditēšanas veids, kurā līzings pakalpojumu sniedzējs iegādājas preci līzings ņēmēja vietā un nodod to lietošanā šim ņēmējam, bet par to ietur procentu maksājumus.[64]

Līzings veidi.

1. Finanšu līzings,
2. Operatīvais līzings
3. Atgriezeniskais līzings,

Operatīvais līzings – Operatīvais līzings ir finanšu pakalpojums, kurā līzings devējs nodod līzings objektu lietošanā līzings ņēmējam uz kādu konkrētu laiku, bet pēc šī laika beigām, klientam ir iespējams izvēlēties turpināt maksāt atlikušo summu līdz preces pilnai vērtībai (iegūt to savā īpašumā), vai pārtraukt saistības, atdodot preci atpakaļ līzings devējam.

Šāds līzings pakalpojumu veids ir gluži kā noma, tikai ar iespējām nomas objektu līguma beigās iegūt savā īpašumā (samaksājot atlikušo objekta vērtību).

Finanšu līzings dod iespēju lietot līzings objektu ,pakāpeniski atmaksājot aizņēmumu. Pēc visu maksājumu nokārtošanas objekts pāriet līzings ņēmēja īpašumā. Īpašumtiesību pāreja var notikt arī agrāk, ja priekšlaikus tiek samaksāta pilna līgumā paredzētā summa. Finanšu līzings dod iespēju uzņēmumiem rast finansējumu 70-85% apjomā ,jo parasti līzings sabiedrības par pirkumu prasa 15-30% priekšapmaksu. Tā atbrīvojas resursi norēķinu konta apkalpošanai, apgrozījuma līmeņa saglabāšanai un uzņēmuma attīstībai. [22,49]

Līgumi operatīvajam līzings tiek slēgti uz laika periodu ,kas ir īsāks par objekta pilnas amortizācijas termiņu. Operatīvā līzings objekts bieži vien ir īpašums, kas līzings ņēmējam ir vajadzīgs īsu laika periodu.

Atgriezeniskais līzings ir finanšu līzings paveids. Atgriezeniskais līzings(Sale and Least back) izpaužas tādejādi ,ka līzings ņēmējs pārdod līzings devējam savas iekārtas, bet līzings devējs atstāj lietas līzings ņēmēja lietojumā, un līzings ņēmējs tādejādi iegūst apgrozāmo kapitālu. Šis līzings veids ir īpašs ar to ,ka tas nav trīspusējs līgums un tajā ir tikai divi dalībnieki. Atgriezeniskā līzings gadījumā pārdevēja (piegādātāja) vietu aizņem pats līzings ņēmējs. [18,13]

Analoģiski finanšu līzings, operatīvā līzings izmantošana palīdz saglabāt vienmērīgu apgrozāmā kapitāla plūsmu uzņēmumā bez krasiem izdevumiem, nepieciešamo ražošanas līdzekļu vai tehnikas iegādei. Tas dod iespēju lietot modernu tehniku ,līzings termiņa beigās to nomainot pret vēl modernāku ir iespējams nomāto objektu atdot pirms paredzētā termiņa ,ja nepieciešama jaunāka un modernāka tehnika, vai arī pirkt to par atlikušo vērtību.[64]

Starp kredītu un līzingu pastāv divas būtiskas atšķirības:

- iegādājoties pirkumu kredītā, uzņēmums kļūst par iegādātās mantas īpašnieku un atmaksā bankai aizdoto naudu, kā arī procentus par aizdevumu;
- noformējot līzingu, uzņēmums nekļūst par pirkuma īpašnieku— īpašnieks ir līzings devējs, un uzņēmums ir tikai pirkuma (mantas) turētājs jeb lietotājs.

Raugoties no banku viedokļa, bankām ir izdevīgāk izvietot savus finanšu līdzekļus ar līzings starpniecību, jo izsniedzot naudas kredītu ,kredītlīdzekļi var tikt izmantoti citiem mērķiem, nevis paredzētajam mērķim. Bankai šo situāciju, parasti, ir grūti izkontrolēt. Arī

gadījumos ar ķīlu, kontrole ir grūti īstenojama, jo bieži vien pārdodot ķīlu, iegūtie līdzekļi nesedz kredīta apjomu. Savukārt līzings ir bankai izdevīgāks un drošāks finansēšanas veids, jo ieguldījums paliek bankas īpašumā un kontrolē tik ilgi, kamēr uzņēmums ir pilnībā norēķinājies ar banku.

2.5. Attīstības finanšu institūcijas ALTUM atbalsta programmas

2015.gada 15.aprīlī vienotā institūcijā apvienojušās trīs institūcijas, kas sniedz atbalstu finanšu instrumentu veidā – „Latvijas Attīstības finanšu institūcija Altum” (ALTUM), "Latvijas Garantiju aģentūra" (LGA) un "Lauku attīstības fonds" (LAF). Tādējādi ir noslēdzies vienotās attīstības finanšu institūcijas izveides process. Jaunās institūcijas nosaukums ir AS „Attīstības finanšu institūcija Altum”. Visas vienotās institūcijas akcijas pieder Latvijas valstij.[65]

Speciālā valsts atbalsta programma „Altum” piedāvā plašu pakalpojumu klāstu uzņēmējiem, savu galveno atbalstu sniedzot tiem virzieniem, kas veicina Latvijas tautsaimniecības attīstību un pievienotas vērtības radīšanu. Realizēto atbalsta programmu ietvaros finansējumu var saņemt gan biznesa uzsācēji un jaundibinātie komersanti, gan pieredzējuši uzņēmēji, kas vēlas attīstīt savu uzņēmējdarbību un celt konkurētspēju, kā arī lauksaimnieki dažādām vajadzībām. Tās ietvaros tiek sniegti aizdevumi Latvijā reģistrētiem komersantiem, kuriem ir ekonomiski pamatoti turpmākās darbības plāni, bet nav pieejams kredītiestāžu finansējums paaugstinātu risku dēļ.

Jau patlaban ir pieejamas 15 dažādas valsts atbalsta programmas, un šogad to skaitu plānots palielināt. *Altum* atbalsta instrumenti uzņēmējdarbībai ir dažādi- no vienkāršām kredīta vai eksporta garantijām un mikrokredītiem biznesa uzsākšanai līdz pat riska kapitālam. Papildu atbalsta instrumenti aizdevumu un garantiju veidā ir pieejami lauksaimniekiem saimniecības attīstībai un zemes iegādei. [14, 68]

2.5.1.ALTUM piedāvātās atbalsta programmas lauksaimniekiem

- Mikrokreditēšanas programma
- Lauksaimniecības un lauku attīstības kredīta garantiju programmu
- MVU izaugsmes aizdevumi lauksaimniekiem
- Apgrozāmo līdzekļu aizdevumi lauksaimniekiem
- Zemes iegādes kreditēšanas programma

Mikrokreditēšanas programma paredzēta neliela uzņēmuma attīstībai (līdz 10 darbiniekiem) vai jauna uzņēmuma izveidei. Pieejama tikai mikrouzņēmumiem. Tās ietvaros aizdevumi pieejami gan investīcijām, gan apgrozāmiem līdzekļiem.

Aizdevuma summa līdz 14300 eiro, aizdevuma termiņš līdz 5 gadiem, uzņēmēja līdzdalība 10% ,ja aizdevuma summa lielāka par 7,2 tūkst. eiro. [8]

Lauksaimniecības un lauku attīstības kredīta garantiju programma- iespēja saimnieciskās darbības veicējiem lauksaimniecības un lauku attīstības jomā nodrošināt kredītresursus sava biznesa īstenošanai, ja esošais nodrošinājums nav pietiekams bankas finansējuma saņemšanai. Ar garantiju iespējams nodrošināt līdz 80 % no bankas finansējuma pamatsummas uz termiņu līdz 10 gadiem. Maksimālais garantijas apmērs līdz 1 milj. EUR. Ar garantiju var nodrošināt investīciju vai apgrozāmo līdzekļu aizdevumu, bankas garantiju saimnieciskās darbības veicējiem lauksaimniecības un lauku attīstības jomā, kuri Lauku atbalsta dienestā pieteikušies atbalstam Kopējās lauksaimniecības politikas īstenošanas pasākumos. [9]

MVU izaugsmes aizdevumu programma paredzēta mikro, maziem un vidējiem uzņēmumiem ,lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīviem un lauksaimniecības produkcijas ražotājiem dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai. Tās ietvaros aizdevumi pieejami gan investīcijām, gan apgrozāmiem līdzekļiem.

Lauksaimniecības nozarei investīciju aizdevuma summa līdz 2 850 000 eiro investīciju aizdevumiem ,līdz 285000 eiro apgrozāmajiem līdzekļiem. Aizdevuma termiņš no 2 līdz 15 gadiem investīciju aizdevumiem, apgrozāmajiem līdzekļiem no 2 līdz 5 gadiem. Uzņēmēja līdzdalība 10% . [10]

Apgrozāmo līdzekļu aizdevumi lauksaimniekiem- dažādu apjomu aizdevumi ar fiksētu procentu likmi primārās lauksaimniecības ražotājiem, kooperatīviem, augļu un dārzeņu ražotāju grupām. Tās ietvaros aizdevumi pieejami apgrozāmiem līdzekļiem.

Aizdevuma summa no 7 tūkst. eiro līdz 1. milj. eiro . Aizdevuma termiņš līdz 2 gadiem ,ja to prasa ražošanas specifika ,parasti ne vairāk par 15 mēnešiem. Uzņēmēja līdzdalība 0 % . Fiksēta procentu likme eiro ,sākot no 4% gadā. [11]

Zemes iegādes kreditēšanas programma paredzēta lauksaimniecības uzņēmumiem – lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei. Aizdevuma summa līdz 430 tūkst. eiro, aizdevuma termiņš līdz 30 gadiem, uzņēmēja līdzdalība nav nepieciešama ,ja pirkuma cena atbilst zemes vērtībai . Zemes iegādes aizdevumu piešķir lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei lauksaimniecības produktu ražošanai un uz tās esošu būvju iegādei, ja būvju kadastrālā vērtība nepārsniedz 30% no zemes kadastrālās vērtības. Ja zemes iegādes aizdevuma summa

pārsniedz 100% no iegādājamās zemes platības tirgus vērtības (saskaņā ar sertificēta vērtētāja veikto zemes novērtējumu), aizņēmējam ir jāsniedz papildu nodrošinājums. [12]

ALTUM piedāvātais atbalsts paredzēts uzņēmumiem visās attīstības stadijās – sākot no biznesa idejas izstrādes un uzņēmuma darbības uzsākšanas līdz pat lielu biznesa projektu attīstīšanai. ALTUM nekonkurē ar komercbanku piedāvāto finansējumu, gluži pretēji ,tā piedāvātais finansējums paredzēts tām uzņēmējdarbības jomām, kurās privātais finanšu tirgus nesniedz finansējumu pietiekamā apjomā, tas paredzēts tiem klientiem un projektiem, kuriem nav pieejams kredītiestāžu finansējums. Dažādu iemeslu dēļ daļai uzņēmēju aizdevumi komercbankās nav pieejami, piemēram, biznesa uzsācējiem vai maza apjoma projektiem, uzņēmumiem ar strauju izaugsmi vai nepietiekamu nodrošinājumu, jo no komercbanku viedokļa šie projekti ir pārāk riskanti un tos nav ekonomiski izdevīgi finansēt. Tomēr šie projekti ir ļoti svarīgi Latvijai, tie palīdz saglabāt esošās un rada jaunas darbavietas, nodrošinot ienākumus iedzīvotājiem un ģenerējot nodokļus valstij, gala rezultātā veicinot reģionu attīstību. Piedāvātajiem aizdevumiem var būt garāki atmaksas termiņi, zemākas nodrošinājuma prasības un mazākas procentu likmes.

2.6. Lauksaimniecības uzņēmumu atbalsts Strukturālo fondu ietvaros

Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā jebkuram Latvijā reģistrētam uzņēmumam, neatkarīgi no uzņēmuma īpašnieku nacionālās piederības, ir iespēja pretendēt uz Eiropas Savienības fondu līdzekļiem. Eiropas Savienības fondu līdzekļi tiek piešķirti konkursa kārtībā vērtējot projekta pieteikumus, ko iesniedz uzņēmēji, pamatojot sava projekta aktivitāti, dzīvotspēju un citus rādītājus. Nozīmīgākie fondi lauku uzņēmējdarbības atbalstam ir, ELFLA (Eiropas Lauksaimniecības fonds Lauku attīstībai), ZVFI (Zivsaimniecības fonds).

Uzņēmumi iesniedzot projekta pieteikumu izsludinātajiem konkursiem, to apstiprināšanas gadījumā, iegūst līdzfinansējumu investīcijām ražošanas līdzekļos: pamatlīdzekļu iegādei un būvniecībai. Šādā veidā ,atkarībā no ES fondu programmas ir iespējams piesaistīt finansējumu 20-75% apmērā no projekta attiecināmo izmaksu summas. Finansējumu izmaksā , tikai pēc projekta realizācijas un administratīvo iestāžu pārbaudes. Tādejādi, lai realizētu projektu , sākotnēji ir jāpiesaista bankas vai cita veida finansējums, un jāiegādājas projekta ietvaros plānotie pamatlīdzekļi. Pēc iegāžu veikšanas tiek iesniegts maksājuma pieprasījums administrējošajā iestādē (LAD), iestāde veic pārbaudi un izmaksā finansējumu uzņēmumam, kurš to var izmantot savām vajadzībām (atmaksāt kredītu bankai utt.). Šis ir visizdevīgākais uzņēmuma finansēšanas veids, jo finansējums 20-75 % apjomā no investīciju summas, uzņēmumam tiek vienkārši uzdāvināts ,tas nav jāatmaksā ,par to nav jāmaksā procenti ,nav jādalās ar kapitāldaļām un ietekmi uzņēmumā.

2014.-2020.gada ES fondu plānošanas periodā Zemkopības ministrijas pārziņa esošās atbalsta programmas tiek plānotas, balstoties uz Latvijas lauku attīstības programmu 2014. - 2020. gadam. Finansējuma apjoms 1,5 miljardi eiro, kas ir par 11% vairāk nekā 2007-2013.gada plānošanas periodā. Nozīmīgākās fondu programmas, kas ir pieejamas šajā plānošanas periodā (2014.-2020. gads) uz kurām var pieteikties lauku saimniecības.)

Pasākums „Ieguldījumi materiālajos aktīvos” paredzēta ražošanas pamatlīdzekļu iegādei, būvniecībai un pārbūvei. (490 milj.EUR) [66]

- Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās 328 milj.EUR
  - Atbalsts ieguldījumiem pārstrādē 75 milj.EUR
  - Atbalsts ieguldījumiem infrastruktūras attīstībā 85 milj.EUR
1. Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem (13,90 milj.EUR)
  2. Saimniecību un biznesa attīstība Mazo saimniecību attīstība (34,75 milj.EUR)
  3. Atbalsts ieguldījumiem ar lauksaimniecību nesaistītu darbību izveidei un attīstībai (30 milj. EUR)
  4. LEADER (79 milj.EUR)
  5. Bioloģiskā lauksaimniecība (151,9 milj. EUR)
  6. Maksājums apgabalos ar dabas un citiem specifiskiem ierobežojumiem (ADSI)
  7. Maksājums apgabalos ar dabas un citiem specifiskiem ierobežojumiem (ADSI) (267 milj.EUR)
  8. Agro vide un klimats (111 milj.EUR)

Pasākumā” Ieguldījumi materiālajos aktīvos ‘jau ir tikuši izsludināti trīs projektu iesniegumu konkursi ,atbilstoši MK noteikumiem Nr.600 –„Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu atklātu projektu konkursu veidā pasākumam "Ieguldījumi materiālajos aktīvos"” no 30.09.2014.Pasākuma mērķis -atbalstīt lauku saimniecības, lai uzlabotu to ekonomiskās darbības rādītājus un konkurētspēju, kā arī veicināt kooperācijas attīstību, nodrošinot dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un atbalstot pret klimata pārmaiņām noturīgu ekonomiku. Atbalsta intensitāte no20-40%. [13]

Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem- pasākuma ietvaros tiek atbalstīta darījuma darbības plāna ieviešana saimniecības dibināšanai vai esošas saimniecības pārņemšanai savā īpašumā, veicinot tālāku saimniecības attīstību, saņemot.40 000 EUR maksājumu (2 maksājumos – pirmais maksājums (80%) un pēc darījuma darbības plāna īstenošanas (20%)).Pasākuma ietvaros Jaunais lauksaimnieks ir persona, kura:–projekta iesnieguma

iesniegšanas dienā ir ne vairāk kā 40 gadu veca, –lauku saimniecību dibina pirmo reizi, kā tās īpašnieks, –iegūta augstākā vai profesionālā vidējā lauksaimniecības izglītība, kurās apgūti lauksaimniecības priekšmeti 320 stundu apmērā vai apņemas to iegūt 36 mēnešu laikā.

Mazo saimniecību attīstība- atbalsts tiek sniegts mazajām lauku saimniecībām, kurām gada apgrozījums no lauksaimniecības produktu ražošanas ir 2 000–15 000 EUR un kuras īpašumā vai valdījumā ir līdz 50 ha LIZ. un ,kas ir reģistrētas pirms darījuma darbības plāna iesniegšanas Lauku atbalsta dienestā. Atbalsta maksājums 15 000 EUR saskaņā ar darījuma darbības plānu, ko izmaksā 2 maksājumos (80% un 20%) un kuru var izmantot lai segtu ar saimniecības attīstību saistītās izmaksas (piemēram, būvniecības, pārbūves, tehnikas (arī lietotas), iekārtu, dzīvnieku iegādes u.c.

Atbalsts ieguldījumiem ar lauksaimniecību nesaistītu darbību izveidei un attīstībai – paredzēts uzņēmumu attīstībai (nelauksaimnieciskā darbība, t.sk. lauku tūrisms) un nelauksaimniecisko darbību dažādošana (lauku saimniecībām). Atbalsta saņēmēji ir fiziskas vai juridiskas personas, kuras atbilst mikrouzņēmuma definīcijai. Atbalsta apjoms- 200 000 EUR. Attiecināmās izmaksas: jaunu pamatlīdzekļu iegāde, būvniecība.

LEADER- darbību īstenošana saskaņā ar sabiedrības virzītu vietējās attīstības stratēģiju .Atbalsta apmērs un intensitāte-sabiedriska labuma projektiem 90%,kopprojektiem, 80%, privāta labuma projekti 70%.Viena atbalstāmā projekta attiecināmo izmaksu summa nav lielāka par 50 000 EUR,uzņēmējdarbības infrastruktūras projektiem līdz 100 000 EUR (ieguldījums infrastruktūrai vismaz 70%)

2.7. ES un valsts atbalsta maksājumi lauksaimniekiem

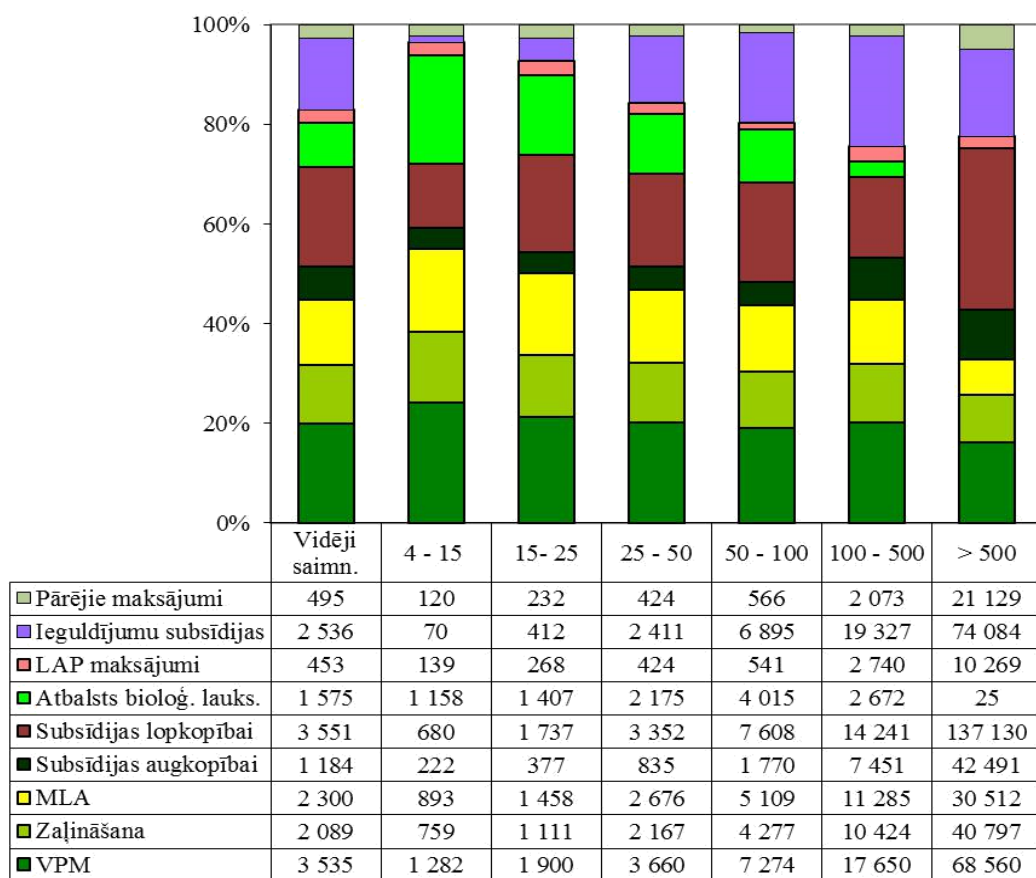
Kopš Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā (ES), Latvijas lauksaimniekiem ir iespēja saņemt tiešos maksājumus. Tiešais maksājums ir maksājums, ko piešķir tieši lauksaimniekam noteiktu atbalsta shēmu, tai skaitā vienotā maksājuma (VM), vienotā platību maksājuma (VPM) ietvaros. Jaunajām dalībvalstīm iestājoties Eiropas Savienībā pirms VM shēmas ieviešanas tika dota iespēja piemērot pārejas atbalsta shēmu – VPM shēmu.

Piemērojot VPM shēmu, jaunajām dalībvalstīm ir iespēja paralēli veikt piemaksas papildu valsts tiešos maksājumu (PVTM) veidā no valsts budžeta, līdz brīdim, kad pakāpeniski tiks sasniegts 100% ES finansēto tiešo maksājumu apjoms, tādēļ sākot ar 2011.gadu PVTM apjoms pakāpeniski samazinās. [67]

Vienotie platību maksājumi ir maksājums tieši lauksaimniekam, ko var saņemt par lauksaimniecībā izmantojamo zemi (LIZ), kurā tiek audzēta kāda no atbalsttiesīgajām lauksaimniecības kultūram, ja zeme ir uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

2013. gadā tika panākta vienošanās par kopējās lauksaimniecības politikas un tajā skaitā tiešo maksājumu reformu periodam no 2014. gada līdz 2020. gadam. Reformētā tiešo maksājumu sistēma ietver vairākus jaunus maksājumus, tādus kā zaļināšanas maksājumu, mazo lauksaimnieku atbalsta shēmu, gados jaunu lauksaimnieku atbalsta maksājumu un ar ražošanu saistītu atbalstu (brīvprātīgi saistītais atbalsts). Jaunā sistēma tiek īstenota ar 2015. gadu. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, 2015. gadā, kopējais ES tiešo maksājumu finansējumu apjoms palielinājās, tomēr VPM finanšu aploksne samazinājās par 39%, kas izskaidrojama ar jauno maksājumu shēmu ieviešanu. 2015. gadā VPM likme bija 55,34 eiro/ha un zaļināšanas likme bija 32,72 eiro/ha. Mazo lauksaimnieku atbalsta shēmas (MLS) maksājums ir fiksēts maksājums - 500 eiro gadā uz saimniecību. MLS aizstāj visus pārējos tiešos maksājumus, izņemot pārejas posma valsts atbalstu.

ES un valsts tiešo maksājumu struktūra saimniecībās 2015.gadā parādīta 2.4. attēlā.

2.4.Att. ES un valsts tiešo maksājumu struktūra saimniecībās 2015. gadā ekonomiskā lieluma grupās eiro un % [66]

Atbalsta maksājumu struktūrā vidēji saimniecībās vislielākais īpatsvars – 20 % ir vienotajam platību maksājumam (VPM) un atbalsta maksājumiem lopkopībai, kur dominē atbalsts „ciltsgrāmatas veidošanai un produktivitātes datu izvērtēšanai”. Tālāk seko ieguldījuma subsīdijas - 14 %, kas ir lauku attīstības programmas (LAP) pasākuma „Lauku saimniecību modernizācija” ietvaros saņemtais atbalsts investīcijām, maksājumi par darbību mazāk labvēlīgos apvidos (MLA) - 13 %, zaļināšanas maksājums - 12%, atbalsts bioloģiskās lauksaimniecības attīstībai - 9 % un atbalsts augkopībai – 7 %.

VPM kopā ar zaļināšanas maksājumu vislielākais īpatsvars ir vismazāko saimniecību grupā līdz 15 tūkst. eiro - 38 %, bet vismazākais - 26 % lielāko saimniecību grupā virs 500 tūkst. eiro. Arī atbalsta bioloģiskajai lauksaimniecībai vislielākais īpatsvars 22 % un MLA vislielākais īpatsvars 17 % ir mazāko saimniecību grupā līdz 15 tūkst. eiro, bet tas samazinās, pieaugot saimniecību ekonomiskajam lielumam.

Pilnīgi pretēja tendence ir ieguldījumu atbalstam: vislielākais īpatsvars ir saimniecību grupā no 100 līdz 500 tūkst. eiro - 22 %, kas sarūk, samazinoties saimniecību ekonomiskajam lielumam. Saimniecību grupas no 25 līdz 50 tūkst. eiro saņemtā atbalsta struktūra atbilst vidējai saimniecībai valstī. [27]

Galvenās tiešo maksājumu shēmas laika periodam līdz 2020. gadam ir:

- Vienotais platību maksājums- VPM piešķir, ja atbalsta pretendents nodrošina minimālos atbalsta saņemšanas nosacījumus par atbalst tiesīgu lauksaimniecības zemi, ievērojot savstarpējās atbilstības prasības.
- Zaļināšanas maksājums- Zaļināšanas maksājums tiek piešķirts ar mērķi uzlabot lauksaimnieku ieguldījumu vides stāvokļa uzlabošanā – ja lauksaimnieks savos atbalsttiesīgajos VPM hektāros izpilda 3 prakses (kultūraugu dažādošana, ilggadīgo zālāju saglabāšana, ekoloģiski nozīmīgas platības izveidošana).
- Gados jauno lauksaimnieku atbalsts- Papildinošs maksājums gados jauniem lauksaimniekiem – fiziskām un juridiskām personām - par pirmās izveidotās lauku saimniecības pirmajiem 90 VPM ha,5 gadus no dibināšanas brīža.
- Mazo lauksaimnieku atbalsts- Mazo lauksaimnieku atbalsts (MLS) ir vienkāršots ikgadējs tiešais maksājums saimniecībai 500 EUR apmērā, kurš aizstāj Vienoto platības maksājumu (VPM), Zaļināšanas maksājumu, Maksājumu gados jauniem lauksaimniekiem (JAL) un Brīvprātīgu saistītos atbalstus (BSA).

- Brīvprātīgais saistītais atbalsts 13 nozarēs- Brīvprātīgs saistītais atbalsts (BSA) ir ar ražošanu saistīts atbalsts ar mērķi saglabāt ražošanu nozarēs, kas saskaras ar grūtībām.

Galveno tiešo maksājumu shēmas provizoriskās atbalsta likmes periodam no 2014-2020.gadam apkopotas tabulā ,kurš pievienots pielikumā.

Atbalsta maksājumus nevar saņemt par LIZ platību, ja: tā tiek izmantota nelauksaimnieciskai darbībai – īpaši ceļu būvei, telšu novietošanai, auto un tehnikas stāvvietām, izstāžu, gadatirgu, sporta, atpūtas un citu sabiedrisku pasākumu rīkošanai laikposmā no 15.maija līdz 15.septembrim ilgāk nekā 4 nedēļas pēc kārtas, un ja nepieciešama augsnes virskārtas atjaunošana un izlīdzināšana vai zālāju zelmeņa atjaunošana; [70]

3. LAUKSAIMNIECĪBAS UZŅĒMUMU APTAUJAS DATU ANALĪZE

3.1. Aptaujas metodoloģija

Darba autors ir izstrādājis pētījumu, noskaidrojot lauksaimniecības uzņēmēju viedokli attiecībā uz plānotajām nodokļu reformām Latvijā, kā arī šī brīža iespējām un šķēršļiem, saistībā ar nodokļu slogu. Tika izmantota strukturēta kvantitatīvās pētīšanas primāro datu aprakstošā (strukturētā) metode jeb aptaujas datu apkopošana. Šī metode tika izmantota, jo ar tās palīdzību ir iespējams iegūt skaitlisku informāciju par lauksaimniecības uzņēmēju pieredzi un viedokli, saistībā ar bakalaura darbā izvēlēto tēmu. Šādu anketēšanas veidu visbiežāk izmanto, lai aptvertu lielu respondentu skaitu, kas arī ir šajā pētījumā.

Pētījuma mērķis.

Noskaidrot Latvijas lauksaimniecības nozares uzņēmēju pieredzi, saistībā ar jau esošajiem nodokļiem, kā arī uzzināt par problēmām, kas saistītas ar finansējuma piesaisti un sagaidāmajām nodokļu reformām.

Pētījuma uzdevumi.

1. Ar aptauju palīdzību noskaidrot Latvijas lauksaimniecības uzņēmēju darbības jomu un reģionu, tādā veidā aptverot Zemgales, Vidzemes, Kurzemes un Latgales reģionos esošos uzņēmējus.
2. Izvērtēt šī brīža lielākos šķēršļus, saistībā ar finansējuma piesaisti uzņēmumos
3. Noskaidrot, kādi nodokļi tiek maksāti šobrīd
4. Noskaidrot lauksaimniecības uzņēmēju šī brīža finansēšanas resursu piesaistīšanas avotus un kādas ir grūtības tā piesaistei
5. Noskaidrot, kā jaunieviestie nodokļi ietekmēs uzņēmumu vēlmi piesaistīt finansējumu
6. Apkopot iegūtos rezultātus, grafiski sagatavot rezultātu pārskatu un izstrādāt priekšlikumus

Pētījuma objekts.

Lauksaimniecības nozares uzņēmumi Latvijā.

Pētījuma priekšmets.

Nodokļu sloga ietekme uz uzņēmumu finansēšanas iespējām Latvijā.

Pētījuma problēma.

Nodokļu lieluma un daudzuma ietekme uz uzņēmēju vēlmi piesaistīt finansējumu viņu uzņēmumiem.

Pētījuma laika periods.

Pētījums tika veikts no 10.04.2017. līdz 19.05.2017.

Pētījuma lauks.

Latvijas teritorijā dzīvojošie uzņēmēji, kuri darbojas lauksaimniecības nozarē.

Informācijas iegūšanas metodes un datu apkopošana.

Tika izmantota kvantitatīva pētniecības metode – aptaujas anketas – latviešu valodā - ar 19 jautājumiem (skatīt *1 Pielikumā*), saistībā ar nodokļu slogu, tā ietekmi uz uzņēmumu vēlmi finansēties, kā arī izmaiņu ietekmi uz vēlmi piesaistīt papildus finansējumu. Ar aptaujas anketas starpniecību, uzņēmējiem tika dota iespēja atzīmēt nodokļu veidus, kuri tiek maksāti šobrīd, kā arī norādīt lielākos šķēršļus finansējuma piesaistei nākotnē. Kopumā tika uzdoti slēgta tipa jautājumi, kā arī 4 jautājumi, izmantojot likerta skalu, lai iegūtu respondentu viedokli par dotajiem apgalvojumiem. Aptaujas tika izveidotas, izmantojot portālu *docs.google.com*. Tās tika izstrādātas elektroniski, izsūtot ar e-pasta starpniecību. Aptauju anketas tika veidotas konfidenciāli, un visi rezultāti tika izmantoti tikai apkopotā veidā. Iegūtie dati tika apstrādāti, izmantojot MS Excel datu apstrādes programmu.

Izlases lielums.

Kopējais aptaujāto uzņēmēju skaits ir 100 cilvēki, dažāda vecuma un dzimuma pārstāvji, ar vienojošo faktoru- darbošanos lauksaimniecības nodaļā. Apskatot aizpildītās anketas, tās varēja raksturot kā derīgas tālākai datu analīzei.

3.2. Lauksaimniecības uzņēmēju aptaujā iegūto datu analīze

Veicot šo aptauju, tika uzrunāti 800 lauksaimniecības nozares uzņēmumi no 4 Latvijas reģioniem- Zemgales, Vidzemes, Kurzemes un Latgales. Respondentu skaits no Zemgales reģiona bija 48, no Vidzemes- 12, Kurzemes uzņēmēji aizpildīja 21 aptaujas anketas, bet Latgalē tika aizpildītas 19 anketas.

Tabula 3.1.

Respondentu daudzums katrā no aptaujātajiem reģioniem (autora veidots)

Reģions	Skaits	Procenti
Latgale	19	19%
Zemgale	48	48%
Vidzeme	12	12%
Kurzeme	21	21%

Veidojot aptaujas anketas, svarīgi bija uzzināt, kādas ir populārākās uzņēmējdarbības formas lauksaimniecības nozarē. Pēc saņemtajām atbildēm, tika konstatēts, ka vislielāko

Īpatsvaru sastāda uzņēmumi, kuru izvēlētā darbības forma ir zemnieku saimniecība, proti 70% no visiem aptaujātajiem uzņēmējiem. Tam sekoja SIA, kuru reģistrējuši 26% respondentu.

Tabula 3.2.

Uzņēmēju reģistrētā uzņēmējdarbības forma (autora veidots)

Uzņēmējdarbības forma	Skaitis	Procenti
SIA	26	26%
IK	4	4%
ZS	70	70%

Trešais uzdotais jautājums aptaujas anketā bija par nozari, kurā darbojas aptaujātie respondenti. Atbilstoši aptaujas datiem, lielākais īpatsvars- 87% aptaujāto darbojas graudkopības nozarē, tai seko lopkopības nozare ar 22% un dārzenkopības nozare, ar kuru nodarbojas vien 5% aptaujāto uzņēmēju. Daļa respondentu atzīmējusi 2 nozares, tas nozīmē, ka uzņēmums darbojas un gūst ienākumus no abām nozarēm. No iegūtajiem datiem var spriest, ka graudkopības nozare ir lauksaimniekiem saistošāka, jo prasa mazākus darba spēka ieguldījumus un laika patēriņu.

Tabula 3.3.

Lauksaimniecības darbības nozare (autora veidots)

Nozare	Skaitis	Procenti
Graudkopība	87	87%
Lopkopība	22	22%
Dārzenkopība	5	5%
Cits	8	8%

Nākamajā jautājumā, lūdzot atzīmēt, kādi nodokļi tiek maksāti uzņēmumos, vislielākais skaits atbilžu tika atzīmēts par trim nodokļiem - “Pievienotās vērtības nodoklis”, “Nekustamā īpašuma nodoklis”, kā arī “Valsts sociālas apdrošināšanas obligātās iemaksas”. Šos nodokļus maksā 85-86 uzņēmumi no visiem respondentiem. PVN nodokli maksā lielākā daļa aptaujāto uzņēmumu, jo atbilstoši Pievienotās vērtības nodokļa likuma 59.panta 1.daļai ‘ ‘ Iekšzemes nodokļa maksātājs ir tiesīgs neregistrēties Valsts ieņēmumu dienesta pievienotās vērtības nodokļa maksātāju reģistrā, ja tā veikto ar nodokli apliekamo preču piegāžu un sniegto pakalpojumu kopējā vērtība iepriekšējo 12 mēnešu laikā nav pārsniegusi 50 000 euro. Lielākā daļa aptaujāto lauksaimniecības uzņēmumu ir pārsnieguši šo robežu un bijuši spiesti reģistrēties Valsts ieņēmumu dienesta pievienotās vērtības nodokļa maksātāju reģistrā.

NĪN maksā 94 uzņēmumi, jo parasti gandrīz visiem uzņēmumiem ir īpašumā, tiesiskajā valdījumā vai lietošanā ir nekustamais īpašums par kuru jāmaksā NĪN. Nodokli varētu nemaksāt uzņēmumi, kuri nomā zemi, bet NĪN maksā zemes īpašnieks. VSAOI maksā 95 respondenti, jo šis nodoklis jāmaksā gan darba devējam, gan pašnodarbinātajai personai. Nodokļa nemaksātāji varētu būt zemnieku saimniecības ar zemu ienākumu līmeni, kuru ienākumi mēnesī nepārsniedz minimālo algu. UIN maksā 57 aptaujāto uzņēmumu, pārējie 43 varētu būt IIN maksātāji. Vismazāk aptaujāto uzņēmumu maksā mikrouzņēmumu nodokli, kā arī uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli.

Tabula 3.4.

Nodokļi, kurus maksā uzņēmumi (autora veidots)

Nodokļi	Skaitis	Procenti
PVN	94	94%
UIN	57	57%
VSAOI	95	95%
DRN	28	28%
NĪN	94	94%
MUN	1	1%
TEN	66	66%
UVTN	23	24%
Cits	22	22%

Sekojoši, tika uzdots jautājums par ārējiem finanšu resursiem, kurus piesaista aptaujātie uzņēmumi. Pēc aptauju datiem, teju visi aptaujātie uzņēmēji ir vienoto platību maksājumu saņēmēji, jo šo maksājumu var saņemt visi lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) apsaimniekotajā, iesniedzot pieteikumu LAD. Kopējais šī finansēšanas veidu izmantojošo uzņēmumu skaits ir 92. Kā otro populārāko finansēšanas resursu lauksaimniecības nozarē darbojošies uzņēmumi minēja ES struktūrfondus. Iemesls ir iespēja saņemt finansējumu 20-75% apmērā (atkarībā no atbalsta pasākuma), no investīciju summas, kurš nav jāatmaksā, bet vienkārši tiek uzdāvināts saimniecības attīstības vajadzībām. Gān VPM gan ES struktūrfondu finansējums ir subsidēts atbalsta pasākums lauksaimniecības uzņēmumiem. Nākamajā vietā ierindojas komercbanku finansējums, kurš varbūt, nav tik populārs, kā abi iepriekšminētie, jo saņemtais aizdevums 100% jāatmaksā bankai, kā arī papildus jāmaksā procenti. Tā kā ES struktūrfondu finansējums ir pieejams ierobežotā daudzumā un laikā, un tiek piešķirts konkursa kārtībā, izvērtējot iesniegtos projektu iesniegumus, banku finansējums tiek izmantots nepieciešamo pamatlīdzekļu un apgrozāmo līdzekļu iegādei. Līzings ir populārāks finansēšanas veids uzņēmēju vidū, nekā kredīts. Tam par iemeslu varētu būt bankas politika aizdevumu

izsniegšanā. Līzings ir bankai izdevīgāks un drošāks finansēšanas veids, jo ieguldījums paliek bankas īpašumā un kontrolē tik ilgi, kamēr uzņēmums ir pilnībā norēķinājies ar banku. Pēc saņemtajām atbildēm, vismazāk tiek piesaistīti mikroaizdevumi un kredītgarantijas, bet piemēram, riska kapitālu neizmanto neviens no aptaujātajiem uzņēmumiem.

Tabula 3.5.

Ārējo finansēšanas resursu piesaistīšanas tendences (autora veidots)

Fin.resursi	Skaitis	Procenti
Komercbanku kredīti	63	63%
Līzings	71	71%
ALTUM	15	15%
ES struktūrfondi	81	81%
Vienotie platību maksājumi	92	92%
Kredīta garantijas	5	5%

Tabula 3.6.

Šī brīža uzņēmēju apmierinātība ar fin.resursu pieejamību (autora veidots)

Apmierinātība	Skaitis	Procenti
Apmierina	65	65%
Neapmierina	28	28%
Netiek izmantoti	7	7%

Turpinot, šajā aptaujas anketā tika uzdots jautājums par to, vai lauksaimniecības uzņēmēji ir apmierināti ar šī brīža finanšu resursu pieejamību. Lielākā daļa aptaujāto norādīja pozitīvi- ka šī brīža pieejamība ir apmierinoša. No visiem aptaujātajiem, tikai 7% neizmanto finanšu resursu piesaistīšanu saviem uzņēmumiem.

Kā nākamo, darba autors vēlējās uzzināt uzņēmēju viedokli par galvenajiem šķēršļiem finanšu resursu piesaistei. Viens no būtiskākajiem šķēršļiem bankas finansējuma saņemšanai ir nepietiekams nodrošinājums, jeb (ķīla). Šim apgalvojumam piekrīt 51, nepiekrīt 26 aptaujāto uzņēmēju. No tā var secināt, ka lielākajai daļai aptaujāto sagādā grūtības nodrošināt ķīlu, finanšu resursu iegūšanai.

47 aptaujātie uzņēmēji piekrīt apgalvojumam, ka šķēršļi finanšu piesaistīšanai ir pieprasītais līdzfinansējuma lielums banku kredītiem, savukārt 22 nepiekrīt, apmēram trešajai daļai uzņēmēju nav viedokļa šajā jautājumā. Secinājums ir, ka gandrīz puse aptaujāto uzņēmēju ir saskārušies ar finansējuma piesaistes problēmu banku pieprasītā līdzfinansējuma apjoma dēļ.

Apgalvojumam, ka informācijas trūkums būtu šķērslis nepiekrīt lielākā daļa aptaujāto, jeb 59 uzņēmēji. Tas varētu norādīt uz to, ka informācija par finansēšanas resursu piesaisti ir pietiekami plaša un viegli saprotama. Tomēr 21 uzņēmumu īpašnieki uzskata, ka pieejamā informācija par finanšu resursiem nav pietiekamā daudzumā un saredz to kā šķērslī.

61 no aptaujātajiem uzņēmējiem ir saskārušies ar nepietiekama finansējuma problēmu. Tas varētu attiekties ar ES struktūrfondu finansējuma piesaisti, jo uzņēmumu skaits kuri vēlas saņemt minēto finansējumu ir ļoti liels, bet pieejamais finansējums parasti ir mazāks nekā uzņēmēju iesniegtajos projektos pieprasītais. Rezultātā tiek noraidīti projekti, finansējuma trūkuma dēļ, kaut arī iesniegtie projekti atbilst visām prasībām, kas nepieciešamas finansējumu ieguvei.

Uz apgalvojumu, ka finanšu piesaistes šķēršļus rada konkurenti, tika saņemtas atbildes diezgan līdzīgā skaitā. Šim apgalvojumam piekrīt 38 aptaujāto uzņēmēju, nepiekrīt 31, nav konkrēta viedokļa nav 31 aptaujātajiem uzņēmumu īpašniekiem. Šie rezultāti parāda, ka starp aptaujātajiem cilvēkiem nepastāv viens vairāk pārstāvēts viedoklis, tie dalās līdzīgās grupās, līdz ar to nav iespējams izdarīt secinājumus par respondentu viedokli šajā jautājumā.

Tabula 3.7.

Finanšu resursu piesaistes šķēršļi (autora veidots)

Šķērslis	Piekrīt	Nepiekrīt	Nav viedokļa
Ķīla	51	26	23
Līdzfinansējums	47	22	31
Informācijas trūkums	21	59	20
Nepietiekams finansējums	61	18	21
Konkurence	31	38	31

Nākamā jautājuma ietvaros, attēlots 3.8. tabulā, respondentiem vajadzēja atzīmēt savu viedokli pie apgalvojumiem, kas varētu viņiem radīt problēmas, sagatavojot pieteikumus, finanšu resursu piesaistei. Apgalvojumam, ka problēmas varētu radīt informācijas pieejamība nepiekrīt 44 no aptaujātajiem uzņēmējiem. Līdzīgā skaitā atbildes tika saņemtas no cilvēkiem, kuri piekrīt šim apgalvojumam (30) un kuriem nav viedokļa (26). Līdz ar to var noprast, ka informācija ir pieejama pietiekami lielā daudzumā, lai interesentiem būtu iespējams sagatavot pieteikumus resursu piesaistei.

Apgalvojumam, ka pieteikšanās nosacījumi sagādā problēmas sagatavot pieteikumus finanšu resursu piesaistei piekrīt 50 aptaujāto uzņēmumu, kas ir puse no visiem aptaujātajiem uzņēmējiem. Pēc autores domām, tas norāda, ka puse respondentu nav pietiekamas pieredzes

un zināšanas, lai patstāvīgi sagatavotu pieteikumus. Nereti iemesls varētu arī būt neskaidrības saistībā ar prasībām, kuras pastāv esošajos nosacījumos.

Atbalsta apjoma ierobežojumi sagādā problēmas 63 respondentiem. Tas ir skaidrojams ar to, ka piesaistot finansējumu, piemēram, ar ES struktūrfondu projektu palīdzību, tas ir ierobežots, jo pastāv ierobežojumi finansējuma ieguves apjomam, atkarībā no uzņēmumu apgrozījuma. 17 respondenti nepiekrīt šim apgalvojumam, tāpēc, ka visticamāk nav nācies saskarties ar šādiem ierobežojumiem.

Piesaistot finanšu resursus, tiek pieprasīts sagatavot un iesniegt lielu daudzumu dokumentu, ko ne visiem ir viegli izdarīt, jo daļa dokumentu varētu būt tādi, ar kuriem uzņēmējiem nav bijusi saskarsme. Tas apstiprinājās arī šajā aptaujā, jo 63% respondentu tas sagādā grūtības, vēloties piesaistīt finansējumu.

Izskatīšanas termiņi saistībā ar ES projektiem ir 3 mēneši no projektu iesniegšanas datuma, arī banku kredītu piešķiršanas lēmumu izskatīšana nereti aizņem ilgāku laika periodu. 42 respondenti atzīst, ka izskatīšanas termiņi nereti ir problemātiski, jo tas traucē uzņēmēju plānošanas procesu- viņi nav pārliecināti, vai finansējums tiks piešķirts, līdz ar to- vai būs iespējams izpildīt vēlamās ieceres.

43 aptaujātie uzņēmēji atzīst, ka iestāžu uzraudzība un kontrole sagādā problēmas pēc finanšu resursu piesaistes. Atkarībā no finansēšanas veida, uzņēmumu uzraudzības periods var būt līdz pat 5 gadiem. Šajā laikā uzņēmumiem ir jāiesniedz atskaites par saimnieciskās darbības rezultātiem, atbilstoši kurām, tiek pārbaudīts, vai viss notiek saskaņā ar vienošanos resursu piesaistes brīdī. Šādas pārbaudes var radīt sarežģījumus, jo lauksaimniecības nozare ir atkarīga no laikapstākļiem un ir grūti prognozēt, vai izdosies izpildīt plānotos rādītājus pēc vairākiem gadiem.

Atskaišu iesniegšana sagādā problēmas 49% respondentiem. Ir finansēšanas programmas, kurās katru gadu ir jāsniedz atskaites. Bieži var sastapties ar gadījumiem, kad tās ir sarežģīti veidotas un lauksaimniekiem ir problēmas ar to aizpildīšanu, tāpēc ir jāpiesaista konsultantu palīdzība.

Problēmas, sagatavojot pieteikumus finanšu resursu piesaistei (autora veidots)

Problēma	Piekrīt	Nepiekrīt	Nav viedokļa
Informācijas pieejamība	30	44	26
Nosacījumi	50	24	26
Apjoma ierobežojumi	63	17	20
Dokumentu apjoms	63	21	16
Izskatīšanas termiņi	42	20	38
Uzraudzība un kontrole	43	21	36
Atskaišu iesniegšana	49	26	25

Aptaujā tika iekļauts jautājums par uzņēmuma izaugsmi ietekmējošajiem riska faktoriem. Ikgadējā The Global Competitiveness Report 2015–2016 (Globālās konkurētspējas indeksa ziņojumā) starp faktoriem, kas kavē uzņēmējdarbības attīstību Latvijā, visnegatīvākās ietekmes izraisītājs ir nodokļu slogs, bet nodokļu regulējums ir ceturtais negatīvākais faktors. [20]

Nodokļu slogs tiek mērīts sekojoši: 1. Iekasētais nodokļu apjoms % no IKP – taču to ietekmē ēnu ekonomika – iekasējot relatīvi nelielu nodokļu apjomu, tas nenozīmē, ka nodokļu maksātāja slogs ir zems (compliance gap); 2. Papildus ēnu ekonomikai, iekasēšanas apjomu ietekmē arī nodokļu sistēmā iestrādāto atlaižu un pazemināto likmju apjoms (policy gap); 3. Aprēķinot, cik nodokļos samaksā tipisks uzņēmējs vai darba ņēmējs (tax wedge), var iegūt reālu ainu par nodokļu slogu ekonomiskās aktivitātes veicējiem. [71]

Gandrīz visu aptaujāto uzņēmēju viedoklis sakrīt ar The Global Competitiveness Report 2015–2016 pausto, 92 no aptaujātajiem, piekrīt apgalvojumam, ka uzņēmuma izaugsmi ietekmē nodokļu sloga palielināšanās. Latvijā nodokļu sloga lielums ir mainīgs, katru gadu var tikt veiktas izmaiņas, kas finansiāli varētu pasliktināt uzņēmumu līdzekļus un tādā veidā arī ietekmēt to pastāvēšanas nākotni.

Pārmērīgs likumdošanas regulējums- The Global Competitiveness Report 2015–2016 ir minēts, kā ceturtais negatīvais faktors. Pārmērīgs regulējums ir “galvas sāpe” gandrīz katram lielajam uzņēmumam – 80% no pasaules un Eiropas uzņēmējiem to norādījuši kā galveno biznesa un izaugsmes apdraudējumu. Arī Latvijā salīdzinoši daudz (67%) lielo uzņēmumu pārstāvju izsaka bažas par valstī esošo regulējumu. Slodze esošajiem resursiem un papildu izmaksas liek uzņēmējiem meklēt veidus, kā efektīvizēt savu darbību. [72]

Šie regulējumi ietekmē uzņēmumu darbību, jo ir jāpielāgojas visām prasībām, kas nereti nav viegli izpildāmas. Uzņēmumi pārsvarā paļaujas uz to, ka vadītāji paši spēs kontrolēt uzņēmējdarbības atbilstību likumam, bet tas kļūst arvien sarežģītāk izdarāms. Šim apgalvojumam piekrīt 86 aptaujāto uzņēmēju.

62 uzņēmēji uzskata, ka viņu uzņēmumu izaugsmi varētu ietekmēt ģeopolitiskā nenoteiktība. Tā saistīta ar "Brexit" procesu, vēlēšanām Eiropā un ASV prezidenta Donalda Trampa neparedzamību. Tāpat var pieminēt, Krievijas embargo pārtikas precēm, kura rezultātā tika radīti zaudējumi lauksaimniecības un zvejniecības nozares uzņēmējiem.

Eiropas Savienības (ES) nākotnes perspektīvas ir grūti nosaukt par optimistiskām, un pastāv iespēja, ka savienība varētu kā izjukt, tā zaudēt savu ietekmi – šādu viedokli izdevumā Foreign Policy pauž politologs, Hārvardas universitātes profesors Stīvens Volts. Viņaprāt, ES ir kļuvusi par pašas iepriekšējo panākumu upuri – paplašināšanās laikā savienība pārtapusi par masīvu, sadalītu un nepopulāru viedojumu. Rezultātā eiro zonas krīze ne tikai ir radījusi pretrunas starp ES valstīm, bet atsevišķas valstis pat draud iedragāt visu Eiropas projektu. [73] Par Eiro zonas nākotni satraukušies 60 no aptaujātajiem respondentiem, kas ir vairāk nekā puse no visiem aptaujātajiem.

Vairākums pētnieku uzskata, ka pie galvenajām problēmām, kas negatīvi ietekmē uzņēmumu dzīvotspēju un konkurētspēju dažādās valstīs, pieskaitāma nepietiekama piekļuve finanšu resursiem, kā arī pārlietu liels nodokļu slogs. [70,256] Finanšu avotu pieejamība uztrauc un varētu ietekmēt 44% aptaujāto. Domājams, ka to var attiecināt uz ES struktūrfondu finansējumu beigu termiņu, kas ir sagaidāms 2020.gadā. Kad vairs nebūs pieejams šis finansēšanas avots, lauksaimniecības uzņēmumiem būs nepieciešami daudz lielāki finanšu līdzekļi uzņēmumu attīstīšanai. Piemēram, ķīla vai pirmā iemaksa banku kredītu iegūšanai.

Tabula 3.9.

Uzņēmumu izaugsmi ietekmējošie riski (autora veidots)

Riski	Piekrīt	Nepiekrīt	Nav viedokļa
Nodokļu slogs	92	5	3
Likumdošanas regul.	86	3	11
Ģeopolitiskā nenoteikt.	62	7	31
Eiro zonas nākotne	60	12	28
Finanšu avotu nepieejamība	44	30	26

Nākamajā jautājumā aptaujas autore vēlējās uzzināt, kādas ir aktuālākās problēmas ar kurā saskaras lauksaimniecības nozares uzņēmēji. Kā galvenās problēmas iezīmējās augsti nodokļi, kuri sagādā problēmas 72 uzņēmējiem, liels skaits kontrolējošo institūciju, pozitīvi atbildējuši 55 aptaujāto, kvalificēta darbaspēka trūkumu- 53 respondenti, kā arī augstas ražošanas izmaksas 51 gadījumā tiek minētas kā problēma. Pie jau uzskaitītajām problēmām jāpiemin arī apgrozāmo līdzekļu trūkums, ar ko saskarās 40 respondenti.

Tabula 3.10.

Uzņēmumu aktuālās problēmas (autora veidots)

Problēma	Skaits	Procenti
Tālāka attīstība	23	23%
Novecojušas tehnoloģijas	25	25%
Apgrozāmo līdzekļu trūkums	40	40%
Augstas ražošanas izmaksas	51	50%
Nespēja atmaksāt kredītus	2	2%
Kvalificēta darbaspēka trūkums	53	53%
Fin.avotu pieejamība	23	23%
Kontrolējošās institūcijas	55	55%
Augsti nodokļi	72	72%
ES struktūrfondu apguve	27	27%
Cits	5	5%

Nākamajā jautājumā aptaujas autore vēlējās noskaidrot, kādas ir uzņēmēju aktuālākās problēmas nodokļu administrēšanas jomā.

Nodokļu administrēšana ir savstarpēji saistītu procesu kopums, kuru mērķis ir nodrošināt nodokļu un nodevu ieņēmumu pilnīgu, savlaicīgu un taisnīgu iekasēšanu saskaņā ar nodokļu likumiem un kura ietver nodokļu maksātāju reģistrēšanu, nodokļu ieņēmumu uzskaiti, nodokļu kontroli, nodokļu parādu piedziņu un nodokļu maksātāju konsultēšanu. Sodu sistēmai jābūt efektīvai nodokļu – parādu iekasēšanas ziņā, jādisciplinē nodokļu maksātājs, tajā pašā laikā samērīgai izdarītajam pārkāpumam. Nodokļu administrēšanas būtība ir audzināt pakļautību nodokļu likumiem. Nodokļu administrēšanas efektivitāte ir izšķirošs faktors finanšu politikas realizēšanā. [24,49]

Administratīvās izmaksas ir izmaksas, kas rodas uzņēmumiem, izpildot juridisko pienākumu sniegt valsts iestādēm vai privātpersonām informāciju, t.i., informācijas sagatavošana, apstrāde, iesniegšana, aktualizēšana. [74]

Veikto reformu dēļ uzņēmumi Latvijā nodokļu administrēšanai šobrīd patērē 168,5 stundas gadā, kas ir ievērojams samazinājums pretstatā 193,0 stundām gadu iepriekš. Citi rādītāji palikuši nemainīgi – veicamais maksājumu skaits uzņēmumiem gadā ir vidēji 7,0, bet kopējais nodokļu slogs sastāda 35,9% no uzņēmuma peļņas. Arī pieteikumu apstrādes indekss, kas norāda uz nodokļu atmaksas un auditam nepieciešamo laiku, saglabājies nemainīgi augstā līmenī, sastādot 98,1 no 100,0 punktiem. Latvijas uzrādītie rezultāti ir augstāki nekā vidēji OECD valstīs, izņemot nodokļu administrēšanai patērēto laiku.

Latvija savu pozīciju varētu uzlabot, galvenokārt turpinot ieviest pasākumus nodokļu administrēšanai patērētā laika samazināšanai (ja Latvijā patlaban tas uzņēmumam aizņem 168,5 stundas gadā, tad Igaunijā uz pusi mazāk, proti, 84,0 stundas). [75]

Aptaujātie uzņēmēji norādīja, ka galvenās problēmas nodokļu administrēšanā, ar kurām saskarās lauksaimniecības uzņēmumi Latvijā ir nodokļu likumu nestabilitāte- pozitīvi atbildējuši 73 respondenti, 63 uzņēmējiem problēmas sagādā nodokļu likmes, savukārt 48 pārmaksātā PVN atmaksa.

Tabula 3.11.

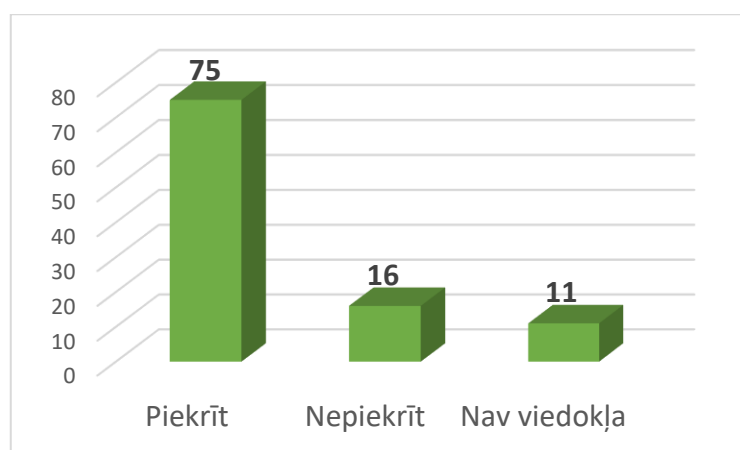
Uzņēmumu problēmas nodokļu administrēšanā (autora veidots)

Problēmas	Skaits	Procenti
Nodokļu grāmatvedība	23	23%
Nodokļu maksāšanas biežums	11	11%
Nodokļu likmes	63	63%
Pretrunas nodokļu noteikumos	44	44%
Nodokļu likumu nestabilitāte	76	76%
Auditi, pārbaudes	14	14%
Pārmaksātā PVN atmaksa	48	48%
Cits	1	1%

Attēlā 3.1. ir redzams respondentu viedoklis par apgalvojumu, ka administratīvā sloga samazināšana, pildot nodokļu saistības, ir tikpat svarīga, kā likmju samazināšana. No 100 atbildes sniegušajiem uzņēmumiem, 75 piekrīt šim apgalvojumam. Uzņēmēji uzskata, ka būtu jāsamazina administratīvais slogs, kad tiek pildītas nodokļu saistības.

Administratīvā slogs ir tādas informācijas apstrāde, kura netiktu apstrādāta, ja nepastāvētu tiesību normās noteikts pienākums. Daži administratīvā sloga veidi ir nepieciešami, ja ir efektīvi jāsasniedz normatīvo tiesību aktu pamatmērķi un likumos paredzētais aizsardzības

apmērs, piemēram, ja informācija ir nepieciešama, lai nodrošinātu tirgus caurskatāmību. Bet ir arī gadījumi, kad slogu var racionalizēt un samazināt, neietekmējot normatīvo tiesību aktu noteiktos sasniedzamos mērķus, ir gadījumi, kad šāds slogs ir lieks. Analizējot administratīvo slogu, ir iespējams identificēt iespējamus veidus un darbības, kā arī vienkāršot administratīvo slogu veidojošās saistības. [76]

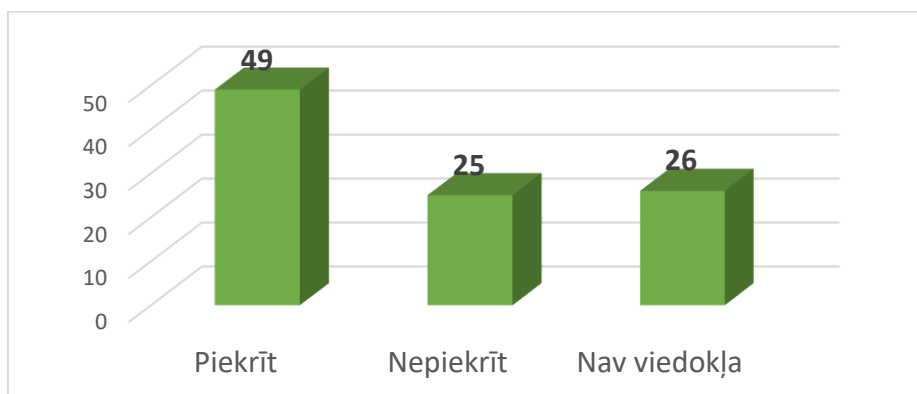

3.1. Att. Administratīvā sloga samazināšana, pildot nodokļu saistības, ir tikpat svarīga, kā likmju samazināšana (autora veidots)

Aptaujā tika uzdots jautājums, vai nodokļu sistēmas stabilitāte ir svarīgāka nekā likmju samazināšana. Jautājums tika uzdots, jo valda uzskats, ka nodokļu sistēmas stabilitāte tieši ietekmē ekonomikas konkurētspēju. Jo konkurētspējīgāka ir ekonomika, jo straujāk tā var augt, un tai līdz – nodokļu ieņēmumi. Visbeidzot, ar uzņēmējdarbību saistītu nodokļu paredzamībai ir nozīme ekonomikas konkurētspējas veidošanā. To nosaka daudzi faktori, bet tajā skaitā arī nodokļu paredzamība. Savukārt Latvijā ar katru jaunu budžetu tiek veidoti jauni ieņēmumus palielinoši pasākumi, kas skar arī uzņēmējdarbības vidi. [77]

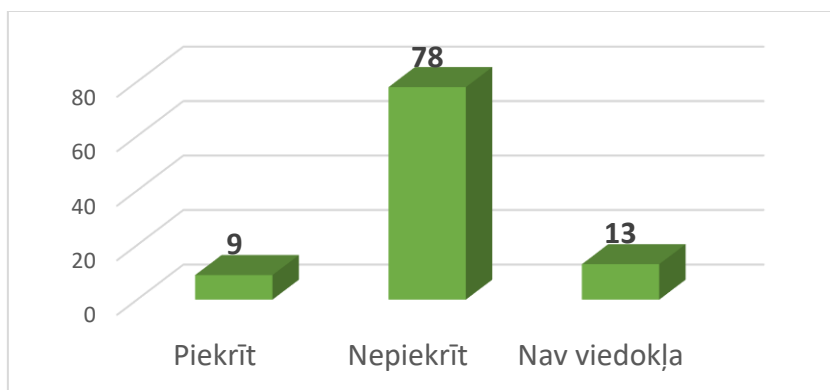
Finanšu ministrija ir publiskojsi Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018. – 2021. gadam projektu, kurā paredzētas virkne būtisku nodokļu izmaiņu, tomēr, ja ir vēlme Latvijā redzēt jaunus investorus vai noturēt vismaz esošos, kā arī motivēt tos turpmāk šeit investēt, būtu svarīgi informēt, ka līdz jaunajai nodokļu sistēmai, kura, iespējams, būs daudz labāka un ar efektīvākiem, mērķētākiem nodokļu atbalsta mehāniskiem, uzņēmēji var pilnībā paļauties uz esošajām nodokļu normām. Investoriem un uzņēmējiem ir likumīga, pamatota un saprātīga tiesiskā paļāvība uz to, ka brīdī, kad tiek pieņemts lēmums par investīciju veikšanu, var rēķināties ar pašlaik spēkā esošo regulējumu. Tikpat svarīga ir pārlicība, ka valsts no savas puses pēkšņi nemainīs spēles noteikumus konkrētiem investīciju projektiem. [78]

49% aptaujāto lauksaimniecības uzņēmēju uzskata, ka nodokļu sistēmas stabilitāte ir svarīgāka nekā likmju samazināšana. Uzņēmējiem ir svarīgi plānot savus izdevumus un to sarežģīt nodokļu sistēmas nestabilitāte un biežās izmaiņas. Nav iespējams plānot uzņēmumu attīstību un līdzekļu ieguldījumus gadījumos, kad nav prognozējami izdevumi ilgtermiņā (3.2.attēls).

3.2.Att. Nodokļu sistēmas stabilitāte ir svarīgāka nekā likmju samazināšana (autora veidots)

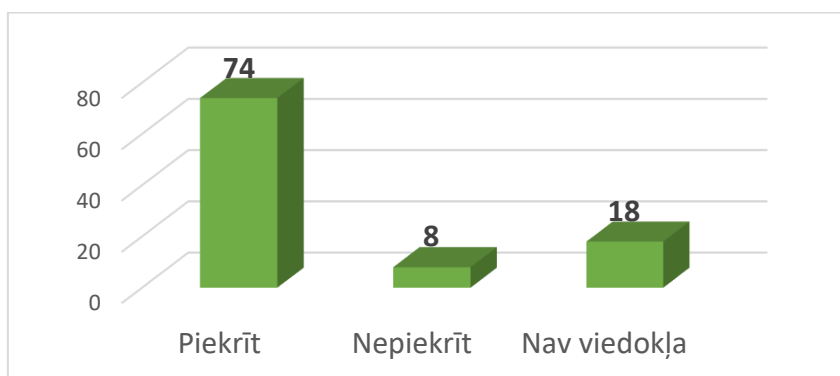
Apgalvojumam, ka izmaiņas nodokļu sistēmā nav nepieciešams nepiekrīt 78 aptaujāto uzņēmumu. Tas norāda, ka pēc uzņēmēju domām, pārmaiņas nodokļu sistēmā ir nepieciešamas un tā nestrādā tā, kā tai vajadzētu. Tam var būt vairāki iemesli, kas tika uzzināti jau augstāk pētītajās atbildēs- nenoteiktība, lielais nodokļu slogs, likmju lielums. Jautājuma rezultāti apkopoti 3.3. attēlā.

3.3.Att Izmaiņas nodokļu sistēmā nav nepieciešamas (autora veidots)

Turpinot, darba autore vēlējās uzzināt, vai nodokļu slogam ir ietekme uz uzņēmumu izaugsmi un finansējuma piesaistes iespējām. ASV ekonomists Artūrs Lafērs savos pētījumos atklāj sakarību starp ieņēmumiem valsts budžetā un nodokļu likmēm. Pētījumos viņš secināja, ka nodokļu likmju pazemināšana var stimulēt ražošanas pieaugumu, un līdz ar to paplašināt nodokļu aplikšanas bāzi. Ekonomikas zinātnē ir pierādīts, ka, sasniedzot zināmu nodokļu

likmes lielumu un turpinot to palielināt, absolūtā iekasētā nodokļu masa samazinās. Pasaules pieredze nodokļu aplikšanā rāda, ka iekasējot no nodokļu maksātājiem līdz 30-40 % ienākuma – ir tā robeža, no kuras sākas ietaupījumu un līdz ar to investīciju apjoma ekonomikā samazināšanas process. Bet ja nodokļu likmes un to skaits sasniedz tādu līmeni, ka nodokļu maksātājiem atņem vairāk par 40-50 % viņa ienākumu, tad tas pilnīgi likvidē stimulus uzņēmējdarbības iniciatīvai un ražošanas paplašināšanai. Šim apgalvojumam piekrīt 74 aptaujāto uzņēmēju. Tas var būt saistīts ar nodokļu likmēm, kuras ir jāmaksā uzņēmējiem, jo tas ietekmē finansiālo līdzekļu daudzumu, līdz ar to mazākiem uzņēmumiem tas var traucēt attīstīt savu darbību.

3.4.Att. Nodokļu slogam pastāv ietekme uz uzņēmumu attīstību (autora veidots)

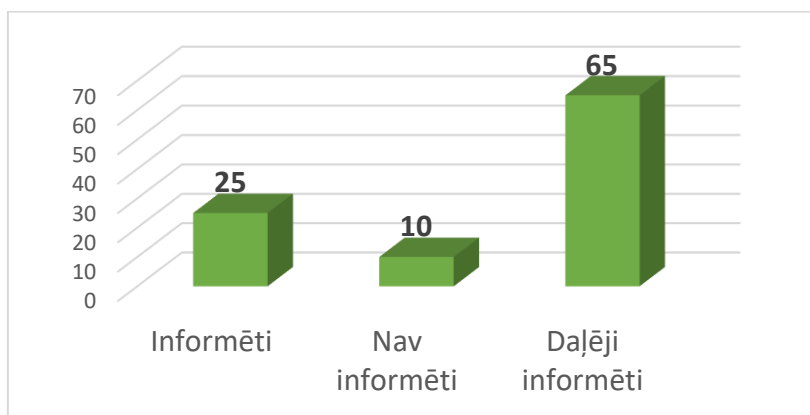
Latvijas valdība sadarbībā ar sociālajiem partneriem un Latvijas Banku ir izstrādājuši nodokļu reformu, kuru plānots ieviest jau no 2018. gada. Publiski ir izskanējušas plānotās reformas iezīmes. Tomēr, ne visi uzņēmumi ir spējuši iepazīties ar piedāvājumu un saprast, ko praktiski nozīmēs uzņēmumu ienākuma nodokļa modelis un izmaiņas iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmēs un aprēķinos, tāpēc aptaujā tika iekļauts jautājums par uzņēmumu informētības līmeni attiecībā uz plānotajām likumdošanas iniciatīvām.

Sabiedrībai – iedzīvotājiem, uzņēmējiem – ir iespējams paaugstināt motivāciju maksāt nodokļus tad, ja: pirmkārt, nodokļi ir taisnīgi un konkurētspējīgi; otrkārt, nodokļu nomaksa ir vienkārša un caurspīdīga; treškārt, nodokļi ir pamatoti, jo pretim sniedz efektīvus un pārdomātus pakalpojumus no valsts. No vienas puses, nodokļu politikas uzsvars var būt uz ieņēmumu palielināšanu budžetā (piemēram, caur augstākām likmēm), nodrošinot finansējumu aizvien pieaugošajām vajadzībām (piemēram, veselībai, sociālajai aizsardzībai). No otras puses – var fokusēties uz ekonomisko izaugsmi un tādu nodokļu sistēmu, kas būtu vienkārša, labvēlīga un konkurētspējīga globālā mērogā. Latvijas Banka sadarbībā ar vadošajām uzņēmēju organizācijām – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru un Latvijas Darba devēju

konfederāciju – ir izstrādājusi priekšlikumus iedzīvotājiem un uzņēmumiem labvēlīgas nodokļu sistēmas ieviešanai, un tie apkopoti "Nodokļu stratēģijā 20/20". [79]

"Nodokļu stratēģijas 20/20" priekšlikumi sekmē nodokļu sistēmas vienkāršošanu, samazinot administratīvo slogu gan uzņēmumiem, gan valsts iestādēm. Nodokļu reforma vienlaikus pagērē turpināt uzlabot budžeta izdevumu efektivitāti, lai sekmētu nodokļu pamatotību. Piedāvātā nodokļu reforma risina visas minētās nepilnības. Samazinot iedzīvotāju ienākumu nodokli (IIN), tiek mazināta darbaspēka nodokļu nasta. Turklāt nodokļu optimizācijas iespējas tiek būtiski sašaurinātas, ieviešot vienotu likmi 20% apmērā visiem ienākumu veidiem – gan atalgojumam, gan ienākumiem no kapitāla (t.sk. dividendēm). Savukārt uzņēmumiem, kuri izvēlēšies ieguldīt naudu attīstībā, tiks piedāvāts investīciju stimuls, nosakot 0% nodokļa likmi reinvestētai jeb nesadalītai peļņai. Šādas nodokļu sistēmas izmaiņas būtiski mazinās motivāciju darboties ēnu ekonomikā un rosinās uzņēmējus uzrādīt savu uzņēmumu patieso finanšu situāciju. Tādējādi nākotnē tas atvieglos banku un citu ieguldītāju finansējuma piesaisti, tā radot plašākas attīstības iespējas. Nodokļa krāpšanas shēmu izskaušanā savu potenciālu pierādījusi reversā pievienotās vērtības nodokļa (PVN) maksāšanas kārtība, ko tiek plānots paplašināt. [80]

Uz jautājumu, vai uzņēmēji ir informēti par jaunajām likumdošanas iniciatīvām, tikai 25% uzskata, ka ir informēti. Lielākā daļa jeb 65% aptaujāto uzskata, ka ir daļēji informēti par to, kas liek domāt, ka uzņēmējiem trūkst informācijas par gaidāmajām izmaiņām nodokļu likumos.

3.5.Att. Informētība par jaunajām nodokļu likumdošanas iniciatīvām (autora veidots)

Ņemot vērā, ka sastādot aptauju, tika pieņemts, ka daļa no respondentiem nebūs iedziļinājušies plānotās nodokļu reformas niansēs, aptaujā tika iekļauts jautājums, kurā minētās galvenās plānotās nodokļu izmaiņas un tika jautāts respondentu viedoklis par tām. Respondenti pozitīvi novērtējuši diferencētā neapliekamā minimuma ieviešanu, IUN 0% likmi reinvestētajai

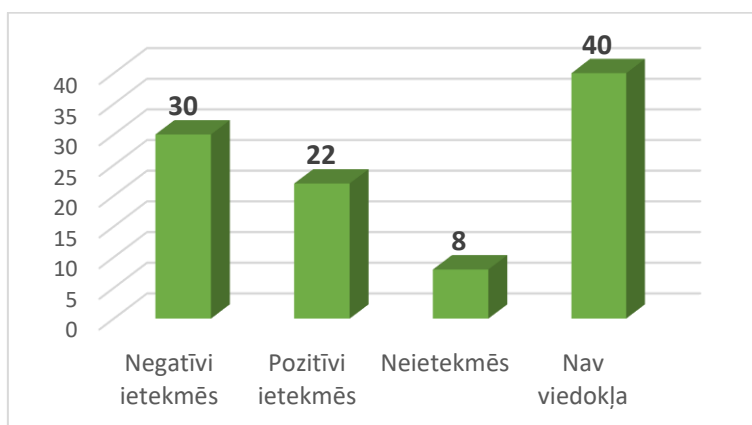
peļņai un diferencēta IIN ieviešanu. Tiek atbalstīta mikrouzņēmuma nodokļa saglabāšanu. Negatīvi tiek vērtēti priekšlikumi palielināt minimālo algu, palielināt UIN likmi uz 20% sadalītajai peļņai, kā arī palielināt nodokli dividendēm.

Tabula 3.12.

Plānotās nodokļu reformas pozīcijas (autora veidots)

Reformas pozīcija	Piekrīt	Nepiekrīt	Nav viedokļa
Diferencētais neapliekamais min.	62	16	22
Minimālās algas palielināšana	25	50	25
IIN likme 20%	62	18	20
IIN likme 23%	47	28	25
UIN 20%	27	39	34
Reinvestētajai peļņai UIN 0%	67	5	28
Palielināt nodokli dividendēm	30	45	25
MUN saglabāšana	42	23	35
Solidaritātes nodokļa atcelšana	19	33	48

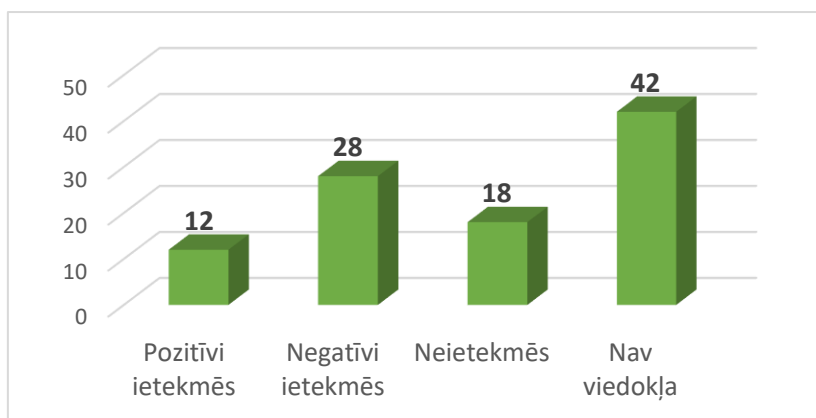
Arī tika jautāts viedoklis par nodokļu reformas ietekmi uz uzņēmumu konkurētspēju. Visvairāk no aptaujātajiem uzņēmējiem (40) atbildēja, ka viņiem nav viedokļa šajā jautājumā, tas var būt saistīts ar nepietiekamu informāciju par gaidāmajām nodokļu reformām. 30% respondentu uzskata, ka nodokļu reformas negatīvi ietekmēs uzņēmumu konkurētspēju, bet tikai 22 uzskata, ka izmaiņas būs pozitīvas.

3.6.Att. Plānotās nodokļu reformas ietekme uz uzņēmuma konkurētspēju (autora veidots)

Turpinot, tika jautāts, vai plānotās nodokļu reformas ietekmēs uzņēmējdarbības finansēšanu, arī šajā jautājumā 42% aptaujāto uzņēmēju nav viedokļa šajā jautājumā. Tomēr

28% aptaujāto uzskata, ka gaidāmo reformu ietekme būs negatīva. Pēc autore domām, tas ir saistīts ar neskaidrību saistībā ar gaidāmajām izmaiņām nodokļu sistēmā.

3.7.Att. Plānotās nodokļu reformas ietekme uz uzņēmējdarbības finansēšanu, investīcijām (autora veidots)

Analizējot pieejamo informāciju par plānoto nodokļu reformu var secināt, ka algota darba darītāji viennozīmīgi būs ieguvēji no iecerētajām izmaiņām. Samazinot IIN likmi no 23% uz 20% un palielinot ar nodokli neapliekamo ienākumu daļu, uz rokas saņemamā alga palielināsies visiem darbiniekiem. Lai gan tas mazinās valsts budžeta ieņēmumus, pieaugošie iedzīvotāju tēriņi, novirzot papildus saņemto naudu preču un pakalpojumu iegādei, sekmēs patēriņa nodokļu pieaugumu (piemēram, PVN un akcīzes nodokļus) un līdz ar to arī daļēji kompensēs IIN ieņēmumu kritumu.

Atsevišķiem uzņēmumiem, tai skaitā lauksaimniecības nozares uzņēmumiem UIN maksājumi varētu pieaugt. Šī brīža UIN regulējums nosaka dažādas nodokļa atlaides, ko vairāki uzņēmumi prasmīgi izmanto, minimizējot UIN maksājumus gandrīz līdz nullei. Tomēr lielai daļai uzņēmumu šādas iespējas nav pieejamas, un esošā UIN sistēma ir mazāk labvēlīga, piemēram, maziem un vidējiem uzņēmumiem vai pakalpojumu nozaru pārstāvjiem. [80]

Uzņēmumu ienākumu nodokļa (UIN) reformas rezultātā ilgākā termiņā ieguvēji būs visi uzņēmumi, bet visvairāk iegūs mazās un vidējās komercsabiedrības, kam šī brīža UIN regulējums ir mazāk labvēlīgs. Turklāt papildu ieguvumi redzami tieši pakalpojumu sniedzējiem un uz attīstību (nevis ātru peļņu) orientētiem uzņēmumiem. Pieliekot klāt IIN reformu, būtiski iegūs tie uzņēmumi, kuriem lielu izmaksu daļu veido darbaspēka izmaksa

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Secinājumi

1. Nodokļu slogs Latvijā ir augsts.
2. Darba spēka nodokļu slogs bremzē ekonomisko izaugsmi.
3. Iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem ir augsts nodokļu slogs.
4. Latvijas nodokļu sistēmas sarežģītā administrēšana ir liels slogs uzņēmējiem.
5. Nodokļu sistēmas nepilnības palielina Latvijas ēnu ekonomijas apjomu.
6. Nestabila un neprognozējama nodokļu politika. Nodokļu izmaiņas tiek pieņemta steigā un haotiski, un lielākoties neparedz pārejas periodus
7. Regulāras izmaiņas nodokļu likumdošanā apgrūtina uzņēmējdarbības plānošanu.
8. Nozīmīgs PVN ieņēmumu apjoms tiek zaudēts nodokļu nemaksāšanas un izkrāpšanas dēļ.
9. Latvijā ir duāla nodokļu sistēma ,kur darbaspēka ienākumi un ienākumi no kapitāla tiek aplikti ar atšķirīgām nodokļa likmēm.
10. Latvijā vērojama tendence ,likt uzņēmumiem maksāt nodokļus avansā ,piemēram, UIN avansa maksājums, PVN priekšnodokļa pārmaksas atmaksa ,plānotā IIN neapliekamā minimuma piemērošanas kārtība.
11. Nodokļu sistēmas problēma Latvijā nav pārāk zemas nodokļu likmes ,bet gan izvaišanās maksāt nodokļus. Godīga nodokļa maksātāja nodokļu slogs ir augsts.
12. Faktiskais darbaspēka nodokļu slogs lauksaimniecības nozarē ir zemāks nekā vidēji valstī, tas saistīts ar zemākām algām ,normatīvajos aktos paredzēto neapliekamo ienākumu no lauksaimnieciskās ražošanas IIN maksātājiem un lielo pašnodarbināto personu skaitu.
13. Lauksaimniecības nozares uzņēmējiem nodokļu jomā tiek piešķirtas vērtā nemamas nodokļu atlaides un atvieglojumi, kādi nav pieejami citu nozaru uzņēmējiem.
14. Lauksaimniecības nozare ir ES un valsts subsidēta nozare jo tajā strādājošiem uzņēmumiem ir pieejami ES un valsts atbalsta maksājumi lauksaimniekiem.
15. Biežāk piesaistītie finanšu resursi uzņēmējdarbības finansēšanai lauksaimniecības uzņēmumos ir vienotais platībmaksājums ,ES struktūrfondu finansējums ,kā arī komercbanku finansējums.
16. Galvenie finanšu resursu piesaistes šķēršļi ir nepietiekams finansējums ,bankas kredītu saņemšanai -nepietiekama nodrošinājums (ķīla) un liels pieprasītais līdzfinansējuma apjoms .
17. Pieeja apgrozāmajam un kapitāla finansējumam ir nozīmīgs šķērslis uzņēmējdarbības aktivitātes un konkurētspējas palielināšanai maziem un vidējiem uzņēmumiem
18. Problemātiskākās jomas, ar kurām uzņēmēji saskaras ir nodokļu likmju un to regulējumu politika kā arī valsts pārvaldes birokrātija.

Priekšlikumi

19. Darba spēka nodokļu sloga samazināšanai, valdībai būtu jāapsver, darba nodokļu samazināšana, vienlaikus kompensējot to radītos ienākumus budžetā ar īpašuma nodokļa sloga paplašināšanu. Nodarbinātības nodokļu samazinājuma rezultātā palielinātos patēriņš, jo cilvēku rīcībā paliktu lielāki ienākumi, kā rezultātā samazinātos cenu līmenis un palielinātos uzņēmēju ieņēmumi, kas radītu stimulus uzņēmējdarbības attīstībai un darbavietu radīšanai.
20. Lai sekmētu darba ņēmēju ienākumu palielināšanos, valdībai būtu jāpaplašina iedzīvotāju ienākuma nodokļa, neapliekamā ienākuma un citu atvieglojumu klāsts.
21. Lai risinātu ienākumu nevienlīdzības problēmu, valdībai būtu nepieciešams veidot progresīvo nodokļu sistēmu.
22. Lai tiktu samazināts administratīvais slogs, valdībai būtu jāatbrīvo noteiktas uzņēmēju grupas no nebūtiskas informācijas sniegšanas, nevajadzīgu dokumentu formu aizpildes vai datu iesniegšanas prasībām, būtu vēlams samazināt informācijas sniegšanas biežumu.
23. Valdībai būtu jāapsver UIN avansa maksājuma atcelšana, jo tas rada papildus nodokļa slogu uzņēmumiem- nodoklis jāmaksā par peļņu, kura nav gūta un nav zināms, vai tā vispār tiks gūta.
24. PVN priekšnodokļa atmaksas kārtība apgrūtina uzņēmumu naudas plūsmu, jo VID PVN pārmaksu, kas veidojusies taksācijas gada mēnešos, atmaksā nākamā gada sākumā nevis, katru tekošo mēnesi. Valdībai vajadzētu pārskatīt PVN pārmaksas atmaksas kārtību lauksaimniecības uzņēmumiem, ieviešot kārtību, ka pārmaksātās PVN priekšnodokļa summas tiek atmaksātas katru mēnesi, ja uzņēmums to pieprasa, tādā veidā uzlabojot uzņēmumu naudas plūsmu..
25. Lai mazinātu nodokļu sloga ietekmi uz uzņēmējdarbību, uzņēmējiem vajadzētu pārdomāti izvēlēties uzņēmējdarbības formu un nodokļu maksāšanas režīmu, jo tas ietekmē maksājamo nodokļu lielumu un pieejamās nodokļu atlaides.
26. Lai uzlabotu ES struktūrfondu finansējuma līdzekļu pieejamību, Zemkopības ministrijai, vajadzētu pārskatīt vienam uzņēmumam pienākušos finansējuma apjomu plānošanas perioda ietvaros, kā arī projektu vērtēšanas kritēriju punktu sistēmu..Šobrīd veidojas situācija, ka finansējumu miljonu apmērā saņem lielākoties lielie lauksaimniecības uzņēmumi būvniecības projektiem, bet liela daļa mazo uzņēmumu iesniegto projektu netiek akceptēti finansējuma trūkuma dēļ.
27. Administratīvo prasību sloga samazināšanai, valdībai būtu jāapsver tiesību aktu prasību atcelšana, atsevišķu tiesību aktu atcelšana vai apvienošana, tiesību aktu termonoloģijas un sarežģītības vienkāršošanu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. LR likums *Par nodokļiem un nodevām*, <https://likumi.lv/doc.php?id=33946>
2. LR *Mikrouzņēmumu nodokļa likums*, 2010, [tiešsaiste]-[atsauce 11.04.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215302>
3. LR likums *Par Pamatnostādnēm nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā*, 2003, [tiešsaiste]-[atsauce 17.04.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=76127>
4. LR likums *Par uzņēmumu ienākuma nodokli*, 1995, [tiešsaiste]-[atsauce 24.04.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=34094>
5. LR likums *Par iedzīvotāju ienākumu nodokli*, 1993, [tiešsaiste]-[atsauce 11.04.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=56880>
6. LR likums *Par Pamatnostādnēm nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā*, 2003, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=76127>
7. LR MK noteikumi Nr. 380, *Par Pamatnostādnēm nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā*, 2003, Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=76127>
8. LR MK noteikumi Nr.698 *Noteikumi par mikroaizdevumiem un grantiem Latvijas un Šveices sadarbības programmas individuālā projekta "Mikrokreditēšanas programma" ietvaros*, 2011. [tiešsaiste]- [atsauce 08.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=236096>
9. LR MK noteikumi Nr. 192 *Lauksaimniecības un lauku attīstības kredītu garantēšanas programmas noteikumi*, 2015. [tiešsaiste]- [atsauce 08.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/273744-lauksaimniecibas-un-lauku-attistibas-kreditu-garantesanas-programmas-noteikumi>
10. LR MK noteikumi Nr. 1065 *Noteikumi par aizdevumiem sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju un lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību attīstības veicināšanai*, 2009. [tiešsaiste]- [atsauce 08.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=198282>
11. LR MK noteikumi Nr. 403 *Kārtība, kādā piešķir valsts atbalstu apgrozāmo līdzekļu iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai*, 2010, [tiešsaiste]- [atsauce 08.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=209091>
12. LR MK noteikumi Nr.381 *Valsts atbalsta piešķiršanas kārtība lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai*, 2012, [tiešsaiste]- [atsauce 08.05.2017]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=248801>

13. LR MK noteikumi Nr.600 *Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu atklātu projektu konkursu veidā pasākumam "Ieguldījumi materiālajos aktīvos"* [tiešsaiste]- [atsauce 10.05.2017]. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/269868-kartiba-kada-pieskir-valsts-un-eiropas-savienibas-atbalstu-atklatu-projektu-konkursu-veida-pasakumam-ieguldijumi-materialajos>
14. Forbes, NR.59, 2015
15. **Ketners K., Lukašina O.** *"Nodokļi Eiropas Savienībā un Latvijā"*, Rīga: Merkūrijs LAT, 2008, 235lpp
16. **Kudinska M.**, "Kreditēšana", Latvijas Komerčbanku asociācija. Konsultāciju un mācību centrs, 2008, 126 lpp
17. **Kutuzova O.**, "Finanses un kredīts" , BA Turība, 2012
18. **Leja L.** *Līzinga izpratne un pielietošana Latvijā un Eiropā. Likums un Tiesības.* 2003,5.sējums,Nr.1.(41)
19. **Miglāne- Kodoliņa I.**, *"Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā"*, Rīga: Turība, 2005,189 lpp
20. **Prohorovs A.**, *"Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi"*, Apgāds "Zinātne", 2017
21. **Saksonova S.**, *"Valdības loma jauktajā ekonomikā"*, Rīga, 2010
22. **Saksonova S.**, *"Banku darbība"*, Rīga, 2006, 197 lpp
23. **Slavinska I.**, *"Uzņēmējdarbības plānošana un kontrole"*, BA Turība, 2005, 175 lpp
24. **Zvanītājs, J., Stavecka, V.** *Nodokļu administrēšanas organizēšanas problēmas*, RTU 48. starptautiskā zinātniskā konference "Tautsaimniecības un uzņēmējdarbības problēmas", Rīga: RTU Izdevniecība, 2007
25. **Zvejnieks A.**, *"Īpašums un nodokļi"*, Rīga, 2006, 572 lpp
26. Pašnodarbinātā valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, VID metodiskais materiāls, 2017, 20 lpp
27. Lauku saimniecības darba ekonomiskās analīzes rezultāti, Rīga, 2016, 77 lpp
28. Pētījuma Darbaspēka nodokļu analīze lauksaimniecībā, atskaite, 2003
29. Pilvere I., Pētījuma atskaite "Darbaspēka nodokļu analīze lauksaimniecībā", LLU, 84 lpp
30. VID Metodiskais materiāls, *Par uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanu un maksāšanu*, Aktualizēts uz 2015.gada decembri

31. Nodokļi [tiešsaiste]- [atsauce 10.04.2015]. Pieejams:
<https://www.vid.gov.lv/lv/node/40>
32. Nodokļu likmes, [tiešsaiste]- [atsauce 10.04.2017]. Pieejams:
<http://ifinances.lv/lapas/nodoklu-likmes>
33. Dabas resursu nodoklis [tiešsaiste]- [atsauce 11.04.2017].Pieejams:
http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/dabas_resursi/
34. Nodokļi un nodevas, [tiešsaiste] – [atsauce 16.04.2017]. Pieejams:
www.rkg.lv/uploads/eco/Nodoklu_likmes_11kl.doc
35. Nodokļus un nodevas regulējošie akti, [tiešsaiste] – [atsauce 16.04.2017]. Pieejams:
http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvij_a
36. PVN likuma skaidrojumi, [tiešsaiste]- [atsauce 18.04.2017]. Pieejams:
<http://www.la.lv/pvn-likuma-skaidrojumi-2/>
37. Metodiskais materiāls par PVN, [tiešsaiste]- [atsauce 18.04.2017]. Pieejams:
https://www.plz.lv/wp-content/uploads/.../Metodiskais_materials_par_PVN_piem.pdf
38. Jaunā PVN likuma svarīgākās normas, [tiešsaiste]- [atsauce 18.04.2017]. Pieejams:
<http://www.db.lv/laikraksta-arhivs/saldo/jauna-pvn-likuma-svarigakas-normas-385660>
39. Nodokļi, [tiešsaiste]- [atsauce 22.04.2017]. Pieejams:
<http://www.liaa.gov.lv/lv/uznemejdarbibas-abc/nodokli>
40. Neilande J., ”PVN likuma skaidrojumi” [tiešsaiste], [atsauce 22.04.2017], Pieejams:
<http://www.la.lv/pvn-likuma-skaidrojumi-2/>
41. PVN piemērošana, [tiešsaiste], [atsauce 23.04.2017], Pieejams:
http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvij_a/pievienotas_vertibas_nodoklis/no_2013_gada_speka_esosais_regulejums/
42. Latvijas uzņēmuma ienākuma nodokļa konkurētspēja [tiešsaiste], [atsauce 24.04.2017]. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/ramona-rupeika-apoga-aina-joppe-latvijas-uznemuma-ienakuma-nodokla-konkuretspeja.d?id=48208683>
43. Samazinātās PVN likmes piemērošanas pārtikas produktu grupām ietekme Latvijas tautsaimniecībā, [tiešsaiste], [atsauce 24.04.2017]. Pieejams:
https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/TP%20petijumi/KOPA_PVN_2012.pdf
44. Lauksaimniecības nozare- tik vienkārša un reizē sarežģīta, [tiešsaiste], [atsauce 30.04.2017]. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/lauksaimniecibas-nozare-tik-vienkarsa-un-reize-sarezgita>

45. 2016.gada valsts budžeta ieņēmumi, [tiešsaiste], [atsauce 30.04.2017]. Pieejams:
http://www.fm.gov.lv/infografikas.php?infourl=jaunumiem/infografikas/Budzeta%20ienemumi_2016.jpg
46. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams:
<https://www.vid.gov.lv/lv/iedzivotaju-ienakuma-nodokla-likmes>
47. Diferencētais neapliekamais minimums, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/276338-diferencetais-neapliekamais-minimums-no-2016gada/>
48. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izmaiņas 2016.gadā – attaisnotie izdevumi, atvieglojumi, neapliekamais minimums, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/276170-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-izmainas-2016gada-attaisnotie-izdevumi-atvieglojumi-neapliekamais-minimums/>
49. Latvijas nodokļu pārskats, Pasaules Banka, 2016, 276 lpp
50. VID informatīvie un metodiskie materiāli, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams:
<https://www.vid.gov.lv/lv/informativie-un-metodiskie-materiali>
51. Sezonas laukstrādnieku ienākuma nodoklis, metodiskais materiāls, VID metodiskais materiāls, 2017, 13 lpp
52. Darbaspēka nodokļi Latvijā ir augsti, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams:
<http://certusdomnica.lv/news/darbaspeka-nodokli-latvija-ir-augsti/>
53. Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_dsamaksa/DS0010_euro.px/?rxid=89fa53c2-5ff7-456f-aae4-c4274cf3b2aa
54. Latvija - līdere darbaspēka nodokļu sloga jomā starp Baltijas valstīm, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/latvija-lidere-darbaspeka-nodoklu-sloga-joma-starp-baltijas-valstim/786300>
55. Nodokļi darbaspēkam Latvijā – zemi vai augsti?, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/aktualitates/jaunumi/fm_ekspertu_viedokli/52079-nodokli-darbaspekam-latvija-zemi-vai-augsti
56. Latvijā ir augstākie nodarbinātības nodokļi Baltijas valstīs, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/vitalijs-gavrilovs-latvija-ir-augstakie-nodarbinatibas-nodokli-baltijas-valstis.d?id=46960379>
57. Monetārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatori, [tiešsaiste]- [atsauce 01.05.2017]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/nabadzibas-ienakumu-nevienlidziba-36833.html>

58. Ceļvedis jaunajiem uzņēmējiem [tiešsaiste]- [atsauce 03.05.2017].Pieejams:
http://www.best-agers-project.eu/Portals/18/Containers/BestAgers/celvedis_jaunajiem_uznemejiem.pdf
59. Uzņēmējdarbības finansēšana [tiešsaiste]-[atsauce 03.05.2017].Pieejams:
<http://www.gudrinieks.lv/referati/referats/uznemejdarbibas-finansesana-1.html>
60. Finanšes [tiešsaiste]- [atsauce 04.05.2017.].Pieejams:
<http://www.daugrc.edu.lv/Paligmateriāli/Ekonomika/Business/finanses.html>
61. Kredītu reģistra statistika, [tiešsaiste]- [atsauce 04.05.2017]. Pieejams:
<https://www.bank.lv/statistika/kr-statistika>
62. Faktoringa shēma [tiešsaiste]-[atsauce 06.05.2017]. Pieejams:
<http://www.seb.lv/lv/corporate/services/credits/factoring/factoring1/>
63. Forfaiting [tiešsaiste]-[atsauce 06.05.2017].Pieejams:
<http://www.bankingbrief.com/forfaiting/>
64. Līzings un tā procentu likmes[tiešsaiste]-[atsauce 10.05.2017]. Pieejams:
<http://primefinance.lv/lizings-un-ta-procentu-likmes/>
65. Jaunumi [tiešsaiste]- [atsauce 07.05.2015]. Pieejams:
http://www.hipo.lv/lv/par_banku/jaunumi
66. Latvijas lauku attīstības programma 2014. - 2020. gadam. [tiešsaiste]- [atsauce 10.05.2017]. Pieejams : <https://www.zm.gov.lv/lauku-attistiba/statiskas-lapas/lauku-attistibas-programma-2014-2020/latvijas-lauku-attistibas-programma-2014-2020-gadam?nid=1046>
67. Tiesie maksājumi līdz 2014.gadam, [tiešsaiste]- [atsauce 10.05.2017]. Pieejams:
<https://www.zm.gov.lv/statiskas-lapas/tiesie-maksajumi?id=2259#jump>
68. Krājumu sērija “Lauku saimniecības. Darba ekonomiskās analīzes rezultāti” 2015, [tiešsaiste]- [atsauce 10.05.2017]. Pieejams:
<https://sudat.lvaei.lv/Login.aspx?ReturnUrl=%2fdefault.aspx>
69. Tiesie maksājumi no 2015.gada, [tiešsaiste]- [atsauce 11.05.2017]. Pieejams:
<https://www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/statiskas-lapas/tiesie-maksajumi-no-2015-gada?id=5378#jump>
70. Vienotais platības maksājums (VPM) 2017.g., [tiešsaiste]- [atsauce 11.05.2017]. Pieejams: [http://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/platibu-maksajumi/platibu-maksajumu-veidi/vienotais-platibas-maksajums-\(vpm\)-2016-g-246](http://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/platibu-maksajumi/platibu-maksajumu-veidi/vienotais-platibas-maksajums-(vpm)-2016-g-246)
71. Latvijas nodokļu sistēmas raksturojums, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
<https://www.slideshare.net/LatvijasBanka/latvijas-nodoku-sistmas-raksturojums>

72. PwC pētījums – konkurence un regulējums nākotnē tikai pieaugs, jāprot pielāgoties un sadarboties [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
<https://www.pwc.com/lv/lv/news/PwC-petijums-konkurence-un-regulejums-nakotne-tikai-pieaugs-japrot-pielagoties-un-sadarboties.html>
73. Eiropas Savienības nākotnes perspektīvas grūti nosaukt par optimistiskām, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams: <http://kapitals.lv/profesor-savienibas-nakotnes-perspektivas-gruti-nosaukt-par-optimistiskam/>
74. Pētījumi, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/petijumi/
75. Administratīvās procedūras un uzņēmējdarbības vide Latvijā, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/petijumi/
76. Administratīvo prasību izvērtējums nodokļu jomā un priekšlikumu izstrāde uzņēmējiem administratīvā sloga nodokļu jomā samazināšanai. Noslēguma ziņojums 2013, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/petijumi/
77. Ko konkurētspēja domā par nodokļiem? [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
<https://www.makroekonomika.lv/ko-konkuretspeja-doma-par-nodokliem>
78. Darbs pie nodokļu reformas nedrīkst kavēt jaunus investīciju projektus, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
<http://m.lvportals.lv/visi/viedokli?id=286744%20Darbs%20pie%20nodok%C4%BCu%20reformas%20nedr%C4%ABkst%20kav%C4%93t%20jaunus%20invest%C4%ABciju%20projektus>
79. Vai gribēt maksāt nodokļus ir iespējams?, [tiešsaiste]- [atsauce 13.05.2017]. Pieejams:
<https://www.makroekonomika.lv/vai-gribet-maksat-nodoklus-ir-iespejams>
80. Nodokļu reformas anatomija, [tiešsaiste]- [atsauce 15.05.2017]. Pieejams:
<https://www.makroekonomika.lv/nodoklu-reformas-anatomija>

PIELIKUMI

1.pielikums

Galvenās nodokļu likmes pievienotās vērtības nodoklim [6]

Apraksts	Likmes 2014.gadā	Likmes 2015.gadā	Likmes 2016.gadā	Likmes 2017.gadā
PVN standartlikme	21%	21%	21%	21%
PVN samazinātā likme (42.pants)	12%	12%	12%	12%
PVN 0% likme (preču piegāde ES, eksports, pakalpojumi par importu, tranzītu, darījumi muitas noliktavās)	0%	0%	0%	0%

2.pielikums

Tiešo maksājumu provizoriskās atbalsta likmes [68]

	Atbalsta veida nosaukums		2014	2015	2016	Provizoriskais atbalsta apjoms par vienību			
						2017	2018	2019	2020
	VPM + zaļināšanas maksājums	eur/ha	99	88,06	99,02	119	133	145	156
1.	VPM	euro/ha	99	55,34	62,46	76	85	93	99
2.	Zaļināšanas maksājums	euro/ha		32,72	36,56	43	48	52	57
3.	Gados jaunu lauksaimnieku atbalsts	euro/ha	-	42,2	42,2	40	40	40	40
4.	Mazo lauksaimnieku atbalsta shēma	euro/saimn.	-	500	500	500	500	500	500
5.	Brīvprātīgs saistītais atbalsts:								
5.1.	Par slaucamām govīm	euro/par govi	10,8 vai 12 euro/t	125,36	141,72	177	183	200	219

5.2.	Par kazu mātēm	euro/par kazu	-	65,66	58,95	25	25	25	25
5.3.	Par liellopiem	euro/par liellopu	100	77,07	95	105	149	169	179
5.4.	Par aitu mātēm	euro/par aitu	-	13,49	17,75	25	29	29	29
5.5.	Par cietes kartupeļiem	euro/ha	81,5 t	342,96	409	409	409	409	409
5.6.	Par sertificētām stiebrzāļu un lopbarības augu sēklām	euro/ha	35-1298 euro/t	90,37	116	116	116	116	116
5.7.	Par sēklas kartupeļiem	euro/ha	34-76 euro/t	502,1	505	505	505	505	505
5.8.	Par sertificētu labības sēklu	euro/ha	-	90,27	104	104	104	104	104
5.9.	Par vasaras rapsi un vasaras ripsi	euro/ha	-	74,46	80,54	31	37	43	49
5.10.	Par augļiem un ogām	euro/ha	-	157,59	151,79	160	178	195	211
5.11.	Par dārzeņiem	euro/ha	-	501,82	535,80	385	427	469	506
5.12.	Par proteīnaugiem	euro/ha	-	82,48	72,39	56	56	56	56
5.13.	Par miežiem	euro/ha	-	32,8	36,33	30	32	34	36
6.	Pārejas posma valsts atbalsts								
6.1.	PPVA par zīdītājgovīm	euro /dzīvn.	81	71,3	44,75	-	-	-	-
6.2.	PPVA par aitu māti	euro /par aitu	6,38	3,24	3,69	-	-	-	-
6.3.	APPVA par platībām	euro R/ha	15,2	9,7	4,27	-	-	-	-
6.4.	APPVA par laukaugiem	euro /ha	22,9	15,2	6,70	-	-	-	-
6.5.	APPVA par kartupeļu cieti	euro /t	145,5	91,9	39,56	-	-	-	-
6.6.	APPVA par pienu	euro/t	19,8	**					
6.7.	APPVA par nokautajiem liellopiem	euro/dzīvn.	51,4	**					
6.8.	APPVA par liellopiem	euro/dzīvn.	41,0	**					

Aptaujas anketa lauksaimniecības uzņēmējiem

Uzņēmuma atrašanās vieta? *

- Zemgale
- Vidzeme
- Kurzeme
- Latgale
- Pierīga

Kāda ir uzņēmējdarbības forma? *

- Individuālais komersants (IK)
- Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA)
- Zemnieku saimniecība

Kādā lauksaimniecības nozarē Jūs darbojaties? *

- Graudkopība
- Lopkopība
- Dārzenkopība
- Citas:

Kādus nodokļus maksā Jūsu uzņēmums? *

- Pievienotās vērtības nodoklis (PVN)
- Uzņēmuma ienākumu nodoklis (UIN)
- Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI)
- Dabas resursu nodoklis (DRN)
- Mikrouzņēmuma nodoklis
- Nekustamā īpašuma nodoklis
- Transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklis
- Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis
- Citas:

Kādus ārējos finanšu resursus izmantojat savas uzņēmējdarbības finansēšanai? *

- Komercbanku kredīti
- Līzings
- Valsts kredīti maziem un vidējiem uzņēmumiem (ALTUM)
- ES struktūrfondu finansējums
- Vienotie platību maksājumi
- Kredīta garantijas
- Mikroaizdevumi
- Riska kapitāla fondi
- Citas:

Vai apmierina šī brīža finanšu resursu pieejamība? *

- Apmierina

- Neapmierina
- Tādi netiek izmantoti

Vai piekrītat, ka galvenie finanšu resursu piesaistes šķēršļi ir *

	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Nepietiekams nodrošinājums (ķīla)					
Liels pieprasītais līdzfinansējums banku kredītiem					
Informācijas trūkums par finanšu resursiem					
Nepietiekams finansējums (valsts atbalsta programmas, projekti)					

Konkurence

Vai piekrītat, ka lielākās problēmas, sagatavojot pieteikumus finanšu resursu piesaistei ir *

	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Informācijas pieejamība					
Pieteikšanās nosacījumi					
Atbalsta apjoma ierobežojumi					
Sagatavojamo dokumentu apjoms					
Pieteikuma izskatīšanas termiņi					

	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Iestāžu uzraudzība un kontrole					
Atskaišu iesniegšana					

Lielākie riski, kas var ietekmēt Jūsu uzņēmuma izaugsmi? *

	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Nodokļu sloga palielināšanās					
Pārmērīgs likumdošanas regulējums					
Ģeopolitiskā nenoteiktība					
Eirozonas nākotne					
Grūti pieejami kredīti/ finanšu avoti					

Kuras no minētajām problēmām ir aktuālas Jūsu uzņēmumam? *

- Grūtības ar uzņēmuma tālāku attīstību
- Novecojušas tehnoloģijas
- Apgrozāmo līdzekļu trūkums
- Augstas ražošanas izmaksas
- Nespēja atmaksāt kredītus
- Kvalificēta darbaspēka trūkums
- Grūti pieejami kredīti/ finanšu avoti
- Liels skaits kontrolējošo institūciju
- Augsti nodokļi
- Eiropas struktūrfondu apguve

Kādi nodokļu administrēšanas aspekti rada problēmas Jūsu uzņēmumam? *

- Pārmaksātā PVN atmaksā
- Nodokļu grāmatvedība
- Nodokļu maksāšanas biežums
- Nodokļu likuma nestabilitāte un mainīgums
- Pretrunas nodokļu likumos un noteikumos
- Nodokļu likmes
- Pārbaudes, auditi

Administratīvā sloga samazināšana, pildot nodokļu saistības, ir tikpat svarīga, kā likmju samazināšana? *

- Pilnīgi nepiekrītu
- Nepiekrītu
- Ne piekrītu, ne nepiekrītu
- Piekrītu
- Pilnīgi oiekrītu

Nodokļu sistēmas stabilitāte ir svarīgāka nekā likmju samazināšana? *

- Pilnīgi nepiekrītu
- Nepiekrītu
- Ne piekrītu, ne nepiekrītu
- Piekrītu
- Pilnīgi piekrītu

Valsts nodokļu sistēma strādā labi, izmaiņas nav nepieciešamas *

- Pilnīgi nepiekrītu
- Nepiekrītu
- Ne piekrītu, ne nepiekrītu
- Piekrītu
- Pilnīgi piekrītu

Nodokļu slogam ir ietekme uz Jūsu uzņēmuma izaugsmi un finansējuma piesaistes iespējām? *

- Pilnīgi nepiekrītu
- Nepiekrītu
- Ne piekrītu, ne nepiekrītu
- Piekrītu
- Pilnīgi piekrītu

Jūs esat informēts par jaunajām nodokļu likumdošanas iniciatīvām? *

- Esmu informēts
- Neesmu informēts
- Daļēji informēts

Kurām no plānotajām nodokļu reformas pozīcijām Jūs piekrītat? *

Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
-----------------------	------------	----------------------------------	----------	---------------------

Diferencēts
neapliekamais
minimums no 0-
300 EUR,

	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
atkarībā no algas lieluma					
Minimālās algas palielināšanu no 380 līdz 430 EUR mēnesī					
IIN likme 20% ieņēmumiem līdz 45000 EUR gadā					
IIN likme 23% ieņēmumiem virs 45000 EUR gadā					
UIN 20% sadalītajai peļņai					
Reinvestētajai peļņai piemērot UIN 0% apmērā					
Palielināt nodokli dividendēm no pašreizējiem 10% līdz 20%					
Mikrouzņēmuma nodokļa saglabāšana, samazinot nodokļu maksātāju loku					
Solidaritētes nodokļa atcelšana					

Plānotās nodokļu reformas ietekme uz Jūsu uzņēmuma konkurētspēju? *

- Negatīvi ietekmēs
- Neietekmēs
- Pozitīvi ietekmēs
- Nav viedokļa

Plānotās nodokļu reformas ietekme uz uzņēmējdarbības finansēšanu, investīcijām? *

- Negatīvi ietekmēs
- Neietekmēs
- Pozitīvi ietekmēs
- Nav viedokļa